

A DÉLMAGYARORSZÁGI MUNKÁSESZPERANTISTA
MOZGALOM KIALAKULÁSA ÉS TÖRTÉNETE 1929-IG

Doktori disszertáció

Készült a József Attila Tudományegyetem
Tudományos Szocializmus Tanszékére

Írta:

RÁTKAI ÁRPÁD

SZEGED, 1973.

B E V E Z E T É S

A nemzetközi nyelv kialakítását és elterjesztését célzó nemzetközi mozgalom csak a múlt század utolsó két évtizedében bontakozott ki. A 80-as évek jelentik a vo-lapük néven ismert nemzetközi nyelvtervezet és nyelvi mozgalom megjelenésének és kudarcának évtizedét. E mozgalom összeomlásával egyidejűleg, részben ennek kiszorításával jött létre az eszperantó mozgalom, az 1887 és 1905 között kialakuló nemzetközi nyelv bázisaként, "hordozójaként".

A kialakult, életképes, jól alkalmazható nemzetközi nyelv léte visszahatott a mozgalom további fejlődésére: a mozgalom a század első éveitől kezdve gyorsabban növekedett, jelentős kulturális tényezővé vált és differenciálódott. A nyelv és a mozgalom fejlődésének ebben a második szakaszában egyre jobban elkülönült a munkáseszperantista mozgalom, végül önállóvá vált. 1905 és 1917 között az eszperantó mozgalom polgári szárnya a "politikamentesség" talaján maradván továbbra is kizárólag az eszperantó nemzetközi nyelv elterjesztését, minél szélesebb körű használatát célozta. A munkáseszperantisták viszont e céloknak az osztályharccal való összekapcsolását, sőt egyre

inkább az osztályharcnak való alárendelését hangsúlyozták. 1./

Magyarországon is végbement a mozgalmi elkülönülésnek ez a folyamata, az ideológiai elkülönülés azonban csak az első világháborút követően zárult le. 1907 őszén indultak Magyarországon az első eszperantó tanfolyamok munkások részére, eleinte leggyakrabban a nyomdászoknál. 1910-től kezdve Budapesten már két munkáeszperantista csoport /egyesület/ működött, s 1913 február 23-én alakult meg az országos szövetség, a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete.

A nemzetközi eszperantó-mozgalomban az első világháborút követően már döntő befolyásuk, túlsúlyuk volt a munkáeszperantistáknak. Az egyéni tagságon alapuló, baloldali jellegű nemzetközi szervezetük, a Párizsi és Búrpcei székhellyel működő Sennacieca Asocio Tutmonda osztályharcos szellemben a munkás internacionalizmusra nevelte tagjait. Ebből az 1921-ben Prágában megalakult nemzetközi szervezetből, a SAT-ból már 1924-ben kivált az anarchisták egy része. Kiválásukat azzal indokolták, hogy a SAT egyre inkább a Kommunista Internacionálé befolyása alá került, így a SAT szervezetét egyre kevésbé tudták felhasználni saját eszméik propagálására. Létrehozott nemzetközi szervezetük, a Tutmonda Ligo de Eszperantistaj Senŝtatanoj azonban nem tudott befolyásos szervezetté válni, Magyarországon például egyetlen csoportot sem tudtak alakítani.

A huszas évek során fokozatosan kommunista vezetés érvényesült az egyes országos munkáseszperantista szövetségek, szervezetek egy részében. A közöttük fennálló kapcsolatok egyre szélesedtek, együttműködésük elmélyült, 1930-ban Berlinben a magyar Batta József szerkesztésében közös folyóiratot adtak ki, majd 1932-ben Berlini székhellyel létrehozták a kommunista eszperantisták internacionáléját, az IPE-t /Internacio de Proleta Esperantistaro/.

A szociáldemokrata befolyás alatt álló szövetségek hasonló módon együttműködtek, míg végül 1933-ban létrehozták saját nemzetközi szervezetüket, az ISE-t /Internacio de Socialistaj Esperantistoj/. Az ISE székhelye Bécsben volt, s ehhez csatlakozott az akkor már nagyműltű Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete is. Az alakuló kongresszuson a magyar Gisitz Endrét választották az ISE elnökéül. Az ISE valamivel gyengébb, kisebb szervezet volt, mint a kommunistáké, nem beszélve arról, hogy maga Gisitz is kommunista volt a MEME legtöbb vezetőjéhez és tagsága nagy részéhez hasonlóan.

A nemzetközi eszperantó mozgalom gerince, a munkáseszperantista mozgalom az 1929-33-as periódusban munkáskulturmozgalmon belül kifejezetten kommunista jellegű kulturmozgalommá vált, s lényegében ezt az utat járta be a magyarországi munkáseszperantista mozgalom is. A sajátos körülmények között működő Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete tagsága, majd vezetősége is a huszas években fokozatosan balratolódott, s a forradalmi

munkásmozgalom részévé vált. Mindennek az lett a következménye, hogy az 1934-44-es időszakban - a legtöbb európai országhoz hasonlóan - Magyarországon is kibontakozott a munkáskeresőmozgalom általános üldözése.

Hogyan válhatott egy nemzetközi kulturális mozgalom a kommunista nevelő munka egyik bázisává? Mi az oka annak, hogy a sok munkás kulturmozgalom közül éppen ebben érvényesült leginkább a kommunista befolyás? Milyen szerepe volt mindebben a Kommunista Internacionálé helyi szekcióinak és milyen hatással volt erre a folyamatra maga a nemzetközi nyelv, illetve a hozzá kapcsolódó nézetek? Mindezek a kérdések mindmáig megválaszolatlanok, de nem is válaszolhatók meg a munkáskeresőmozgalom, illetve a nemzetközi nyelv történetének feltárása nélkül.

A munkáskeresőmozgalom kutatása különösen komplex feladat, hiszen a hazai mozgalom minden más kulturmozgalomnál jobban kapcsolódott a nemzetközi munkásmozgalomhoz. Ugyanakkor hatással volt rá a polgári eszperantisták mozgalma is, a hazai és nemzetközi szervezeteiké egyaránt. Továbbá nem volt mentes más nemzetközi nyelvi mozgalmak hatásaitól sem, ami különösen erővel hatott a nyelv fejlődésére is. A mozgalomban a munkásmozgalom csaknem minden politikai irányzata szerepelt, és a különféle irányzatok közötti harcban erősödött meg, vált döntő tényezővé a mozgalom forradalmi szárnya, Végül figyelembe kell venni, hogy e mozgalom résztvevői nagy többségükben szervezett munkások voltak, másirányú hatások is érték

őket, elsősorban a különböző munkáspártok, szakszervezetek részéről. Politikai nézeteik alakulásában viszont éppen ez a tényező az, mely semmiképpen nem ad magyarázatot a munkáseszperantistáknak a munkás kulturmozgalmakban elfoglalt különleges helyére, szerepére.

A nemzetközi munkáseszperantista mozgalom történetét illetően csaknem kizárólag azokra a művekre támaszkodhatunk, amelyeket az egykori munkáseszperantista szervezetek adtak ki, mindenekelőtt G. P. de Bruin könyvére, amely a legtöbb ezt követő kiadvány forrásául is szolgált.^{2./} A korabeli kiadványok közül figyelemreméltó még Bruinnak egy másik, a munkáseszperantista mozgalom kezdeteivel foglalkozó műve.^{3./} Kevésbé használható a SAT hivatalos kiadványa saját történetéről,^{4./} amely nem sokkal a SAT 50-es években kialakult irányvonalának apologiájánál. A francia Courtinat három kötetes "műve" pedig nem más, mint a munkáseszperantista mozgalom jelentőségének, és - amennyire csak lehet - létének tagadása.^{5./} Jóval színvonalasabb, tárgyilagosabb munka a nyugatnémet Ulrich Lins könyve, amely a nyelv üldözésének történetét foglalja össze.^{6./}

A nemzetközi nyelv problémakörében eddig minden nyelvészeti iskola kialakította a maga külön álláspontját. Összefoglaló munka erről eddig nem készült. Magyarul is hozzáférhető azonban Sapir tanulmánya^{7./}, amely a legjobb elméleti munkák közül való.

A témával foglalkozó művek közül említést érdemel még a szovjet Ermar Svadost műve^{8./}, bár ez csak a kézirat

leadását követően 15 év múlva jelenhetett meg. Svadost munkájának leggyengébb része éppen a mozgalmatörténeti rész, amely céljában, törekvéseiben nem különbözik Cour-
tinaat feldolgozásától. S mivel Svadost egy ilyen mozgalmatörténetből messzemenő nyelvészeti következtetéseket is próbált levonni, semmivel sem járult hozzá a probléma tisztázásához, s követőkre sem talált.

Az egyik legjelentősebb nemzetközi tudományos kiadó, a Mouton 1969 óta külön folyóiratot is ad ki a nemzetközi nyelvvel kapcsolatos problémákról. Nem nyelvész érdeklődők számára legfeljebb az okozhat némi nehézséget, hogy a szerzők az orosz, angol, francia, német, spanyol és portugál nyelvek bármelyikén írhatják - és írják is - egyébként rendkívül színvonalas cikkeiket.

Nálunk az ELTE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén kezdődtek kutatások, elsősorban a nemzetközi nyelv pedagógiai értékének feltárására, s közös program alapján Ausztria, Magyarország, Jugoszlávia, Bulgária és Olaszország kijelölt iskoláiban megkezdődött a nyelv kötelező oktatása.

A magyarországi munkáseszperantista mozgalommal mind-
eddig egyedül Serfőző Lajos foglalkozott 9./ . Könyve úttörő jelentőségű munka a munkás kulturmozgalmak egészét illetően, s ezen belül ismerteti a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületében végzett kommunista munka legfontosabb eredményeit is.

Teljesen hiányoznak a munkáeszperantista mozgalom történetéről szóló résztanulmányok, amelyek alapul szolgálnának további eredmények kialakítására. Márpedig továbblépni csakis ezen a területen lehet, hiszen a kutatásnak más országokban is tapasztalható elmaradottsága egyelőre meggátolja, hogy összefoglaló átfogó munkák készüljenek ebből a témakörből.

A mozgalom kutatásának jelenlegi állapotára jellemző, hogy az Országos Széchényi Könyvtár anyaga a Magyarországon kiadott eszperantó irodalomból jóval alatta van az 50 %-osnak, az eszperantó "bibliográfia" pedig még ezt a sovány anyagot is figyelmen kívül hagyta. ^{10./} Más, kapcsolódó kutatási területek ilyen elmaradottságai és hiányosságai is magyarázatot adnak arra, hogy e terület kutatása egészében miért ilyen elmaradott. A magyar munkásmozgalom kulturális vonatkozásaival és eszmetörténetével foglalkozó kutatások hiányát és időszerűségét felismerve az MSZMP Párttörténeti Intézete is kutatási programjának egyik fő területéül jelölte meg ezt.

X X X X X

A mai Csongrád és Békés megyék területén a húszas években kibontakozó munkáeszperantista mozgalom közvetve vagy közvetlenül a legnagyobb múltra, leggazdagabb hagyományokra visszatekintő szegedi munkáeszperantista csoport tevékenységének eredményeként jött létre. Szeged már a századfordulón jelentős kulturális centrum volt, s gazdag kulturális hagyományai ötvöződtek a Viharsarok

forradalmi hagyományaival. Nagy jelentősége volt annak, hogy a terület kommunista mozgalmában 1919-1929-ben nagyon jelentős helyet kapott a legális lehetőségek kihasználása.

Az itt működő munkáseszperantista csoportok egymással szoros kapcsolatot tartva fejlődtek a huszas években, s a mozgalom kezdeményezői voltak néhány, jelenleg Bács-Kiskun megyéhez tartozó helységben is. A délmagyarországi munkáseszperantista mozgalom egységes egészként való vizsgálata indokolja továbbá, hogy a terület munkájának összefogására a harmincas években létrehozták a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületének Délmagyarországi Titkárságát, s a felszabadulás után is hasonló szervezeti keretek között fejlődött tovább az eszperantó mozgalom.

E terület munkáseszperantista mozgalmának kutatását választottuk kutatási témáknak, s munkánk során a legtermészetesebb sorrendet a kronológiai rend nyújtotta. A nemzetközi munkáseszperantista mozgalom története első két periódusának /1905-1917 és 1917-1929/ megfelelő időszakban vizsgáltuk a délmagyarországi mozgalom történetét, ez dolgozatunk témája. Tovább kutatjuk a mozgalom történetét a következő periódusokban /1929-33, 1934-44, 1945-?/ is. Ezt a korbeosztást indokolja a helyi mozgalom története is.

A magyarországi munkáseszperantista mozgalommal kapcsolatos iratok túlnyomó többsége nem maradt fenn. A MEME-iratok teljes egészükben a rendőrségre kerültek és később elvesztek. Az egyes csoportok iratai közül a vizsgált területet illetően megmaradtak a hódmezővásárhelyi csoport iratai és több Békés megyei csoport iratai. 11./ Az állandó és elég szigorú rendőri felügyelet miatt azonban ezek a hivatalos ülésekről készült jegyzőkönyvek és egyéb iratok nem adnak hű képet a mozgalomról, arról nem is beszélve, hogy ez az iratanyag is elég hiányos.

Ezért nagy gondot fordítottunk a mozgalommal kapcsolatos egyéb dokumentumok felkutatására. Így jutottunk hozzá néhány munkáseszperantista levelezéshez, dokumentum-értékű csoportképekhez, stb. A csoportképeken szereplő személyeket a még élő személyek felkutatásával és kikérdezésével azonosítottuk, s az alkalmat felhasználtuk visszaemlékezések gyűjtésére is.

A délmagyarországi munkáseszperantista mozgalomban a 20-as években szereplő és még élő személyek száma nem nagy, s felkutatásukat nehezítette, hogy sokan közülük elköltöztek, nem egyszer külföldre. Így például a hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták akkori vezetője a Vajdaságban él.

Az összegyűjtött csoportképeket és egyéb anyagokat a Magyar Munkásmozgalmi Múzeumnak fogjuk átadni, ill. részben már át is adtuk. A gyűjtött visszaemlékezéseket az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Archivumában fogjuk elhelyezni.

A feldolgozott eszperantó és magyar nyelvű periodikák az MSZMP Párttörténeti Intézetében, az Országos Széchényi Könyvtárban, az Osztrák Nemzeti Könyvtárban és részben saját gyűjteményemben találhatók.

A MUNKÁSESZPERANTISTA MOZGALOM LÉTREJÖTTE SZEGEDEN

Az első magyarországi eszperantó tankönyv ^{12./} megjelenése kapcsán Szegeden Tömörkény István irt először a nemzetközi nyelvről a Szegedi Napló tárca-rovatában. ^{13./} Az első szegedi eszperantista Jakab Lajos, a Déli Vasút hivatalnok volt. ^{14./} Csakhamar bekapcsolódott a mozgalmába Altenburger Adolf polgári iskolai tanár, akinek 1900-tól kezdve rendszeresen jelentek meg írásai, fordításai. ^{15./}

Helyi mozgalomról azonban csak 1905-től kezdődően beszélhetünk. A Szegedi Gyorsíró Egyesület 1905 végétől kezdődően használta a nyelvet az 1907-ben Szegeden megrendezett Nemzetközi Gyorsíró Kongresszus és Kiállítás előkészítésében, a kiállításon pedig már számos eszperantó gyorsírási rendszer is szerepelt. ^{16./}

Itt, a gyorsírók körében 17 éves diákként kapcsolódott be a mozgalmába Baranyai Zoltán, ^{17./} az első szegedi, aki kapcsolatba került munkáseszperantistákkal is, mégpedig az akkor legerősebb francia munkáseszperantista mozgalommal. 1907-ben ő lett a Párizsban akkor induló Interna-

cia Socia Revuo c. nemzetközi szocialista folyóirat magyarországi levelezője, s az is maradt egészen az első világháború kitöréséig.

1907-ben Jakab Lajost és Altenburger Adolfot egyaránt Budapestre helyezték, s Budapesten folytatta tanulmányait Baranyai Zoltán is. A három legjobb, legaktívabb, vezető eszperantista távozása visszavetette a szegedi mozgalmat, s az 1908-1911-es években alig találjuk nyomát a szegedi eszperantisták tevékenységének. 18./

1911-ben nagy változások történtek az egész magyarországi mozgalomban. A két rivalizáló kis egyesület - A Magyar Eszperantista Társaság és a Marich-féle "La Verda Standardo" a hódmezővásárhelyi származású kiváló pedagógus, Medgyesi János kezdeményezésére elhatározta az egyesülést, s egy év alatt ki is épült az egységes magyarországi mozgalom szervezeti bázisa, a pacifista vezetésű Magyarországi Eszperantista Társaság /Hungarlanda Esperantista Societo/. Ez fellendítette a vidéki munkát is. 1911-ben Szegeden propagandakörúton levő Rákóczi Imre kolozsvári diák próbálkozott létrehozni egy egyetemistákból álló eszperantista csoportot - nem nagy eredménnyel, Ezt követően azonban már eredményes propagandát és szervezőmunkát fejtett ki a városban a társaság egyik vezetője, Marich Ágoston, akinek tanfolyama után 1912. január 8-án megalakult a Magyarországi Eszperantista Társaság Szegedi Csoportja. Ennek elnöke Muzsnay Dénes polgári iskolai tanár lett. 19./ A csoport titkára Szücs Lajos közgazdász

két évvel később irt visszaemlékezésében olvashatjuk, hogy a 24 tag közül ekkor még senki nem beszélte a nyelvet.^{20./} A tanulás és propaganda azonban már szervezett keretek között folyt, és a kis csoport nyelvtudás szempontjából is, de létszámban és anyagiakban is erősödni kezdett. Ingyenes nyelvtanfolyamok és propagandarendezvények szervezésében merült ki a csoport tevékenysége, s rendszeressé vált a szegedi, aradi és temesvári eszperantisták - gyakran havonta megrendezett - találkozója. Az országos, sőt nemzetközi kongresszusokon is ott találjuk e csoportok képviselőit.^{21./}

1913-ban került be a szegedi csoport vezetőségébe Dr. Czibula Antal, az SZDP helyi szervezetének vezetőségi tagja és Varsandán László, mindketten a szegedi munkásmozgalom kiemelkedő alakjai. Ekkor lett vezetőségi tag Turzó Péter vasúti hivatalnok is, aki a polgári eszperantisták kis csoportjának vezetője volt Szegeden a harmincas évek elejéig.^{22./} Ekkor, 1913. március 25-én vette fel a csoport a "Frateco" /Testvériség/ nevet. Növekvő aktivitásukat jelzi többek között az, hogy az év végén már három könyvet készítettek elő kiadásra, s ezek 1914-ben meg is jelentek.^{23./}

A helyi munkásmozgalommal kapcsolatban álló személyek azonban már 1914 elején kikerültek a vezetőségből, s a csoport határozottan polgári jelleget öltött. A tagok rendszeres találkozóhelye a Corso-kávéház, vezetőik: Muzsnay Dénes, Turzó Péter és Szücs Lajos voltak, akik kizárólag a nyelv tanulását és terjesztését tekintették céljuknak.^{24./}

Mégis ez a csoport volt az, amely propagandamunkája során szükségszerűen kapcsolatba került a szegedi munkásokkal. Az eszperantó iránt érdeklődő munkások pedig nem a polgári csoportba léptek be, hanem 1914. január 24-én megalakították a Szegedi Munkás Eszperantó Egyesületet.

/Az alakulás feltehetően az akkori Munkásotthonban, vagyis Németh István vendéglőjében, Mikszáth Kálmán u. 22. sz. alatt történt./ Az alakuláskor 56 tagot számláló egyesületet Fürtös Sándor és Daka Mihály nyomdászok, Rácz Mihály festőművész, Schwartz Adolf és Szücs Lajos vezették.^{25./}

A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületének feltehetően semmiféle szerepe nem volt a Szegedi Munkás Eszperantó Egyesület megalakításában. Az országos központ kezdeményezését megelőzve szegedi munkások és polgári eszperantisták közösen hívták életre ezt az egyesületet. A fő szervező valószínűleg Szücs Lajos volt, a "Fratenco" csoport titkára, aki most a munkáscsoport titkára is lett. A megalakulás körülményei és ez a személyi kapcsolat azt eredményezték, hogy az ezt követő fél évben a két szegedi csoport tevékenysége alig tért el egymástól, főleg ingyenes nyelvtanfolyamok szervezésére szorítkozott. A különbség mindössze annyi volt, hogy az egyik csoport munkásokból állott, a másik pedig zömmel kishivatalnokokból.

Az 1914. május 30-tól június 1-ig Szegeden megrendezett III. Országos Eszperantó Kongresszuson negyvenöt hazai csoport képviseltette magát, közöttük a két szegedi is, amelyek tagjai a kulturális műsor zömét adták. A két csoport között meglévő nyelvtudásbeli különbségre enged

következtetni az a tény, hogy a kulturális programban szereplő polgáriak mellett mindössze két munkáeszperantista szerepelt: Fürtös Sándor és Zeisler Árpád. ^{26./}

Am ez a kongresszus már sem a szegedi, sem az országos mozgalom további alakulását nem befolyásolhatta. Az augusztusban kitört világháború átmenetileg az egész mozgalmat visszavetette, különösen a polgári mozgalmtól éppen az elkülönülés stádiumában levő magyarországi munkáeszperantista mozgalmat érték súlyos csapások. Szinte jelképes, hogy Dezsény Dezső, az aradi munkáscsoport vezetője a háború első áldozatai közé tartozott. ^{27./} Megszűnt a szegedi munkáscsoport működése is, a tagok nagyrésze bevonult, sokan más városokba, főleg Budapestre kerültek dolgozni.

Daka Mihály hadifogságban pusztult el, Schwartz Adolf és Zeisler Árpád Budapestre kerültek, s a név szerint is ismertek közül csak a vezetőség két idősebb tagjáról, Fürtös Sándorról és Rácz Mihályról tudjuk, hogy Szegeden maradtak.

A hazai munkáeszperantista mozgalom csak Budapesten volt olyan erős, hogy folytonosságát a háború sem szakította meg. Bár a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 1915 tavaszán beszüntette működését, ^{28./} néhány szakszervezetben, de másutt is tovább működtek a tanfolyamok és kisebb csoportok, ^{29./} s a polgári eszperantisták is tevékenykedtek. ^{30./} Mégis, 1916 úgy a nemzetközi, mint a magyarországi mozgalom szempontjából a mélypontot jelentette.

A SZEGEDI ESZPERANTÓ MOZGALOM 1917-1919-BEN

1917-ben Európa-szerte ismét élénkülni kezdett az eszperantó mozgalom, s 1918-tól a háború befejezését követő években egy rendkívül gyors fejlődés bontakozott ki. A munkáseszperantista mozgalom jelentőségében, méreteiben egyaránt csakhamar messze túlszúrnyalta a háború előtti időszak mozgalmát, és a polgári eszperantisták mozgalmát is.

A Turzó Péter körül csoportosult szegedi polgári eszperantisták, a Szegedi Eszperantó Egyesület, 1917 áprilisában kezdtek működni a magántisztviselők Vár utcai helyiségében. Néhány más város eszperantistáival augusztusban már Szegeden rendezték meg a mozgalom fellendítésének kérdéseit tárgyaló "délvidéki értekezletet".^{31./}

1918 júliusától ők jelentették meg az 1922-ig egyetlen számottevő, havonta megjelenő magyarországi eszperantó folyóiratot, a Hungara Esperantisto-t.^{32./}

Az eszperantó mozgalom fejlődése Magyarországon csak az 1918-as polgári demokratikus forradalom győzelmét követően nagy lendületet vett, így 1918 őszén Szegeden is. Először a munkások és magántisztviselők között indultak tanfolyamok. 1919 januárjában egy 50 tagú katonacsoport is létrejött.^{33./} Ekkor bontakozott ki a vasutas eszperantisták mozgalma. Különösen sok eszperantista volt a vasúti leszámító-hivatal tisztviselői között és külön tanfolyamot tartottak a mozdonyvezetők részére is.

Ismét működött a polgári eszperantisták "Frateco" csoportja. 34./

A továbbra is politikamentes, "az eszperantóért" jel-szó alatt dolgozó Frateco-csoporton belül csak a Tanács-köztársaság győzelmét követően indult meg a differenciálódás. Mig egyesek továbbra is csak az eszperantó iskolai oktatásáért szálltak sikra, mások úgy látták, hogy a nemzetközi nyelv problémája csak a szocializmus győzelmével oldható meg, s azt hirdették, hogy az eszperantó mozgalom és a forradalmi munkásmozgalom szövetségesek: "... az es-perantizmus valóságos diadalának alapját a kommün eszmék győzelme képezi. Ezt elismerve, a jövőben ne akceptáljuk annak az esperanto világkongresszusnak a határozatait, amely a politikai hitvallók közt nem lát különbséget..."^{35./}

Juhász Gyula, az akkor már országosan ismert költő, aki alig egy hónappal korábban kötelezte el magát a szocializmus ügye mellett, s ekkoriban ismerkedett meg az eszperantó mozgalommal is, szintén a két mozgalom összetartozását, egységét hirdette: "Az esperanto ... eszméje most kezd diadalmaskodni a harmadik Internacionálé, az öntudatra ébredt világproletariátus világvaszóló megmozdulása nyomán. Az esperanto igazi hivei, kell, hogy az új társadalmi hitnek, a kommunista világrendnek is őszinte, becsületes hívői és buzgó propagálói legyenek... Kell, hogy az esperanto hivei és beszélői is hirdessék a Marx evangéliumát: Világ proletárjai, egyesüljete!... Hogyan is zeng az Internacionale? Nemzetközivé válik Holnapra a világ! Addig is, tanuljatok és készüljete!"^{36./}

A szegedi eszperantisták azonban nem tudták felvenni a kapcsolatot a budapestiekkel. A francia megszállás alá került város a tanács hatalom néhány napos fennállása után az ellenforradalmi erők szervezkedésének egyik központja lett, s áprilisban a helyi eszperantisták néhány bátortalan kezdeményezésével ^{37./} le is zárult a szegedi mozgalom történetének 1917-19-es szakasza. A francia megszállás alatt levő ellenforradalmi központban nem volt lehetőség a munkáeszperantista mozgalom kibontakozására, még a polgári mozgalom továbbfejlődésére sem.

Az eszperantó mozgalom néhány országban már az első világháború előtt el nem hanyagolható kulturális tényezővé nőtt, Magyarországon azonban csak 1919-ben történt ez meg.

A szegedi mozgalom az 1919 tavaszán bekövetkezett visszaesés ellenére sem szűnt meg, oly jelentős volt már az eszperantisták száma. Ez a körülmény, továbbá az a tény, hogy Európa-szerte fellendülőben volt az eszperantó mozgalom, készítethette P. Ábrahám Dezső szegedi ellenforradalmi kormányát egy eszperantó nyelvű politikai lap kiadását támogatásra. A Hungara Voĉo c. hetilapnak azonban az első száma jelent meg augusztus 1-én Turzó Péter szerkesztésében és kiadásában.

Augusztus első napjaiban a lapot finanszírozó ellenforradalmi kormány helyzete rohamosan gyengült, s csakhamar kimondta feloszlását. ^{38./}

A MUNKÁS ESZPERANTÓ EGYESÜLET /1919-1920/

A francia megszállás alatt álló Szegeden a munkásmozgalom helyzete valamivel könnyebb volt, mint az ellenforradalmi magyar vagy a román csapatok megszállása alá került területeken. A francia csapatok parancsnoksága a polgári demokrácia jelszava alatt működési teret biztosított a szociáldemokratáknak és a munkás kultúrmozgalmaknak. A szegedi nagy júliusi sztrájk eredményei közé tartozott, hogy a francia megszállók visszaadták a szegedi munkásoknak a kaszárnyából átalakított bécsi körúti Munkásotthont.

A megszállásból adódó kedvezőbb lehetőségeket kihasználva a szegedi szociáldemokrata pártszervezet 1919 őszén megalakította kulturbizottságát. ^{39./} A költő Juhász Gyula elsősorban e bizottság tagjaként játszott tevékeny szerepet a szegedi munkásmozgalomban.

A Munkásotthonban a munkáseszperantisták, kihasználva a kedvező lehetőségeket, tevékeny propaganda és szervező munkába kezdtek. Október 5-i propagandagyülésükön Juhász Gyula nyitott meg egy előadássorozatot, s beszédében "megvédte az esperantot azokkal szemben, akik a nemzetköziséget kifogásolják". ^{40./}

Az őszi folyamán szervezett tanfolyamokon mintegy kétszázan vettek részt, s 1919. október 19-én a Munkásotthonban megalakult a 160 tagú Munkás Eszperantó Egyesület. A szervezet vezetésébe nem választották be az akkor még a

szociáldemokraták jobbszárnyához tartozó Fürtös Sándort, de bekerült a vezetőségbe a "mérsékelt irányzathoz" tartozó Szomody István mozdonyvezető, valamint a baloldali Ladvánszky József, Bori Mihály és Dr. Schwalb Lajos. ^{41./}

A Munkásotthonban tartott tanfolyamokat Szabados Ferenc, Szabados Magda és dr. Schwartz /Schwalb?/ Lajos vezették. ^{42./} Az érdeklődés tovább nőtt, s csakhamar tanfolyam indult az alkalmazottak szakszervezetének Vár utcai helyiségében is. ^{43./}

A Szegedi Munkás Eszperantó Egyesület létrejöttével az eszperantó mozgalom súlypontja áttevődött a munkáseszperantisták mozgalmára. A polgáriak tevékenysége ettől kezdve mintegy másfél évtizeden keresztül háttérbe szorult, elmaradt az aktivitásban és létszámban jóval nagyobb, erősebb munkáseszperantista mozgalom mögött.

Az 1919-es alakulás körülményei lényegesen különböztek az 1914-es alakulástól. Ezt az egyesületet már nem a polgáriak segítségével hitták életre, nem volt a polgáriak szervezésével közös célkitűzésük, s természetesen nem lett közös a vezető személye sem; a polgáriak szerepe mindössze arra szorítkozott, hogy üdvözölték a "testvér egyesület" megalakulását. ^{44./} Ettől kezdve a polgáriak csaknem kizárólag a vasutasok és hivatalnokok körében fejtettek ki tevékenységet. ^{45./}

A Munkás Eszperantó Egyesület ugyan teljesen elkülönült már a polgáriak mozgalmától, még sem volt teljesen mentes annak eszmei befolyásától. Ezt mutatja pl. az egye-

sület elnökének, Szabados Ferencnek egyik beszéde, amelyben az eszperantó létjogosultságát a következőképpen bizonygatta a munkások előtt: "... a vasút, posta, hajózás, technika, orvosi tudomány ... az emberiség boldogságát, jólétét, kulturáját szolgálták. Ennek szolgálatába állt be az eszperantó is. S ha volnának itt, Szegeden akik kétségbevonják, azoknak figyelmébe ajánljuk, hogy pl. a katolikusok is kiváló művelői az eszperantónak." 46./

Mások viszont a nemzetközi nyelv osztályharc szolgálatába állításának hívei voltak. Pl. Szomody István vezetőségi tag már azt hangsúlyozta, hogy a nemzetközi nyelv "a világ proletáriátusának legyen az érintkező eszköze." 47./ Decemberben ugyanő "Eszperantizmus és szocializmus" címmel tartott előadást. 48./ Feltehetően nem a burzsoá kozmopolitizmus álláspontjára helyezkedett Juhász Gyula sem, hiszen erről a kérdésről szóló előadásának nagy részét a cenzúra törölte. 49./

Figyelemreméltó az a harcos kiállítás, amelyet Juhász Gyula tanúsított a Giesswein-ügy kapcsán. Giesswein Sándor pápai prelátus a hazai pacifista mozgalmak egyik vezéralakja volt a háborút megelőző években. 1912-től ő volt a polgári eszperantisták egyesületének elnöke. Kapcsolatba került a Galilei-körrel is, sőt a háború alatt már az antimilitaristákat támogatta. Később egy rövid időre mégis az ellenforradalmi rendszert támogatók táborába került: sikerült megnyerni őt a kereszténydemokrata párt elnökének. Csakhamar szembenkerül azonban saját pártjával, mert nyi-

latkozatban elitélte a fehérterrort és az antiszemitizmust. Juhász Gyula ekkor Giesswein vétót kiált c. cikkében üdvözölte "az eszperantista mozgalom lelkes katonáját". 50./

Az ellenforradalmi rendszer helyi orgánuma, a Szegedi Uj Nemzedék Juhász elleni nyílt támadással reagált erre a cikkre, 51./ mire Juhász A fej nélküli párt c. újabb írásában már lellezetlen gúnnyal írt a demagógiával soha nem fukarkodó keresztényszocialista mozgalom átmeneti megzavaródásáról: "... hallatlan, ez a Giesswein okvetetlenkedik, ez a pap azt akarja, amit hirdet..." 52./

A Szegedi Uj Nemzedék = ellenérvet nem tudván felhozni - jobb híján Juhász Gyula munkásmozgalmi kapcsolatai, demokratikus internacionalizmusa elleni durva kirohanással reagált, Juhász bűnéül róva fel azt is, hogy rokonszenvez az eszperantó mozgalommal: "... vezérünk volt Juhász Gyula ... De nem vezérünk azóta, mióta feliratokat ír a Munkásotthon homlokára, ... hogy Anatole France internacionalizmusát és vallástalanságát állította elének követendő példaként! ... tiltakozunk a lelki rokonságtól olyan emberrel, aki a "világot megváltó kommunizmus" elveit akarja a miországunkban is megvalósítani, aki kimondottan és közismerten vörös volt, és aki most is eszperantót hirdet a helyett, hogy a magyar nyelv zenéjét dicsérné, annak a nyelvnek a zenéjét, amelyen ő is ír." 53./

Juhásznak az ellenforradalom erői ellen vivott következetes, már-már heroikus harcában harcostársként kö-

szöntötte a munkáseszperantistákat. A Munkás Eszperantó Egyesület utolsó nagy rendezvényére írta a Prológus a Munkás Eszperantó estélyére c. költeményét. A Munka tudósítása szerint megkapóan szavalták keserű-biztató sorait:

"Testvéreim egy jobb jövő hitében,
Amelynek bibor hajnala hasad,
Köszöntlek magyar tél bús ködében,
Mint e jövőért küzdő társakat.

Gyász, üldözés, balsors és meg nem értés
Hiába zúdul reánk, az Eszme él,
Nem tántorit sem önkény, sem kísértés,
Szimünk erősen és bizton remél." 54./

Az 1919 ősztől kezdve kibontakozó rendkívüli arányú munkanélküliség, az infláció, a feketepiac, a munkásságnak a létminimumon élés körülményei között folytatott gazdasági küzdelmei csaknem lehetetlenné tették a munkás kulturmozgalmak továbbfejlődését. 1919-20 telén a Munkás Eszperantó Egyesület is egyre nehezebb helyzetbe került. Rendezvényeit, tanfolyamait hol a világítás, hol a fűtőanyag hiánya miatt novembertől kezdve egyre gyakrabban halasztgatták, januártól kezdve pedig egyáltalán nem tudták megtartani. 55./ Amikor pedig kitavaszkodott, a "gyász, üldözés, balsors" magyar tele Szegedet is elérte: a francia megszálló csapatok kiűritették a várost, s az ellenforradalmi rendszer itt is megszilárdult.

A nacionalista, antiszemita, demokráciaellenes erők megerősödése, a politikai terror fokozódása miatt többen el is hagyták a várost. Így pl. Szabadkára emigrált dr. Schwalb Lajos, a Munkás Eszperantó Egyesület egyik vezetője is. A "nemzeti hadsereg" jelenlétének egyik első következménye az volt, hogy a Munkásotthont ismét kaszárnyává alakították, elemi létfeltételeitől fosztva meg ezzel a helyi munkás-kulturmozgalmakat. 56./

Bár nem kapcsolódik szorosan a helyi mozgalomhoz, még sem hagyható figyelmen kívül az az eszperantista csoport, amely a szegedi Csillag-börtönben jött létre. Itt 1919 őszétől mintegy 500 politikai foglyot zsúfoltak össze, többnyire a Tanácsköztársaság alatt tanúsított politikai magatartásuk miatt. A közeli bútorgyárban dolgozó foglyok esténként a zsúfolt cellákban rendszeresen tartottak egymás között politikai és ismeretterjesztő előadásokat. Előadókban nem volt hiány, hiszen számos politikai, szakszervezeti vezető, újságíró, tanár stb. akadt közöttük. Így került sor a nemzetközi nyelvről szóló előadásra, majd később nyelvtanfolyamra is. A tanfolyamot Szücs Lajos, a Szegedi Munkás Eszperantó Egyesület volt titkára kezdeményezte. Magyar Lajosnak, a gyárirodán dolgoztatott kommunista újságírónak sikerült papírt és ceruzát szereznie. Később a politikai foglyokon kívül néhány velük együtt dolgozó gyári munkás is bekapcsolódott a nyelvtanulásba. A foglyok nagy része az 1921-22-es fogolycsere révén a Szovjetunióba került, s 1922-ben már a moszkvai eszperantó klubban is tevékenykedett olyan eszperantista, aki a

szegedi Csillag-börtönben ismerkedett meg a nemzetközi nyelvvel. 57./

Valószínűleg a szegedi Csillag-börtön volt az első, ahol kommunista és szociáldemokrata politikai foglyok eszperantó nyelvtanfolyamot szerveztek. Később, a 20-as, 30-as években Kelet-Európai országokban ez már elég általános volt.

A SZEGEDI MUNKÁSESZPERANTISTA MOZGALOM UJJÁSZER- VEZÉSE ÉS FEJLŐDÉSE 1929-IG

Az eszperantó mozgalom polgári irányzatának céljai sem voltak összhangban a magyar ellenforradalmi rendszer kulturpolitikai célkitűzéseivel, mégis a polgári eszperantisták a huszas években viszonylag zavartalanabban, jobb körülmények között dolgozhattak, mint a munkáseszperantisták. Gyakran iskolai tantermeket is bocsátottak rendelkezésükre, és más fórumokon is elnézőbbek voltak velük szemben. Ennek ellenére a polgári irányzat nem tudta visszanyerni döntő befolyását, túlsúlyát az eszperantó mozgalom egészét tekintve. Szegeden sem alakult másként a mozgalom helyzete. A nagymúltú Frateco-csoport tovább működött, de nem képviselte a mozgalom döntő részét.^{58./}

1920-ban a helyi munkáseszperantista mozgalomban még az átmeneti hanyatlás jelei mutatkoztak, s csak 1921-ben lendült fel a mozgalom, amikor a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezetének Vár utcai helyiségében próbáltak dolgozni.^{59./} Ugyanezen évben nyílt meg a Maros-utcai Munkásotthon, ahol az eszperantisták is otthonra találhattak volna, de az itteni elhelyezés csak szükségmegoldás lehetett, mert az épület lényegében alkalmatlan volt munkásotthon céljaira. Ezidő tájt egy forrás szerint többször is próbálkoztak hivatalosan is elismert munkáseszperantista szervezet létrehozásával, ám mindannyiszor eredménytelenül.^{60./}

Az 1918 őszen újjászerveződött Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete Budapesten átvészelte a fehérterror időszakát, sőt 1920 ősztől ismét széleskörű tevékenységet fejtett ki. Egyes csoportjai ettől kezdve a kommunista nevelő és szervező munka melegágyai voltak, elsősorban Hámán Kató, valamint az ekkor még itthon tartózkodó Robicsek Pál és Batta József tevékenységének eredményeképpen. A szegedi munkáseszperantisták számára legcél szerűbbnek mutatkozott, hogy ezen legálisan működő országos egyesületnek a keretében szervezkedjenek.

A szegedi mozgalom újjászervezésre döntő befolyással volt az a körülmény, hogy 1921 novemberében megalakult az illegális KMP szegedi csoportja Ladvánszky József kőműves vezetésével, aki a munkáseszperantistákkal már 1919 őszen kapcsolatba került. A KMP ekkoriban próbálkozott először az illegális és legális munka összekapcsolásával, igyekezett kihasználni a legális munkásmozgalom adta kereteket. A szegedi illegális kommunista sejt valószínű ösztönzésére 1922. január 16-án a Maros utcai Munkásotthonban megalakult a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületének Szegedi Csoportja. Elnöknek Galiba Imre kőművest választották meg. Galiba 1920-ban Budapesten a Famunkások Szakszervezetében tanult eszperantóul, s 1921-ben hazatérve azonnal bekapcsolódott a helyi munkáseszperantisták munkájába. A vezetőség tagjai lettek továbbá Jászi Ferenc, Magyar Endre, Babarczi László, Majorosi Ferenc, Vicsdi András és Varsandán László. 61./

A vezetőség tagjai közül hárman - Jászi, Majorosi és Varsandán - tagjai voltak a kommunista páftnak, de a konszpirációs munkában nem volt kellő jártasságuk. Hibát követtek el, amikor a csoport vezetőségét nem ösztönözték, hogy a MEME budapesti központjával vegyék fel a kapcsolatot, vagy legalább tájékoztassák őket a csoport megalakulásáról. Így a munkáseszperantista csoport fedőszerv jellege nyilvánvalóbb volt. A szegedi kommunisták illegális munkában való járatlansága is hozzájárult lebukásukhoz. 1922 végén és március elején több szegedi kommunistát letartóztattak, közöttük eszperantistákat is. A MEME Szegedi Csoportja vezetéséből Varsandán Lászlót kétévi fegyházra, Jászi Ferencet két és fél évi fegyházra, Majorosi Ferencet ^{62./} egy évi börtönre ítélték. ^{63./}

A kommunista sejt lebukása azonban nem vált végzetessé a munkáseszperantista mozgalomra. A munkáseszperantista vezetőség szabadon maradt tagjai közül Galiba Imre és Magyar Endre nyomdász vezették tovább a csoportot, amely ekkor a MEME egyetlen vidéki csoportjaként működött. ^{64./}

A hatóságok felismerve, hogy a MEME csoportjai baloldali szervezkedések melegágyai, állandó zaklatásaikkal gyötörték a helyi csoportokat. Április 30-án, a MEME budapesti zászlóavató ünnepélyén a jelenlévő rendőrtisztviselő megvonta a szót az egyik szónoktól, s betiltották délutánra tervezett utcai felvonulásukat. ^{65./} A rendőrség ekkoriban kezdte ellenőrizni a külföldről érkező eszperantó nyelvű könyveket, folyóiratokat is. 1922 nyarán a budapesti főkapitányságon az új feladatra való felkészülés

jegyében, a rendőrség alkalmazottai közül többen eszperantó nyelvvizsgát tettek. 66./

A MEME központja ekkortájt értesült arról, hogy a szegedi vezetőség egy részét kommunista szervezkedés vádjával letartóztatták. Hamarosan Tombácz Imre szabót küldték Szegedre, a vezetőség és a csoport újjászervezésére. A szegedi származású Tombácz 1911-ben került el a városból. 1917 óta szervezett munkás, 1919-ben vöröskatona volt. 1920-ban tanult meg eszperantóul Budapesten, a nyomdászok Bérkocsis utcai klubjában, s belépett a MEME-be. 1922 nyarán munkanélküli révén, el tudta vállalni a megbízatást. Szegedre érkezve felvette a kapcsolatot a legaktívabb eszperantistákkal, akik rövid rájékozódás után elhatározták a csoport újjáalakulását, olyan vezetőség választását, amely a hatóságok előtt hivatalosan képviselheti a csoportot. 67./

Szeptember 3-án a régi vezetőség formálisan lemondott és a csoport új vezetőséget választott. Elnökül ekkor dr. Czibula Antalt választották meg. Czibula a Tanácsköztársaság alatt a helyi direktórium tagja volt. Az ügyvédi gyakorlatától megfosztott és börtönbüntetését letöltött Czibula most került kapcsolatba másodszor az eszperantó mozgalommal, és szeptember 24-én már előadást tartott a Munkásokotthonban a nemzetközi nyelvről. A másik előadó a Tanácsköztársaság alatti szerepléséért börtönbüntetését éppen letöltött Szücs Lajos volt. 68./

Czibula szerepeltetése vörös posztó volt a városi hatóságok szemében, s ismét nem hagyták jóvá a csoport működését. Ezúttal az alakulási jegyzőkönyvet egyszerűen vala-

ki elfektette a Városházán. s a csoport tudomására hozták, hogy Czibula nem lehet elnök.

A következő újjáalakulás - valószínűleg 1922 végén - az Oskola utcai régi gimnáziumban, az "Öreg Oskolában" történt. Ekkor Borsos István asztalossegédet választották elnökül. Igyekeztek minden formáságot betartani; csatolták a budapesti központ írásos hozzájárulását, s - mivel a csoport tagjainak nagy része húsz éven aluli volt -, a szülői beleegyező nyilatkozatokat is. Nagysokára azután végre megérkezett a polgármesteri jóváhagyás, s a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 7. számú csoportja immár hivatalosan is létezett. 69./

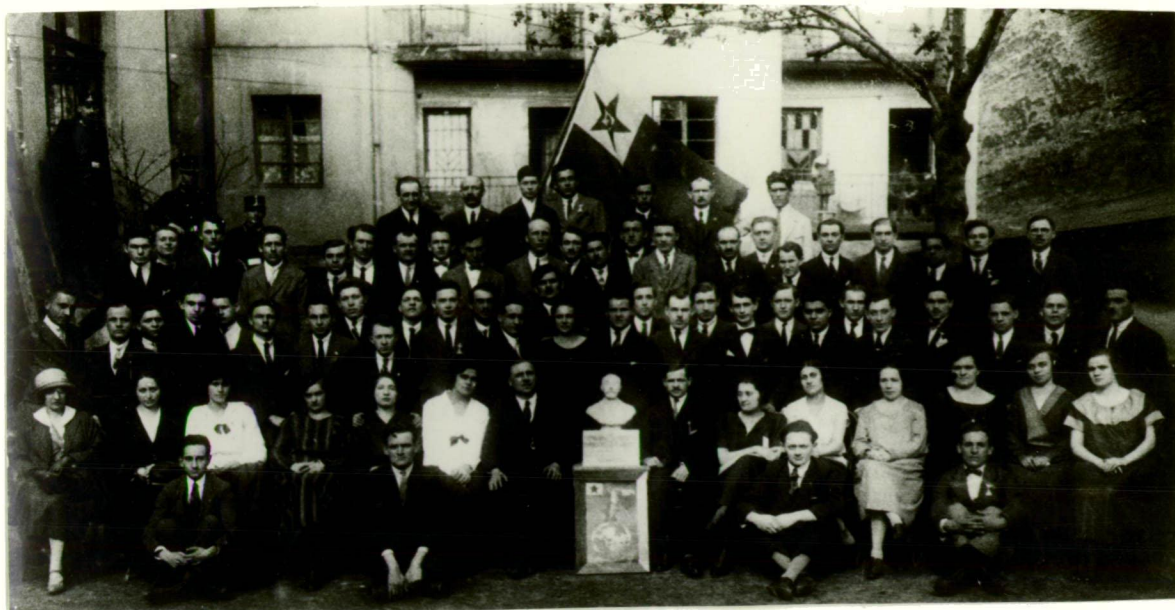
A propaganda és szervező munka ettől kezdve valamivel zavartalanabbul folyt, egyelőre azonban még mindig nem sikerült megteremteni a nyelvoktatáshoz szükséges feltételeket. A polgári eszperantisták ebből a szempontból még mindig jobb helyzetben voltak, s ezt igyekeztek is kihasználni. 70./ Ugyanekkor mégis gyöngülések jelei mutatkoztak: 1923 végén már nem tudták tovább a Hungara Esperantisto-t kiadni. Pedig ekkor már a szélsőjobboldali Szege-di Uj Nemzedék sem helyezkedett szembe a nemzetközi nyelvvel. Hirt adott a polgáriak rendezvényeiről, s örömmel nyugtázta, hogy ezek közül egyesek eszperantó nyelven csinálnak propagandát "a Csonka Magyarországon elkövetett igazságtalanságok megismertetésére". 71./

A polgári eszperantisták mozgalma már nem volt egyszerűen pacifista mozgalom. Egyesek megpróbálták összeegyeztetni a magyar nacionalizmus, sovinizmus propagálását

a nemzetközi nyelv eszméjével. Ez az irányzat először 1923-as pécsi kongresszusukon kapott hangot, ^{72./} s különösen Giesswein halála /1923-11-15/ után erősödött meg. Mindennek egyik következménye lett az, hogy a demokratikus, haladó érzelmi eszperantisták közül mind többen kezdték keresni a kapcsolatot a munkáeszperantistákkal. Így Szegeden a munkáscsoport egyik legjobb oktatója lett a fiatal, tehetséges Kekezovich Viola, aki 1922-ben kezdett tanulni a polgáriaknál, s Turzó legjobb tanítványa volt.

Bonyolította a helyzetet az is, hogy Magyarországon ekkoriban lendült fel az ido-mozgalom, ^{73./} s csakhamar fellépett ennek szegedi apostola is. ^{74./} Az ido-mozgalom azonban sem Szegeden, sem Délmagyarország többi városában nem tudott gyökeret verni, kivéve Kecskemétet, ahol polgári ido-csoport alakult. ^{75./}

1. kép:

A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 1924.
május 4-i közgyűlésének résztvevői. Budapest, VIII.,
Alföldi u. 13. /Magyar Endre tul./

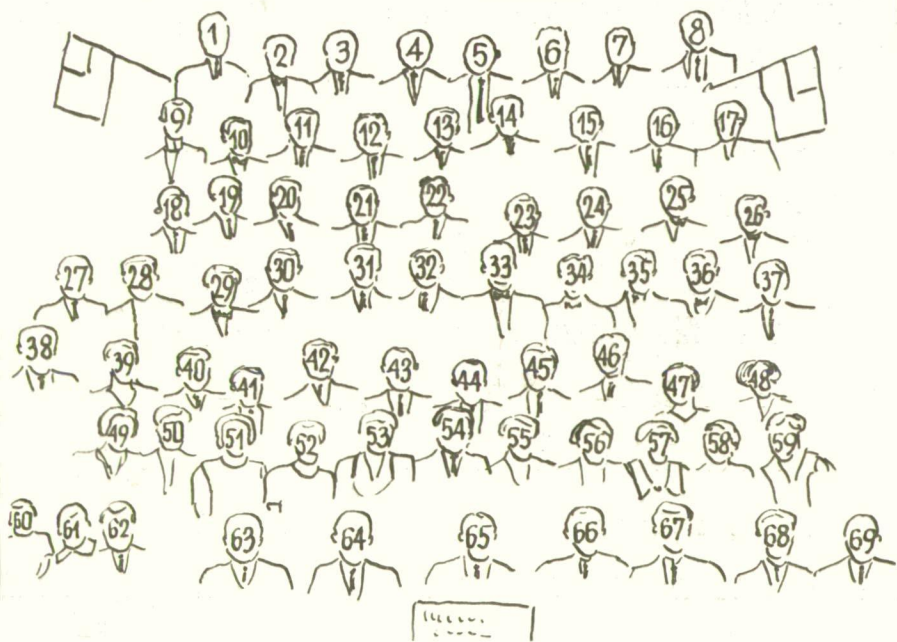
1	felügyelő rendőr	51	
2	felügyelő rendőr	52	
3	felügyelő rendőr	53	
4		54	
5		55	
6		56	
7	Farkas Ferenc /vecsés/, az új megválasztott orsz. titkár	57	
8	<u>Józsa Ferenc /Szeged/</u>	58	
9		59	<u>Tombác Imre /Szeged/</u>
10		60	
11		61	
12		62	
13		63	<u>Kekezovich Viola /Szeged/</u>
14		64	<u>Batta Józsefné /Budapest/</u>
15		65	
16		66	
17		67	Zsámboki Mihály /Budapest/
18		68	Nagy József /Budapest/
19	<u>Magyar Endre /Szeged/</u>	69	
20		70	
21		71	
22		72	
23		73	
24		74	
25		75	Feldmann József
26		76	
27		77	
28		78	
29			
30			
31			
32			
33			
34	Sturn , a lelépő titkár		
35			
36	Halka László /Budapest/		
37			
38			
39			
40			
41	Schwartz Artúr, MEME ptáros		
42			
43	Bleier Vilmos /Budapest/		
44			
45			
46	Batta József /Budapest/		
47			
48			
49			
50			

Szegeden az eszperantó mozgalom két szárnyának "versenyfutása" 1925-re a munkáseszperantista szárny további erősödésével, és a polgáriak mozgalmának csaknem teljes megszűnésével ért véget. 1924 őszén Szegeden először rendeztek eszperantó kiállítást a Munkásotthonban. Mintegy 500 látogató tekintette meg a munkáseszperantisták külföldi kapcsolatai nyomán összegyűlt könyveket, folyóiratokat, nyomtatványokat. ^{76./} Ekkortájt a csoport az éttermi munkások szakmai csoportjával közösen helyiséget béreltek a Deák F. u. 27. sz. alatt. Ezzel megoldódott a helyiségprobléma: a pincérek nappal, az eszperantisták akár minden este használhatták a helyiséget. 1924-ben 7 tanfolyamot szerveztek itt 179 hallgatóval. 1925-ben tovább növekedett a hallgatók száma. A legjobb oktatók Tombác Imre és Kekezovich Viola mellett hamar oktatóképesse vált még jónéhány fiatal: Gseszko Jenő, Farkas Sándor, Csúri Mihály, Csatlós Margit, a Józsa-testvérek, a Kovács-testvérek és mások. 1924-től kezdve haladó tanfolyamokat is indítottak. ^{77./}

Jóval lassabban növekedett a MEME Szegedi Csoportjának taglétszáma: 1923-ban 17, s még 1925-ben is csak 92 volt. ^{78./} Ennek oka mindenekelőtt a tagdíjfizetési kötelezettség, amelynek a teljesítésére Szegeden a szokásosnál nagyobb gondot kellett fordítani. A helyiség bérleti díja a csoport csaknem egész bevételét elvitte, a maradékot pedig könyvek beszerzésére, a csoport könyvtárának létrehozására fordították /1924-ben 42, 1925-ben 78 db könyvük volt/. ^{79./}

-34-

2. kép.

2. kép: Szegedi Munkáseszperantisták a Maros utcai Munkás-
otthon udvarán. 1925 nyara /MSZMP Csongrád megyei
Bizottság Archivuma/

1. Schwarcz Aladár	cipész
2. Juhász István	textilmunkás
3. Hegedüs József	szobafestő
4. Kecskeméti István	asztalos
5. Talpai Dezső	villanyszerelő
6. Csányi István	sofőr
7. Szabó Ferenc	
8. Waltner Mihály	lakatos
9. Ábrahám István	famunkás
10. Papdy Márk	kőfaragó
11. Lassu Ferenc	sofőr
12. Ótott István	vasmunkás
13. Cseszkó Jenő	kőműves
14. Gájer Rudolf	sofőr
15. Kovács János	műszerész
16. Nagy József	paprikamolnár
17. Turucz-Tolnai József	villanyszerelő
18. Kisguczi Mihály	vasutas
19. Szécsi János	asztalos
20. Galiba József	műszerész
21. Kiss György	vasmunkás
22. Galiba István	jégmester
23. Csanádi János	timár
24. Farkas Sándor	famunkás
25.	
26. Kiri	lakatos
27. Palásthy István	famunkás
28. Torin János	egy. altiszt
29. Papdy György	vasmunkás
30. Kiss Kálmán	vasmunkás
31. Silbermann Gyula	kereskedős.
32. Kovács János	műszerész

33. Katona József	kőműves
34. Csúri Mihály	kőműves
35. Katona István	kőműves
36. Jójárt Ferenc	kőműves
37. Jójárt István	kereskedősegéd
38. Bucsezán Miklós	gondnok
39. Mikula Margit	tanonc
40. Varsandán Lajos	szabó
41. Bittó Sándor	ács
42. Vincze József	villanyszerelő
43. Kovács László	kőműves
44. Matók András	kazánkovács
45. Schwartz Lipót	szabó
46. Ringel Jenő	szabó
47. Gábor Margit	gyári munkás
48. Kovács Eszter	gyári munkás
49. Spisák Margit	cseléd
50.	
51. Domingó Júlia	takarító
52. Kanyó Ilona	nyomdász
53. Kekezovich Viola	könyvelő
54. Tombácz Imre	szabó
55. Csathlós Margit	gyors- és gépiró
56. Kohry Éva	varrónő
57. Szücs Borbála	cipőfelsőrészkesztő
58. Üveges Rózsika	szövőnő
59. Ábrahám Mária	varrónő
60. Bucsezán Ilona	
61. Pántya Józsika	
62. Pántya József	sajtmeister
63. Pomázi István	lakatos
64. Józsa Ferenc	asztalos
65. Gájer Imre	kalapos
66. Kovács István	villanyszerelő
67. Galiba Imre	kőműves
68. Somogyi	textilmunkás
69. Zombori Imre	pincér

A körülményeket figyelembe véve igen nagy eredményként értékelhetjük mindezt: még mindig sok volt a munkanélküli, a csoport tagjai közül sokan a szó szoros értelmében éheztek, a a helységet télen fűteni csak akkor tudták, ha a hallgatók közül legalább néhányan fát vagy szenet vittek magukkal a foglalkozásokra. Azokra a foglalkozásokra, ahol a nyomozók rendszeres "vendégek" voltak, ellenőrizték az ott folyó munkát, számontartották a jelenlevőket. Előfordult, hogy a MEME országos kongresszusára csak úgy tudtak képviselőt küldeni, hogy összeadták neki a ruhára valót, s a csoport munkanélküli szabója készítette el a ruhát. 80./ Mindemellett az egyesület évi jelentése szerint 1925-ben már a szegedi csoport volt az első az egyéni könyvvásárlásban. 81./

1925 szeptemberében Deák Ferenc utcai helyiségükben rendezték meg a második kiállítást, amely az előző évihez hasonló sikert aratott. 82./ A Délmagyarország tudósítója, az ekkor betegeskedő Juhász Gyula is ott volt a látogatók között:

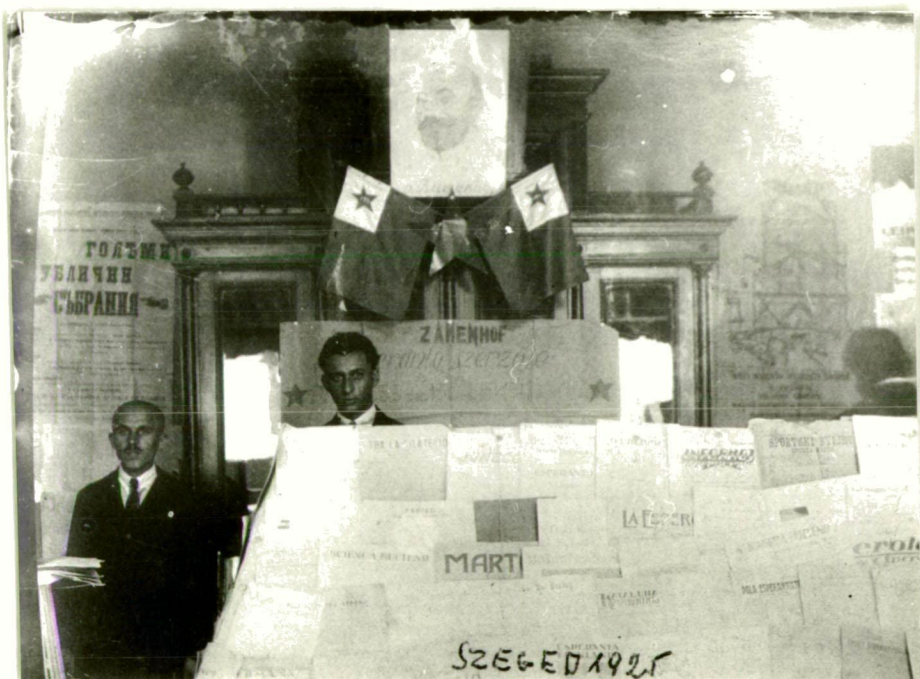
"Egy kis szellemi képolnában voltam tegnap délelőtt, embertisztelőten. Egy világ volt összezsúfolva ebben a csendes szerény, szűkös helyiségben, egy békés, dolgos, és emberséges világ. Az eszperantó szegedi munkás hiveinek kiállítása. A földkerekség minden tájáról fölhalmozott eszperantó folyóiratok, képes levelezőlapok, kiáltványok, könyvek, bélyegek, plakátok. Az ötágú csillag, a jó reménység szimbóluma világít szeliden és biztatóan minden sarokban. És nyílt, derűs tekintetek, amelyek szeretettel simogatják a dolgokat. Munkásarcok. Testvéreim." 83./

-38-

3. kép.

4. kép.

3. kép: A szegedi munkáseszperantisták kiállítása a MEME

7. sz. csoport helyiségében. Deák F. u. 25.

/jelenleg 31./ Részlet. 1925. szeptember 27-28.

/Cseszkó Jenő tul./

4. kép: Részlet a kiállitásból. Balról: Tombác Imre és

Schwarcz Adolf. /Cseszkó Jenő tul./

1925-27-ben a munkáseszperantista mozgalom ország-
szerte fellendülőben volt, új csoportok alakultak, a MEME
egész tevékenysége sokrétűbbé, kiterjedtebbé vált, fokozó-
dott a tagság aktivitása politikai és kulturális területen
egyaránt. Érdekes, hogy 1925-től kezdve Szegeden viszont
kevesebb tanfolyam indult /1926: 6 tanfolyam 81 hallgató-
val, 1927: 6 tanfolyam 55 hallgatóval/, s csökkent a MEME-
csoport taglétszáma is /1926-ban 66 tag, 1927-ben 55 tag/,
s ezekben az években alig fele volt az orosházi csoport
létszámának.^{84./} Feloszlott az 1925-ben szervezett esz-
perantó munkáskórus is. A vidéki városok közül csak Szege-
den volt ilyen, de az 1925 decemberi Zamenhof-émlékünnepe-
lyen szerepelt utoljára.^{85./} Mindennek elsősorban az volt
az oka, hogy a csoport nem tudta tovább fenntartani a De-
ák Ferenc utcai helyiséget, s így 1926 tavaszától ismét
"otthontalanokká" váltak. Igaz, hogy 1926. május 1-én a-
vatták fel Szegeden az új, Hétvezér utcai Munkásotthont,
de ebben a szintén szűk épületben éppen úgy nem kaphattak

megfelelő helyet a tanfolyamoknak, foglalkozásoknak, mint a Maros utcában. 86./

Fentiek ellenére, a tagság összetételét tekintve változatlanul a szegedi csoport a legerősebb a délmagyarországi csoportok között. Itt szerveztek leggyakrabban haladó és oktatóképző tanfolyamokat. 87./ irodalmi versenyeket, s a kiirt országos irodalmi pályázatokon pedig a vidéki csoportok közül az első helyen szerepeltek. 88./ Többször rendeztek előadást, kulturestet, kizárólag eszperantó jelleggel, vagy más szegedi kulturegyesülettel karöltve. 89./ 1928 decemberi Zamenhof-émlékünnepélyük kapcsán ismét Juhász Gyula, majd Móra Ferenc is méltatta a nemzetközi nyelvet. 90./ A munkáeszperantisták harmadik kiállítását 1927 őszén rendezték meg a Hétvezér utcai Munkásotthonban, majd bemutatták Hódmezővásárhelyen is. 91./

Eszperantó kiállítás

vasárnap, 16-án

a Munkás-Officsonban

(Hévezér ucca 9.)

Nyitva reggel 9 órától este 9 óráig.

Belépődij nincs!

1

5. kép: Az 1927-es szegedi munkáeszperantista kiállítás
röplapja. /Csongrád megyei Levéltár. Polgármesteri
bizalmas. 1927-9465. sz./

Az 1925 nyarától rendszeressé vált csoportos kirándulások célja a szórakozás, pihenés mellett a nyelvgyakorlás is volt, de népszerűek voltak ezek a kirándulások azért is, mert itt szabadon, zavartalanul vitathatták meg politikai kérdéseket is. Budapesten a Budai-hegység volt a ~~MEME~~ és a Természetbarátok Turista Egyesülete csoportjainak - nem egyszer közösen szervezett - kirándulásainak színtere. A szegedi munkáseszperantisták állandó kirándulóhelye a "Fenyőliget" /Maros-balpart, 5. folyamkm./ lett, ahová a csoport tulajdonát képező "Esperanto"-dereglyén jártak ki.^{92./}

---

6. kép: A Szegedi Munkáseszperantisták Maros-parti kirándulóhelyükön. "Fenyőliget", Maros-balpart, 5. fkm.
1927. /Cseszkó Jenő tul./

1. Galiba Imre kőműves
2. Sz. Nagy József vízvezetészerelő
3. Kanyó Ilona nyomdász
4. Deutsmann Sándor műszerész
5. Szabó Mária gyári munkás
6. Kovács József asztalos
7. Hévizy Antal lakatos
8. Hévizy Matild fodrász
9. Varga Péter köteles
10. Csontos Júlia gyári munkás
11. Szögi János
12. Csikós Júlia cipőfelsőrészkészítő
13. Sz. Nagy László asztalos
14. Csikós Rózsi
15. Cseszkó Jenő kőműves
16. Mihályi Terzéz

-43-

6. kép

A Tiszán és a Maroson munkásmozgalmi dalokat, népdalokat énekeltek. Az akkor már ismert Kalocsay-fordítású népdalok és a Goldstein-féle munkásdalok mellett a csoporttagok saját fordításai és népszerűek voltak. 93./

1926-ban a csoport vezetősége a következőkből állott: Galiba Imre, Tombácz Imre, Csatlós Margit gyors- és gép-író, Bán Ferenc vasmunkás, Pomázi István lakatos, Galiba István lakatos, Szécsi János asztalos, Farkas Sándor famunkás és Palásthy István famunkás. 94./

1927. január 1-től Tombácz Imre a szakmaközi bizottság titkára lett, s ettől kezdve egyre kisebb aktivitással tudott csak résztvenni a csoport munkájában. Ekkor még őt választották meg a csoport elnökének, a tényleges vezetést azonban egyre inkább az új, 4 tagú vezetőség többi tagja végezte: Cseszkó Jenő kőműves, Silbermann Gyula kereskedősegéd és Farkas Sándor famunkás. 95./

A helyiséggondok 1928-29-ben sem oldódtak meg. Ez is szerepet játszhatott abban, hogy a csoport aktivitása egyre inkább "kifelé" irányult. A közeli Kiskundorozsmán, Gyálán és Deszken is volt már néhány munkáseszperantista, 96./ s a sikerek láttán egyre szervezettebbé vált a vidéki munka. A nyelvi szempontból és politikailag egyaránt legjobban képzett eszperantisták járták a közeli falvakat, városokat: Tombácz Imre, Cseszkó Jenő, Józsa Ferenc, Palásthy István és Farkas Sándor. Ők teremtettek kapcsolatot a makói munkáseszperantistákkal, segítették a hódmezővásárhelyi csoport létrehozását, kapcsolatot teremtettek az orosházi és békés-

csabai csoportokkal.^{97./}

Cseszkó Jenő vasárnaponként kerékpárral járt ki Sándorfalvára, ahol Nagy József cipész kisiparosnál titokban vezetett egy tanfolyamot. A nyelvtanulást összekapcsolata a Népszava ismertetésével és cikkeinek kommentálásával. Nagy szó volt ez a "Pallavicini-birodalomhoz" tartozó községben, ahová legfőljebb csak kormánypárti sajtó juthatott be, s rádiója csak a leggazdagabbaknak volt. A csendőrség néhány hét után neszét vette a tanfolyamnak, ezért azt be kellett szüntetni. ^{98./}

Kónya Antal szabó kisiparos vezetésével azonban tovább dolgozott néhány eszperantista, s közülük a Nagy-testvérek pedig ettől kezdve gyakran jártak be Szegedre a Munkásotthonba. Az ezt követő években nagy szerepe volt ezeknek a kapcsolatoknak a falu munkásmozgalmának megalapozásában.

Jelentős szerepük volt a délmagyarországi munkáseszperantista mozgalom létrejöttében azoknak a szegedi munkáseszperantistáknak, akik vidékre kerültek dolgozni, s ott kezdeményezői voltak a helyi mozgalomnak. Magó István borbélysegéd, az 1922-es szegedi kommunista szervezkedés egyik fiatal gyanúsítottja, akit később tiz társával együtt felmentettek, Orosházára került, ahol tevékenysége nyomán a húszas évek közepén kialakult a délmagyarországi munkáseszperantista mozgalom második központja.

1923-24-ben Szegeden dolgozott a szentesi Rösler János cipész, aki itt a Munkásotthonban kapcsolódott be az eszperantó mozgalomba, s hazakerülve a Szentesi mozgalom

úttörője lett. A szentesi és orosházi csoportok működését külön tárgyaljuk.

1927-ben Mindszentre került dolgozni Kocsis József papucsossegéd, aki két évvel korábban a szegedi csoportban ismerkedett meg a nemzetközi nyelvvel. Mindszenten Gémes János órás műhelyében próbálkozott tanfolyamot szervezni. A következő évben Kistelekre kerülven Jelinek pék lakásán tartott tanfolyamot, és próbálkozott csoportot létrehozni. Rövidesen azonban Kistelekről is elkerült, s a két kis csoport ezt követően rövidesen felbomlott.^{99./}

Ujszentiránról Puskás Pál béres 1925-ben már rendszeresen bejárt a szegedi munkáseszperantistákhoz, s a nyelvet elsajátítva a következő évben községében már önállóan vezetett tanfolyamot. Az illegálisan szervezett tanfolyamon mintegy tizenöten vettek részt, többnyire béresek, közöttük Bodó István, Oroszországból hazatért internacionalista. A foglalkozásokat esténként, petróleumlámpa fénye mellett tartották, váltakozva hol istállókban, hol egyikük-másikuknál, akinek volt lakása. 1927-ben a járási főszolgabírótól kértek engedélyt a tanfolyam magánlakásokon történő tartására. Kérésüket a főszolgabíró "egészségügyi okokból" elutasította. Így azután továbbra is többnyire istállókban jöttek össze, titokban. 1928 januárjában hárman képviselték volna a csoportot a MEME Szegeden megrendezett délmagyarországi konferenciáján. Itt azonban detektívek igazoltatták a jelenlévőket, majd átadták ügyüket a szőregi csendőrsnek. A csendőr-

ség zaklatásai miatt a munkáseszperantisták ezután már nem tudtak csoportos foglalkozásokat szervezni, s a csoport bomlásnak indult. 100./

X X X X X

Az egyesületi helyiségben csaknem minden este összegyűlt, zömmel fiatal eszperantisták között távolról sem csak a nemzetközi nyelvről, nyelvtanulásról esett szó: szervezett viták, előadások folytak irodalmi, művészeti, nevelési és természetesen aktuális politikai témákról is. A magyarul vagy - ilymódon a nyelvgyakorlással összekapcsolva - eszperantóul folyó foglalkozások szervezője csaknem mindig Tombáczy Imre volt. 101./

A Hétvezér utcai Munkásotthonban a szakszervezetek rádiókészüléket is vásároltak. Ekkoriban lendült fel Európa-szerte a rádiózás. Gyakran előfordult, hogy többen bentmaradtak a Munkásotthonban, nem egyszer éjjélíg is, és több-kevesebb sikerrel fogták a külföldi magyarnyelvű adásokat.

A húszas évek közepén kezdődtek az eszperantó nyelvű rádióadások is. 102./ Az eszperantisták csoportja ezeket az adásokat is kereste, s ezek közül elsősorban Moszkvát. 103./ A huszas évek második felében már nem is egy, akkor nagy teljesítménynek számító szovjet adó

sugárzott rendszeresen eszperantó nyelvű műsort, s ezek műszaki adatait és az adás időpontját rendszeresen közölte néhány, az országba szabadon bejövő polgári eszperantó folyóirat is, elsősorban a Magyarországra is viszonylag nagy példányszámban járatott, Németországban megjelenő Heroldo de Esperanto. c. hetilap. 104./

Már a Ladvánszky-féle 1922-es kommunista szervezkedés felszámolásakor megszakadt kapcsolata az illegális KMP-val, de azt azt követő években is a helyi munkásmozgalom balszárnyán foglalt helyet, s vezetői, aktivistái baloldali szociáldemokraták voltak: Tombác Imre, Galiba Imre, Varsandán Lajos, a Silbermann-testvérek, stb. Már 1922 őszén élenjártak a szegedi eszperantisták a letartóztatott kommunisták megsegítésére indított gyűjtésben, 105./ s a csoport tagjai később is mindig a baloldali politikai munka élvonalában voltak.

A rendezőgárdában, választási harcok idején az agitációban, plakátragasztásban, gyűlések szervezésében jeleskedtek a csoport tagjai. A csoport rendes elárusítója volt 1925-től a Munkáskultúrának, majd 1927-től a KMP legális folyóiratának, a 100 %-nak is. A csoport tagjai közül többen voltak rendes előfizetők ezeknek a lapoknak.

A csoport mindig is elsősorban a helyi munkásmozgalom részének tekintette magát, s csak másodszorban az eszperantó mozgalom részének. Ezt bizonyítja, hogy vezetősége kitűti a maga hajlama szerint irányított a munkásmozgalom más

területeire is: elsősorban a munkás kulturmozgalmakban, a Munkásszinpadhoz, a Munkásdalegylethez, a munkás szakszervezetekhez, a rendezőgárdába, szakszervezetbe, pártszervezetbe, stb. 106./

Hódmezővásárhelyi munkáeszperantisták

A városban először hódmezővásárhelyi származású, 1912-től Temesváron tanító kiváló pedagógus, Medgyesi János 107./ - 1913 nyarán Hódmezővásárhelyen tartózkodva - először vezetett eszperantó tanfolyamot, majd megalakította a Magyarországi Eszperantó Egyesület hódmezővásárhelyi csoportját. 108. A csoport további működéséről nincs hír, Medgyesi távozása után valószínűleg csakhamar megszűnt.

Medgyesi János 1900-ban Budapesten lett eszperantista. Az elsők között volt, akik az eszperantót terjesztetni kezdték munkáskörökben is. 1910-ben az első budapesti munkáeszperantista csoport már elnökéül választotta. 109./ Az ifjúság és a munkások számára írta kiváló eszperantó tankönyvét is. 110./

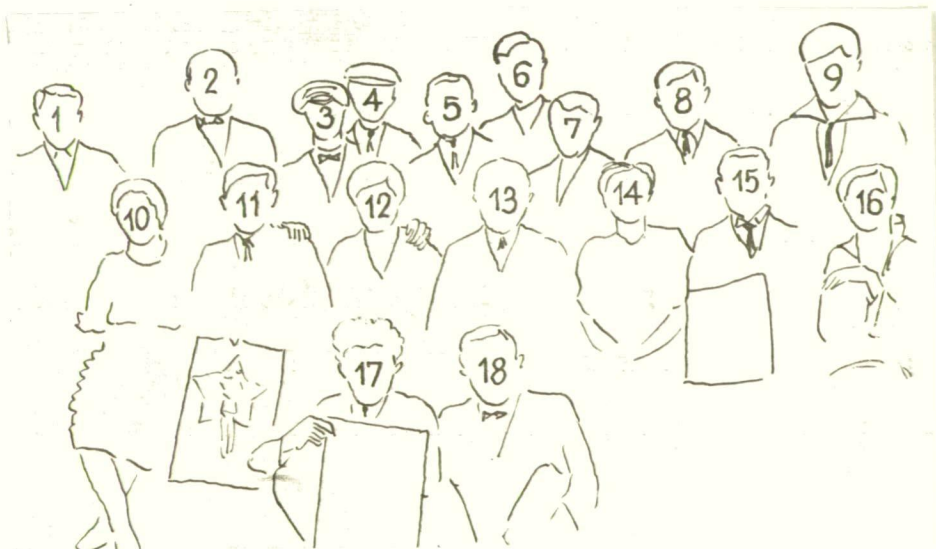
Medgyesi valószínűleg a munkáeszperantisták révén került szorosabb kapcsolatba a munkásmozgalommal. 1918 őszén, a polgári demokratikus forradalom idején már kiemelkedő szerepet játszott a hódmezővásárhelyi szociáldemokrata pártszervezetben.

1919 első három hónapjában, mint a Vásárhelyi Munkás Ujság felelős szerkesztője, írásaiban a kialakulóban levő baloldali szociáldemokrata csoport nézeteit fogalmazta meg. A Tanácsköztársaság alatt a közművelődési ügyek politikai biztosa volt. Az ellenforradalmi rendszer bebörtönözte, 1924-ben került vissza ismét Hódmezővásárhelyre.

A már idős **M**edgyesi csakhamar kapcsolatba került az eszperantó iránt érdeklődő munkásokkal, a rendőrségi ellenőrzés miatt azonban még nyelvtanfolyam vezetésére sem vállalkozhatott. Hódmezővásárhelyen 1925 nyarán Dehelán Márton péksegéd vezette az első tanfolyamot, Medgyesi csak időnként vette át annak vezetését. /7. kép/. 1925 végétől - mivel Dehelán Orosházára költözött - a rendszeresen átjáró orosházi és szegedi eszperantisták vezették a vásárhelyi tanfolyamokat, segítették a helyi csoportok megszervezését. Orosházáról Soós Gyula, Szegedről Tombác Imre és Cseszkó Jenő jártak át rendszeresen.^{111./}

-51-

7. kép.

7. kép: Hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták 1925-ben a
Mária Valéria utcai iparostanonciskolában. /Magyar
Munkásmozgalmi Múzeum, R. Á. gyűjt./

1. Kapás Imre földműves
2. Arany Imre vasmunkás
3. Csikós Illés molnár
- 4.
5. Kovács Jenő szijgyártó
6. Rébék Imre vasutas
7. Lencse Imre molnár
8. Lencse János földműves
9. Rácz Ferenc építőmunkás
10. Szatmári Rozália varrónő
11. Rimovszky Pál vasutas
12. Király Mária kalapos
13. Medgyesi János gyógypedagógus
14. Szatmária Erzsébet varró
15. Szőke Imre ácsmester
16. Szatmári Jolán tanuló
17. Erdei István vasmunkás
18. Szatmári Lajos asztalos

8. kép.

8. kép: A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete
hódmezővásárhelyi csoportjának kiállítása a Mária
Valéria utcai tanonciskolában, 1926. május 23-án.
/Csikós Elemér tulajdona/

1. Albert Imre
- 2.
- 3.
4. Kapás Imre földműves
5. Szőke Imre ácsmester
6. Szatmári ~~Ezsébet~~ varró
7. Szatmári Jolán tanuló
8. Szatmári Rozália varró
9. Csikós Illés molnár
10. Rácz Lajos műszerész
11. Medgyesi János tanár
12. Rácz János földműves
13. Király Mária kalapos
14. Arany Imre vasas
15. Rimovszky Pál vasutas
16. Lencse Imre molnár
17. Szatmári Lajos asztalos
18. Kovács Jenő szijgyártó
19. Rébék Imre vasutas
20. Csikós Ferenc

Medgyesi segítségével és anyagának felhasználásával rendezték meg az első hódmezővásárhelyi eszperantó kiállítását a Mária Valéria utcai tanonciskolában, 1926. május 23-án. /8. kép/ A tanonciskolában tantermet is bérelhettek, s rendszerint itt tartották a foglalkozásokat. A helyi mozgalom gyors erősödését bizonyítja, hogy 1926 őszén már kéthetes haladó tanfolyamot szerveztek, amelyet a budapesti Baghy Gyula vezetett. ^{112./} A tanfolyamok vezetését 1926-ban Szatmári Rozália varrónő vette át /1927-ben 4 tanfolyam 55 hallgatóval/, ^{113./} majd 1928-ban ismét Baghy vezetett egy, most már felsőfokú /oktatóképző/ tanfolyamot. ^{114./}

A MEME 24. /hódmezővásárhelyi csoportja már 1926-ban létezett, működött /9. kép/, a hivatalos megalakulásra azonban csak 1927. június 5-én került sor. A csoportnak 40 alapító tagja volt, a taglétszám azonban még ebben az évben elérte a hetvenet. ^{115./}

---

9. kép: MEME-tagkönyv a hódmezővásárhelyi csoportból. 1926-1929. /Figyelemreméltó, hogy a hódmezővásárhelyi csoport hivatalosan csak 1927. június 5-én alakult meg. /R. Á. gyűjt./

GRUPOJ

I. Budapest, VII., Dohány-u. 71. I.
II. IX. Distr. IX., Márton-u. 28.
III. Kispeszt, Lab. Hejmo, Szigligeti-u. 11.
IV. Ferlaborista, VIII., Thököly-ut 56.
V. Köbánya, X., Martinovich-tér 3.
VI. Vecsés
VII. Szeged, Deák Ferencz-u. 27.
VIII. Újpest, Lab. Hejmo, Kolozsvári-u. 55.
IX. Erzsébetfalva, Lab. Hejmo, Csillag-u. 3.
X. Kaposvár, Lab. Hejmo.
XI. Szombathely, Lab. Hejmo, Rumi-u. 14.
XII. Rétkőpalota, Lab. Hejmo, Bocskay-u. 118.
XIII. Festőhely, Gr. Hadik János str. 1.

Koruso: Budapest, IX., Márton-u. 28.
Instrua, Eldona, Propaganda fakoj.
Budapest, IX., Márton-u. 28.

HUNGARA ESPERANTISTA SOCIETO
LABORISTA

IX., MÁRTON-STR. 28. BUDAPEST

MEMBRO-LIBRETO

NRO

NOMO: *Katniri Rozalia*

ALIĜO: *K. de Szeged* 1926

LA CENTRA KOMITATO:

PREZ.

SEKRET.

KASIERO

Gottfried Tschöndel, Hódmezővásárhely, 1926.

KVITANCO DE KOTIZOJ

MARKOJ POST ALGLUO DEVAS ESTI
SURSTAMPITAJ.

1926

1

2

5

SKARAPAĴOJ SUR LA MEMBRO KARTO

NULIGAS ĜIAN VALORON.

POR EVITI LABORON SUPERFLUAN

AKURATE PAGU VIAN KOTIZON.

VIZITU LA GRUPOJN, PAROLU TIE ĈIAM NUR

ESPERANTE.

ELERNU ESPERANTON.

OFICIALAJ NOTOJ DE L'GRUPOJ.

DATOJ DE L'ANECO

Grupo	Grupa loko	Aniĝo	Elaniĝo	Grupa sekret.
<i>L. K. de Szeged</i>	<i>K. de Szeged</i>	<i>1926</i>		

Az oktatómunkába bekapcsolódott Lencse Imre molnárségéd is, a haladó tanfolyamok vezetésére továbbra is átjártak Szegedről Cseszkó Jenő, Farkas Sándor, Palásthy István és Tombácz Imre. Rendszeresen megtartották a szegedi és hódmezővásárhelyi eszperantisták találkozóit, s élénk kapcsolatot tartottak a szentesi, tótkomlósi és orosházi csoportokkal.^{116./}

A hódmezővásárhelyiek rendszeresen kapták a Sennaciulo és a La Lernanto c. SAT-folyóiratokat. A küldemények Budapestről érkeztek a tanfolyamvezető címére, aki csak a megbízható hallgatók között terjesztette azokat. Ez lényegében azt jelentette, hogy csupán Erdei István vasmunkás előtt igyekeztek rejteni ezeket, mert ő közismert volt jobboldali beállítottságáról. 1927 januárjában azonban nyelvstanokkal együtt érkezett ezekből a folyóiratokból néhány példány, s a tanfolyamvezető mit sem sejtve akkor bontotta ezt fel, amikor Erdei is jelen volt. Így azután őhozzá is jutott egy példány. Erdei ekkor még nem tudott jól eszperantóul, s ezért keresztapjával, Medgyesi Jánossal fordította le a cikkeket, majd nyomban feljelentést tett a tanfolyam vezetője, Szatmári Róza ellen. A La Lernanto vezércikke ugyanis Buharinnak az ifjúkommunistákkal kapcsolatos egyik írása volt. Szatmári ekkor 3 hónapi háziőrizettel megúsza a dolgot, a rendőrség figyelmének felkelése azonban már nagy mértékben befolyásolta a továbbiakban a csoport sorsának alakulását, s nagy szerepe volt a továbbiakban Erdei tevékenységének is.^{117./}

10. kép.

10. kép: A hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták 1927.
június 5-én a Mária Valéria utcai iparostanonc-
iskola udvarán. /Szatmári Rozália tul.,/

1. Kapás Imre földműves
2. Herczeg Erzsébet varró
3. Rácz Lajos műszerész
4. Vörös Lidia
5. Rimovszky Pál vasutas
6. Rébék Imre vasutas
- 7.
8. Lencse Imre molnár
9. Szücs Erzsébet varró
- 10.
- 11.
12. Olasz Lajos
13. Cseri Júlia futár
14. Király Mária kalapos

A csoport vezetőségében kezdettől fogva Szatmári Rózalia volt a legaktívabb, elnöki majd titkári tisztségben, ezenkívül a tanfolyamok többségét is ő vezette. Kezdetől fogva részt vettek a vezetőségben Rébék Imre vasutas és Arany Imre vasmunkás is. Figyelemreméltó, hogy kezdettől fogva ott találjuk a hódmezővásárhelyi csoportban a vasutasokat, akiknek szervezésétől egyébként a Szociáldemokrata Párt távol tartotta magát, s a Bethlen-Pexer paktum értelmében szakszervezetbe sem tömörülhettek. Az 1927-es rendőrségi eset után a csoport már nem kért több La Lernanto-t, s Sennaciulo-t azonban továbbra is járatták, s három példányt a vasutasok kaptak. 118./

A helyi szociáldemokrata pártszervezetnek talán legjobboldalibb tagja, Erdei István, az országos pártvezetés bizalmát élvezve egyre nagyobb befolyásra tett szert a helyi szervezetben is, míg végül a helyi pártszervezet titkára lett. 1928 márciusában őt választották meg a MEME hódmezővásárhelyi csoportja elnökének is, a csoport tevékenységében nem nagyon vett részt, inkább mintegy ellenőrizte a csoport munkáját, tevékenységét, s nagy befolyása révén megmaradt ebben a tisztségben 1933-ig. Nyilvánvaló összefüggés van elnökséges és a csoport baloldali jellegű tevékenységének 1928-tól bekövetkezett hanyatlása között. A hanyatlás itt annak ellenére bekövetkezett, hogy helyiségproblémája nem volt a csoportnak, továbbra is használhatták a Mária Valéria utcai tanonciskolát, és - Erdei közbenjárására - bármikor kaphattak helyiséget a Munkásotthonban is.

A MAKÓI MUNKÁSESZPERANTISTÁK

A legkorábbi adatok a makói munkáeszperantistákról 1908-1909-ből származnak. A városban néhány eszperantista működött, ám a helyi mozgalom létrehozására tett kísérletek azonban eredménytelenek maradtak. 119./

Az 1923-as esztendő elején Kemény Sándor kereskedő próbált eszperantó csoportot létrehozni. A propagandamunkában segítséget kapott a szegedi "Frateco" csoporttól is, tanfolyama pedig helyet kapott az állami főgimnáziumban, 120./ azonban a helyi mozgalmat neki sem sikerült életre hívnia.

1924-25-től kezdve a környező városokban sorra jöttek létre munkáeszperantista csoportok, s ennek hatása Makón is megmutatkozott. 1926-ban Papp György cipész és Sulyok József papucsos a Magyarországi Eszperantó Munkások Egyesülete Munkásság és eszperantó c. kiadványából tudomást szerzett a nemzetközi nyelvről. Sulyok József hozzákezdett a nyelv elsajátításához, majd felvette a kapcsolatot a szegedi csoporttal is.

1928-ban Erdős Ernő hivatalnok is megtanulta a nyelvet, és saját lakásán tanfolyamot tartott, amelyen Sulyok József is részt vett. A tanfolyam néhány hét múlva véget ért, résztvevői szétszéledtek. Sulyok ekkor fiatal munkásokat tömörítve maga köré, maga kezdett tanfolyamot vezetni. A szakszervezetben, a résztvevők lakásán vagy kirándulásokon tartották a foglalkozásokat, amelyeken első-

sorban baloldali szociáldemokrata fiatalok vettek részt: Szabó János és Szabó Jánosné, Rozsnyai János, Rozsnyai Viktória, Karácsonyi Sándor, Kovács Károly és mások. Így Makón 1929-re létrejött egy kis munkáseszperantista csoport, akkor, amikor Délmagyarországon a munkáseszperantista mozgalom hanyatlásnak a mélypontján volt. Az 1929-től bekövetkező fellendülésben már a makói csoport is tevékeny szerepet játszott. 121./

A SZENTESI MUNKÁSESZPERANTISTÁK

Szentesen már az első világháború előtt volt néhány eszperantista, a helyi mozgalom azonban egyelőre nem tudott gyökeret verni. 122./

Jóval később, a húszas évek elején néhány diák alakított csoportot, s 1922 tavaszán eszperantó kiállítást is rendeztek. Felvették a kapcsolatot a szegedi "Frateco" csoporttal, s ugyanezen év őszén a városban Turzó Péter népes tanfolyamot vezetett. 123./ Minden erőfeszítés ellenére azonban ebből a kezdeményezésből sem született meg a helyi mozgalom.

1925 januárjában a polgári eszperantisták akkor már Budapesten megjelenő lapja, a Hungara Esperantisto ~~már~~ arról adott hírt, hogy Szentesen "sikeresen dolgoznak az eszperantisták". 124./

Ők azonban már munkáeszperantisták voltak, nevezetesen Rösztler János cipész és társai. Rösztler 1923-24-ben Szegeden dolgozott, s a szegedi csoportnál tanult meg eszperantóul. Hazatérve belépett az SZDP-be, és hozzálátott a helyi munkáeszperantista csoport megszervezéséhez, s kezdő tanfolyamot vezetett. Ezt az első tanfolyamot még csak öten végezték el. 125./

Rösztler csakhamar segítőtársra talált fiatal szak-társa, Molnár Imre személyében. Molnár, aki a helyi ifjúságmozgalom és a munkás szavalókórus vezetője volt,

tökéletesen elsajátította a nemzetközi nyelvet, és később tanfolyamokat is vezetett. ^{126./} 1925-26-ban a két 20 éves fiatal együtt folytatta tovább a szervező munkát. ^{127./} Csakhamar Orosházáról is segítséget kaptak, Szverle Mihály személyében, aki rendszeresen átjárt tanítani: 1926-ban két tanfolyamot vezetett 44 hallgatóval. ^{128./} A tanfolyamokat a helyi földmunkások otthonban, Bocskai u. 13. sz. alatt tartották. ^{129./}

1927-ben tovább erősödött a szentesi munkáeszperantisták csoportja, elsősorban a földmunkások köréből kapcsolódtak be egyre többen a nyelv tanulásába, "szocialista nyelvnek" tekintették az eszperantót, úgy vélték, hogy a szocialista világforradalom nyomán megszűnnek a határok, "nemzetközivé válik a világ", s a nemzetközi nyelv elsajátítása ezért perspektívában is a munkásszertály ügye. Ugyanakkor a nyelv tanulásával párhuzamosan mind szélesebb körben bontakozott ki a levelezés más országbeli munkáeszperantistákkal. ^{130./}

Egymás között, munka közben is gyakorolták a nyelvet.

---

11. kép: Rösztler János és Molnár Imre által Szentesen

1926-ban terjesztett egyik MEME-plakát.

/Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár.

Csongrád vármegye alispáni iratai. 7995/1926.sz./

Munkások! Nők és Férfiak! Ifjummunkások!

A munkáosztályra kényszerített osztályharc frontja ma országokon és világrészeken keresztül húzódik és a kapitalisták nemzetközi összefogásával szembe kell állítani a dolgozók egységes táborát.

A munkásság nemzetközi kapcsolatainak, igazi nemzetközi szellem kialakulásának, a béke fenntartására irányuló mozgalomnak legnagyobb akadálya az, hogy nem értjük meg egymást, az egymás nyelvét. Népeket és munkásokat azért lehet egymással szembeállítani, mert közvetlen kapcsolatok után nem győződhetnek meg arról, hogy a szembenállók azonos eszmék és célkitűzések hevitik. A bábeli zűrzavar, megmérgetés eredménye, hogy az emberiség békés fejlődésének, a népek együttműködésének szimbolikus tornyát nem építheti tovább.

A nyelvi különbözőséget át kell hidalni, s ha nem volna, alkotni kellene egy a megértést szolgáló nemzetközi nyelvet. Szerencsére azonban már van egy olyan nyelv, mely a legszigorúbb s legilletékesebb tudományos elbírálás szerint a tűzpróbát kiállotta, a fentismertetett célnak teljes mértékben megfelel, s ez

az eszperantó,

melyet az elemi képzettséggel bíró munkás is könnyűszerrel, pár hónapos tanulás után elsajátíthat. Néhány hónapos tanfolyam elvégzése elegendő ahhoz, hogy külföldi eszperantistákkal szóban és írásban megértessük magunkat.

A munkásmozgalom figyelem mindjobban ráterelődik ezen probléma fontosságára és az eszperantónak, mint nemzetközi nyelvnek, mint a munkásság összetartozását előmozdító komoly tényezőnek, az elismerése nagy lépésekkel halad előre. A Szállítási és Közlekedési Munkások Nemzetközi Szövetsége után az 1925. év őszén Scarborough-ban megtartott angol szakszervezeti kongresszus ismerte el az eszperantót, a Nemzetközi Munkáügyi Hivatal után az angol munkáspárt főiskolája fogadta el hivatalos és tanítási nyelvként és szerteszét a világon fejlődik és izmosodik a munkásezperantisták mozgalmá.

A magyar munkásság körében egyesületünk propagálja és terjeszti az eszperantót. Fiatal egyesületünk a szervezett munkások ezreivel ismertette meg e nyelvet, előmozdítva azok tudását, kulturális fejlődését. A munkásság kezében nem öncél az eszperantó, hanem sikeres eszköz a céljainak elérésére. Ezért mindenkinek, aki a mozgalomnak értékesebb harcosa akar lenni, támogatnia kell mozgalmunkat.

Az eszperantó elsajátítása anyagi áldozatba alig kerül. Egyesületünk állandóan rendez tanfolyamokat, melyeknek tartama 6-12 hét, hetenkénti 1-2 óra mellett.

Aki megtanulta e nyelvet, nagyobb látókörre tesz szert, közvetlen érintkezésbe léphet külföldiekkel, ha kíváncsi, vagy külföldre utazik, mindenütt talál megértő és támogató barátokat, könnyebben megtanulhat más idegen nyelveket, szóval saját magának és osztályának értékét emelte.

Elvtársak! Tanuljatok és támogatástokkal segítsétek törekvéseinket, amelyek a békének, a népek megértésének és szolidaritás együttműködésének elérésére irányulnak.

Testvéri üdvözléssel:

a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete

I. csoport: Budapest VII. Dohány-utca 71 (Süti Szakszervezet)	XIII. csoport: Pestújhely, Ilona-utca 35 (Cannal)
Hivatalos órák minden hétfő és pénteken este 7-9 között	Hivatalos órák minden szerdán este 7-9 óra
II. csoport: Budapest IX. Mártir-utca 26. szm.	XIV. csoport: Budapest VI. Rottenburg-12 (Munkásnyelvi Központ)
Hivatalos órák minden nap este 7-9 óra	Hivatalos órák minden pénteken 7-9 óra
III. csoport: Budapest VII. Tuskóly-utca 56 (Vasmunkások)	XV. csoport: Órmező, Hód-utca (Földmunkások)
Hivatalos órák minden csütörtökön este 7-9 óra	Hivatalos órák minden hétfő és pénteken este 7-9 óra
IV. csoport: Budapest X. Marosvás-ter 3 (Munkások)	XVI. csoport: Pécs, Zrínyi-utca 13 (Munkások)
Hivatalos órák minden hétfőn este 7-9 óra	Hivatalos órák minden szombat este 7-9 óra
V. csoport: Szeged (Munkások)	XVII. csoport: Munkács, Bathány-utca 2 (Vasmunkások)
Hivatalos órák minden szombaton este 7-9 óra	Hivatalos órák minden szombaton este 7-9 óra
VIII. csoport: Újpest, Költővár-55 (Munkások)	XVIII. csoport: Budapest V. Váci-utca 52 (Vasmunkások)
Hivatalos órák minden szerdán és szombaton este 7-9 óra	Hivatalos órák minden kedden este 7-9 óra
IX. csoport: Pestszentlőrinc, Csillag-utca 2 (Munkások)	XIX. csoport: Benczák, Trefer-utca 2 (Munkások)
Hivatalos órák minden csütörtökön este 7-9 óra	Hivatalos órák minden kedden este 7-9 óra
X. csoport: Kaposvár (Munkások)	XX. csoport: Békéscsaba, Nép-terület
Hivatalos órák minden hétfőn pénteken este 7-9 óra és vasárnap délelőtt 11-12 óra	Hivatalos órák minden vasárnap délelőtt 7-9 óra
XI. csoport: Szombathely, Róna-utca 16 (Munkások)	XXI. csoport: Budapest IX. Soroksári-utca 110 (Szakszervezet)
Hivatalos órák minden kedden és pénteken este 7-9 óra	Hivatalos órák minden kedden este 7-9 óra
XII. csoport: Balassagyarmat, Bockay-utca 116 (Munkások)	XXII. csoport: Tatabánya (Vasmunkások)
Hivatalos órák minden hétfőn este 7-9 óra	Hivatalos órák minden hétfő és csütörtökön este 7-9 óra
	Pécs, Zrínyi-utca 13 (Munkások)
	Ózsvárváros, minden szerdán este 8-10 óra

Központ: Budapest IX. Mártir-utca 26. Hivatalos órák naponta 9-6-ig

11. kép.

A szentesi földmunkások az év nagy részében az ország különböző területeire jártak dolgozni. Ez részben akadályozta is a helyi mozgalom kibontakozását. A MEME helyi csoportja azonban elsősorban a rendőri zaklatások miatt nem alakulhatott meg. 1928 januárjában már ezt tették szóvá a szentesi küldöttek a MEME Délmagyarországi Területi Konferenciáján.^{131./} Az érdeklődő munkások egy része nem is kapcsolódhatott be a tanfolyamokba. Így Kotvits József, a helyi földmunkás szakszervezet elnöke, aki már 1925 óta rendőrségi megfigyelés alatt állott, atodidakta módon, de mindenkinél jobban elsajátította a nyelvet. Kotvits 1927-ben Pécs környékén vasútépítésen dolgozott, amikor a pécsi Zrinyi utcai Munkásotthoban kapcsolatba került a pécsi munkásezszperantista csoporttal. Hazakerülvén továbbra is tartotta a kapcsolatot Papp Ferenc pécsi munkásezszperantistával, aki már tagja volt az illegális KMP-nek. Kotvits így nem csak eszperantó nyelvű kommunista anyaghoz jutott hozzá - a SAT kiadványok a szentesi csoporthoz is kezdettől fogva eljutottak - hanem a KMP Bécsben előállított hivatalos folyóiratához, az Uj Márciushoz is. Uj Márciust vitt Szentesre Papp Ferenc 1928 január-februárjában, Kotvitsnál tett "baráti látogatása" alkalmával.^{132./}

A rendőrség az eszperantó nyelvű kiadványok útját már hosszabb ideje figyelvén 1928. május 1-én rajtaütésszerű házkutatást tartott a Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának helyiségében és Kotvits József lakásán. A "nyomtatott izgató kiadványokat és hasonló

tartalmú eszperantista iratokat épp akkor osztogatták", Kotvits lakásán pedig kommunista irányban szerkesztett eszperantó könyvet és levelezést" találtak, hiszen Kotvits "több külföldi, s többek között oroszországi eszperantistákkal is levelezésben állott" . Az egyesület helyiségéből nem csak az eszperantó nyelvű könyveket vitték el, de lefoglalták az indexre ^{nem} tett, nyilvánosan terjesztett magyar nyelvű könyveket is, majd több személy, közöttük természetesen Kotvits József ellen is eljárást indítottak. A szentesi ügyben még abban az évben két interpelláció is elhangzott a parlamentben, természetesen minden eredmény nélkül, hiszen Kotvitsék ellen a rendőrség igen sok tárgyi bizonyítékot tudott felmutatni. 133./

A rendőrség akciójának célja nem csak ennek a "szervezkedésnek" a felszámolása volt, hanem a Földmunkásszövetség működésének akadályozása, a földmunkások megfélemlítése is. Nyilvánvalóan ez is szerepet játszott abban, hogy a nyomozás még az év végén is tartott. A munkáeszperantista csoport működése az eset után sokáig szünetelt, s csak 1929 közepén kezdtek ismét tevékenykedni, Molnár Imre vezetésével. 134./

A MUNKÁSESZPERANTISTA MOZGALOM OROSHÁZÁN

A legkorábbi adatok az orosházi munkáeszperantistákról 1923-ból származnak. 1923 nyarán Németh Mihály és három társa iskolai tantermet kértek eszperantó tanfolyam céljaira. ^{135./}

Ez a kezdeményezés még nem vezetett a kívánt eredményre, munkáeszperantista mozgalomról csak a következő év végétől beszélhetünk.

Az 1922-es szegedi kommunista szervezkedés kapcsán perbefogott Magó István Orosházára kerülve 1924-25 telén összegyűjtött néhány fiatal iparossegédet, és megszervezte a községben az első sikeres eszperantó tanfolyamot. ^{136./} A fiatal eszperantisták 1925. február 1-én a budapesti központ képviselőjének jelenlétében a Megadja-féle étteremben megalakították a MEME 15. /orosházi/ csoportját. ^{137./}

Az alakuló gyűlésen ötvenketten vettek részt, s ettől kezdve a Földmivelő Egylet Homok /ma: Tas/ utcai helyiségében hetenként kétszer tartottak foglalkozásokat. A tanfolyamot továbbra is Magó István fodrászsegéd vezette, minden alkalommal egy detektív jelenlétében. ^{138./}

1925. április 5-6án ők rendezték meg Orosházán az első eszperantó kiállítást a Polgári Kör helyiségében, ekkor még zömmel a központtól kapott anyag felhasználásával. A 760 látogató közül mintegy ötvenen jelentkeztek a következő tanfolyamra. ^{139./}

A nyár folyamán már a fiatal Soós Gyula cukrász is vezetett tanfolyamot, s még ez év ősztől kezdve pedig rendszeresen szerveztek haladó szintű tanfolyamokat. 140./

A rendőrség kezdettől fogva a legszorosabb ellenőrzés alatt tartotta a csoportot, a tanfolyamokon és azon kívül is. "Kiss János könyvkötő, - aki mint jegyző szerepel a fióknál, Soós Gyula cukrász mint előadó és Magó István fodrász segéd, mint előadó és titkár, részünkről megfigyelés alatt áll, mint meggyőződéses és szerepelni vágyó szocialisták, úgyszintén a tag névsorban megnevezettek, mint szervezett munkások szintén aggályosnak modhatók és mint ilyenek a magyar nemzeti érzés, hafiasság szempontjából is megbizhatatlanok." - állapítja meg az 1925- október 5-i rendőri jelentés. 141./
Igy azután a főszolgabíró nem is vette tudomásul a megalakulást. 142./

Az alispán azzal az indoklással, hogy a vezetőségben "politikai és nemzethüségí szempontból megbizhatatlan, kommunista gyanús egyének" is szerepeltek, az egyesület működését nem engedélyezte. Az egyesület a határozat ellen a Belügyminisztériumhoz fellebbezett, választ azonban nem kapott. 143./

A működési engedély hiánya egyelőre nem zavarta túlságosan a csoportot: továbbra is szervezték a tanfolyamokat, mintha mi sem történt volna, s 1926 februárjában az Alföld-szállóban megrendezték második kiállításukat. 144./

1926 nyarán Magó István Budápestre került. Ettől

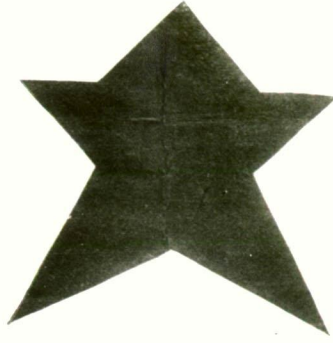
kezdve Soós Gyula, Szverle Mihály és Dobrovolszky Pál vezették a tanfolyamokat. Különösen sikeres volt az 1926-os év, amikor 10 tanfolyamot szerveztek, s azon 131 hallgató végzett. Ezzel szemben 1927-ben ~~már~~ csak három tanfolyamot szerveztek, s ~~huszonöt~~ hallgató végezte el azokat. Ennek okaira még visszatérünk.

A ~~MEME~~ 15. csoportjának taglétszáma 1925-ben 77 volt, majd a következő években már felülmúlta a szegedi csoportot, is, /1926-ban 120, 1927-ben 106 tag, s a helyi csoport más szempontjából is megerősödött, pl. könyvtár, olvasottság/. 145./

A helyi eszperantó mozgalom fejlődését a Mitlasovszky János által kiadott és szerkesztett liberális Orosházi Friss Ujság is rokonszenvvel kísérte. Itt jelent meg például folytatásokban Soós Gyula terjedelmes tanulmánya, a nemzetközi nyelvről, 146./ s a munkáeszperantista csoport 1926-ban kiadott plakátját is az Orosházi Friss Ujság nyomdájában állították elő. /12. kép/

A rendőrség Magó távozása után változatlanul megfigyelés alatt tartotta az eszperantistákat, ellenőrizték tevékenységüket. A csoport vezetői ekkoriban Soós Gyula cukrász, Szverle Mihály kőműves, Dobrovolszky Pál cipész és Kovács István voltak. 147./ 1927 februárjában a rendőrség tudomást szerzett arról, hogy a csoport tagjaihoz eljutott a SAT kiadásában megjelenő La Lernanto c. folyóirat két példánya, 148./ s ettől kezdve fokozott figyelemmel kísérte a csoport tevékenységét.

- 71 -

ESPERANTO

TANFOLYAMRA JELENTKEZÉS A TANÓRÁK ALATT

OROSHÁZI FRISS ÚJSÁG NYOMDAI MŰHEZETE

ALAPÍTÓ: L. Z. SPALINSKY

12. kép.

12. kép: A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete orosházi csoportjának plakátja 1926-ból. /Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. Csongrád vármegye alispáni iratai. 7995/1926.sz./

A rendőrség ezt követően tudomást szerzett arról is, hogy Soós Gyula Budapesten élő öccse, Soós Mihály révén kapcsolatba kerültek a Magyar Szocialista Munkáspárttal is. 1927. szeptember 2-ről 3-ra virradó éjjel hat személy lakásán tartottak házkutatást, közöttük Soós Gyulánál és a szintén eszperantista Rajki Antal cipész-segédnél. A nyomozás során derült fény arra is, hogy Soós Gyula "három levelet kapott Oroszországból". Soós ellen eljárást indítottak, és további eszperantó tanfolyamok szervezését megtiltották. 149./ A rendőri zaklatásokat 1928 januárjában, a MEME Délmagyarországi Területi Konferenciáján tette szóvá a csoport küldötte. 150./

A nehézségeket úgy próbálták áthidalni, hogy Beier Vilmos központi küldött jelenlétében 1929. február 10-én új alakuló gyűlést tartottak a Munkásotthonban. 151./ Ám a főispán a kérelmet ismét elutasította, így a jól működő, lelkes tagokból álló csoport hivatalos elismerése, alapszabályának láttamozása ismét későbbi időre halasztódott.

Az orosházi csoport vezetői a környező településeken is élénk szervező tevékenységet fejtettek ki.

1926 elején Nagyszénáson rendeztek tanfolyamot. 152./ A nagyszénási munkáseszperantisták tevékenységét ugyan nem ismerjük, de az ismeretes, hogy 1928-ban még kapcsolatban állottak a szegediekkel, 153./ s képviselőjük részt vett az orosházi csoport 1929 februári újjáalakuló gyűlésén. Ugyanezen a gyűlésen találkoztunk először a szarvasi munkáseszperantisták képviselőjével, Kollár Mihállyal is. Szarvason valószínűleg 1928-29 telén tartották az első tanfolyamot. 154./

Az orosháziak a szegediekkel együtt rendszeresen jártak át Hódmezővásárhelyre is, 1925-27-ben tanfolyamokat vezettek, segítették a hódmezővásárhelyi csoport megszervezését.

A TÓTKOMLÓSI MUNKÁSESZPERANTISTÁK TEVÉKENYSÉGE

Tótkomlóson is az orosházi csoport egyik vezetője, Szverle Mihály kezdte szervezni az eszperantó mozgalmat. 1925 végén itteni tanfolyamán 45-en vettek részt, annak ellenére, hogy a hatóságok kezdettől fogva állandó zaklatásaikkal gyötörték őket, Az orosházi főszolgabíró pl. megtiltotta a tanfolyamot hirdető plakátok kifüggesztését, később magát a tanfolyamot is azzal az indoklással, hogy "fölsleges elvonni a még magyarul sem jól beszélő munkásság figyelmét a magyar nyelv tanulásától". 155./

"Amint látjuk tehát, a "kellőleg" magyarul tudó szolgabíró részéről merő atyai jóindulatról van szó ..." - írta az esetről a Munkáskultúra, s rámutatott arra, hogy a Népszövetség által 1922-ben Genfben rendezett, az eszperantó iskolai oktatásának kérdéseit tárgyaló konferencián egyhangúlag, a magyar kiküldött hozzájárulásával is elfogadott határozat leszögezi: "Az eszperantó értékes segítséget nyújt az anyanyelv helyes használatában." 156./

Az orosháziaknak mindezek ellenére 1926 tavaszán valahogyan mégis sikerült még egy tanfolyamot szervezniök, 157./ majd ezt követően a helyiek közül Tóth János és Krajcsik Mihály vették át a csoport vezetését és a további tanfolyamok szervezését. 158./ A csoport gyors erősödését mutatja, hogy 1926 őszén budapesti előadóval már oktatóképző tanfolyamot tudtak szervezni 10 fő részvételével, 159./ s az év végére alakulásra készen állott a MEME 23. /tótkomlósi/ csoportja.

A főszolgabíró azonban a csoportalakító gyűlés megtartását nem engedélyezte. ^{160./} Tóth János és társai a Békés megyei alispánhoz fellebbeztek, a kérelmet azonban formai okokra való hivatkozással ő is elutasította. ^{161./}

1927 őszén rendezték az utolsó tanfolyamot, ^{162./}
de a csoport Krajcsik Mihály vezetésével ezután is működött. ^{163./}

1927 novemberében a hatóságok próbálták kézbevenni a helyi munkásság kulturális igényeinek kielégítését, megfelelő ellenőrzés mellett, s ideiglenes "Munkásotthon" alapítottak. Jellemző, hogy az intézmény "diszelnökségében" a főszolgabíró és a tótkomlósi főjegyző foglaltak helyet. ^{164./}

Az pedig már természetes, hogy a "munkásotthonban" nem kapott helyet a munkásezperantisták csoportja. Valószínűleg más eszközöket is igénybevettek a csoport teljes felszámolására, hiszen a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 1928 januárjában Szegeden megrendezett Dél-magyarországi konferenciáján tótkomlósiak egyáltalán nem vettek részt, s ez után sincs nyoma a csoport további működésének.

A BÉKÉSCSABAI MUNKÁSESZPERANTISTA CSOPORT

Az első világháború előtt az eszperantó mozgalomnak Békéscsabán történő megalapozására tett kísérletek eredménytelenek maradtak. ^{165./} A Tanácsköztársaság fennállása alatt is csak a MEME tevékenységéről szóló hír jutott el Békéscsabára. ^{166./}

1924-25-ben a polgári eszperantisták alakítottak a városban kicsiny, mindössze kilenc tagot számláló csoportot, de nem értek el tartós eredményt. Ennél még a diák-eszperantisták - lényegében önálló - csoportja is jelentősebb volt. amely 1925 tavaszától a tizenöt éves Sztaniszláv Dániel műköszörüs tanonc vezetésével működött, s zömmel iparostanoncokat tömörített. ^{167./}

Forrásaink szerint az első, munkások számára szervezett eszperantó tanfolyamok 1925 elején indultak a Trefort-utcai Munkásotthonban. Ezeket többnyire Hádél Piroska varrónő vezette. ^{168./} Mindjárt kezdetben nézeteltérésük támadt a helyi hatósággal, mert az "a plakátot nem engedélyezte, mégpedig azzal a kijelentéssel, hogy ezt a plakátot Békéscsabán nem tűrik, mert ötágú csillag van rajta." ^{169./}

Az eszperantisták jelvénye, az ötágú zöld csillag valószínűleg az ötágú vörös csillagra emlékeztette a tisztviselőket.

A helyi közigazgatás zaklatásai ellenére néhány tanfolyam után 1926. január 20-án megalakult a Munkásotthon-

ban a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 19. sz. /békéscsabai/ csoportja. A 20 tagú csoport vezetői Wertheim Géza cipész, Lukács György kőműves, Bohus Pál ács, Hádel Piroska varrónő és Kvasz Mátyás ácssegéd lettek. Békéscsaba hirhedt rendőrkapitánya megállapította ugyan, hogy "a helyi csoport tagjai valamennyien a szociáldemokrata párt tagjai", s így "a helyi csoport megalakítása közérdeket nem képez", az alispán azonban ezt úgy látszik mégsem tartottak elégséges indoknak, mert áprilisban engedélyezte a csoport működését. 170./

A továbbiakban Hádel Piroska és Brief László vezetett tanfolyamokat. 1926-ban még két tanfolyamot tartottak harminchárom fővel, 1927-ben azonban már csak egy tanfolyamot tizenöt fővel. A MEME-csoport taglétszáma alig emelkedett: 1926-ban 23, 1927-ben 26 tagjuk volt. 171./ 1928-ban még kapcsolatban állottak a szegedi munkásezperantistákkal, 172./ de ez már a hanyatlás éve volt. Haladó vagy oktatóképző tanfolyamot ezekben az években egyáltalán nem tudtak rendezni. 173./ 1929 tavaszán a csoport már nem működött, s könyvtárát, mint egyedüli vagyont, átadták az egyesület központjának. Bár a MEME központja jelezte, hogy a csoportot rövidesen újjá fogják szervezni, az alispán törölte az egyesületet a nyilvántartásból. 174./

A csoport felbomlását többek között az idézhette elő, hogy tagjai közül többen eltávoztak Békéscsabáról, így például Bohus Pál titkár Mezőtúrra került. A bomlást csak gyors-

sitotta, hogy Hádél Piroska sem tudott tovább tanítást vállalni. 175./

Nagy szerepe lehetett annak is, hogy nem tudták megnyerni az ifjúnunkásokat. Ezek többnyire Sztaniszláv Dániel polgári csoportjába tömörültek. 176./

A GYULAI MUNKÁSESZPERANTISTA CSOPORT

Gyulán 1925 őszén a Korvin utcai Munkásotthonban indult az első eszperantó tanfolyam munkások részére, 23 résztvevővel. A tanfolyamot egy békéscsabai munkáseszperantista, Békészky Ilona vezette. A gyulai főszolgabíró azonban csakhamar betiltotta a tanfolyamot, mert "az egyesületnek még nincs csoportja a városban." 177./

A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete 20. /gyulai/ csoportját ugyan még a tanfolyam megkezdése előtt megalakították, a rendőrség azonban visszaadta a kérelmet Pécsy Lajos gyulai lakosnak azzal, hogy azt szabályszerűen felszerelve újból terjessze be. Az új kérelmet a MEME budapesti központja terjesztette be. Az alispán a kérelmet teljesíthetőnek találta, és 1926 tavaszán hozzájárult a csoport működéséhez. 178./

A csoport tagjai valamennyien 18-20 éves munkások voltak. Galbács József asztalosmester lett a csoport titkára, s ugyanő vezette ezután a tanfolyamokat is. 1926-ban két tanfolyamon negyvenen végeztek, s 55 tagja volt a gyulai MEME-csoportnak. 1927-ben Galbács már csak egy tanfolyamot vezetett 8 résztvevővel. 179./

"Ez kétségtelen a csoport hanyatlásáról tanúskodik. A csoport végül felbomlott, amelyhez nagy mértékben hozzájárulhatott, hogy nem volt állandó helyiségük. A Munkásotthon egyébként is szűk volt, a Korvin utcai polgári iskolát néha ugyan igénybe vehették, de 1926 augusztusától

már csak a célra teljesen alkalmatlan Népkert-vendéglőben tudtak összejönni. 180./

1928-ban még ők is kapcsolatban állottak a szegedi munkáseszperantistákkal, 181./ majd az ezt követő két évben a csoport működése valószínűleg szünetelt, s csak a harmincas évek elején szerveződött újjá.

NYELVMŰVELÉS A DÉLMAGYARORSZÁGI MUNKÁSESZPERANTISTA CSOPORTOKBAN

A nemzetközi nyelv terjedésében, a mozgalom erősödésében minden bizonnyal nagy szerepet játszott az a körülmény, is, hogy az eszperantó bármely nemzeti nyelvnél könnyebben, gyorsabban elsajátítható, s néhány hetes tanfolyam elvégzése után már önálló levelezést, olvasást, stb. tesz lehetővé. A vizsgált csoportokban a visszaemlékezések szerint általában Polgár Izsó húsz leckét tartalmazó tankönyvét használták. Ennek a munkások számára írt tankönyvnek első kiadása még 1914-ben jelent meg,^{182./} majd a MEME a Tanácsköztársaság alatt ismét kiadta. Népszerűségét mutatja, hogy a húszas években újabb öt kiadást ért meg.

Népszerű volt még a MEME kiadványai közül az 1924-ben megjelent, munkások számára írt nyelvtan,^{183./} amelynek szintén több kiadását használták, továbbá a Népszava kiadásában megjelent Tomán-féle nyelvtan.^{184./} A MEME terjesztette és adta ki a Tomán-féle szótárakat is.^{185.} Jellemző a magyarországi eszperantó mozgalom polgári és munkás szárnyainak erőviszonyaira, hogy a húszas években a Magyarországon megjelent legjobb, legnagyobb szótárakat a MEME közreműködésével a LINGUA Könyvkiadó, később maga a MEME adta ki, s szerzőjük Tomán János építész is munkáseszperantista volt.

A SAT kiadványai közül több csoportnál is használták a "Petro" c. tankönyvet, általában a kezdő tanfolyamok után. A Petro, amelynek témája egy munkásegységek élete, a két világháború között összesen hét kiadásban jelent meg. A La Lernanto /A Tanuló/ c. hetilapot titokban terjesztették, mert bár könnyű szövegekből állították össze, kezdő eszperantisták részére, jórészt olyan politikai írásokat tartalmazott, amelyek a hatóságok szerint "az állami és társadalmi rend felforgatását" célozták. Ezért gyakran indítottak eljárást azok ellen, akiknél a lapot megtalálták.

A nyelvoktatásban akkoriban használt iskolai falitáblákat a csoportok nem tudták megvenni. Szegeden, ahol a legtöbb tanfolyamot tartották, a viszonylag olcsón kapható giccses papírfalvédőket használták ezek helyett.^{185./} Más szemléltető eszközt nem alkalmaztak.

Minden MEME-csoport megalakulásától kezdve nagy gondot fordított saját könyvtárának létrehozására. 1929-re például a szegedi csoport könyvtára közel száz kötetből állott, a könyveket igen sokan olvasták.^{186./} A 31 kötetes békéscsabai könyvtár a csoport működése szünetelése miatt 1929 elején a MEME-központba került, de a könyvek jegyzéke, valamint a könyvtár 1927-es jegyzéke is fennmaradtak. A visszamaradt iratokból megállapítható, hogy a könyvtár csaknem kizárólag szépirodalmi művekből állott.^{187./}

A vizsgált csoportok tagjai közül általában csak néhány évi működés után vettek részt néhányan a MEME által kiírt irodalmi pályázatokon. Leggyakrabban a szegediek értek el sikereket, ami elsősorban azzal magyarázható, hogy itt volt a legtöbb, a nyelvet kitűnően elsajátított eszperantista. 188./

A délmagyarországi csoportoknak jó kapcsolatuk volt a Budapesten élő Baghy Gyulával, 189./ akinek a húszas években már számos eszperantó verseskötete, regénye jelent meg. 1926 októberében őt kérték fel oktatóképző tanfolyamok vezetésére. Baghy Szegeden és Orosházán egy-egy hétig, 15 ill. 10 hallgatónak, majd néhány napig Tótkomlóson és Hódmezővásárhelyen 10 ill. 6 hallgatónak naponta több órát adott. Ezek a csoportok legtehetségesebb tagjai voltak, akik azután kezdő tanfolyamokat vezettek. Az oktatóhiányt, a csoportok egyik legnagyobb problémáját ezek a tanfolyamok természetesen nem oldották meg, véglegesen, mindenesetre nagymértékben enyhítették. Nyelvtant, mondat-
tant, irodalomtörténetet és mozgalomtörténetet tanultak ezeken a tanfolyamokon. 190./

A CSOPORTOK KÖZÖTTI KAPCSOLATOK FEJLŐDÉSE

A délmagyarországi munkáseszperantista mozgalom létrejöttében a kulcsszerepet a szegedi csoport játszotta, A szegediek tevékenysége nyomán bontakozott ki a mozgalom a néhány környező községben és Szentesen, s az orosháziakkal együtt nyújtottak segítséget a hódmezővásárhelyi csoport megszervezéséhez. 1926-27-ben a terület mozgalmának mintegy második központjává vált az orosházi csoport. Tótkomlóson, Nagyszénáson az orosházi eszperantisták voltak a helyi mozgalom kezdeményezői, de oktatóik eljutnak Hódmezővásárhelyre és Szentésre is. Nem kezdeményezőként léptek fel, de felvették a kapcsolatot a szegediek a makói, az orosházaiak pedig a szarvasi munkáseszperantistákkal, sőt 1928-ra a szegediek kapcsolatot létesítettek a békéscsábaiakkal és a gyulaiakkal is.

A délmagyarországi munkáseszperantisták tevékenysége az 1919-1929-es periódusban még nem terjedt ki a jelenlegi Bács-Kiskun megye területére. Itt ekkor még nem alakult ki a munkáseszperantista mozgalom. Kecskeméten az idista csoport aktivitása is csökkent, amely összefüggésben állott az egész idő-mozgalom hanyatlásával. A polgári eszperantisták 1925-ben Kiskunhalason próbálkoztak egy csoport szervezésével, de eredmény nélkül.

A vizsgált területen egyedül Békéscsabán működött polgári eszperantistákból álló csoport, Sztaniszláv Dániel vezetésével. A szegedi csoport lényegében már a húszas

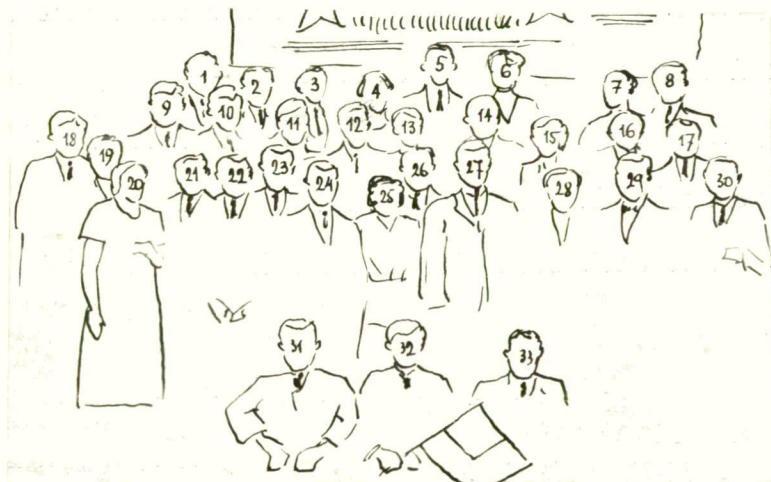
évek közepén megszűnt, másutt pedig nem sikerült csoportot létrehozni. Az eszperantó mozgalom polgári szárnyához tartozó egyes személyek többnyire a polgári eszperantisták világszövetségének, az UEA-nak /Universala Esperanto-Asocio = Egyetemes Eszperantó Szövetség/ egyéni tagjaiként tevékenykedtek, mint a szövetség "delegito"-i, helyi képviselői. 1926-ban voltak legtöbben; öt városban: Békéscsabán, Gyulán, Kiskunhalason, Makón és Szegeden működtek. Többnyire ügyvédek, hivatalnokok voltak. Ahogyan azonban a hatóságok előtt az eszperantó egyre inkább valamiféle bolsevista szervezkedésnek tűnt, ezek a delegitok is sorra visszaképtek, - bár tevékenységüket senki nem akadályozta. 1928-ban már csak a gyulai és makói delegito működött.^{191./}

Ezzel szemben a munkáseszperantisták méreteiben és jelentőségében egyaránt figyelemreméltó mozgalma alakult ki a húszas évek közepén. A csoportok közötti kapcsolatok kezdtek szervezettebbé válni. Az 1926-ban Szegeden megrendezett országos munkás dalos-találkozón különböző kórusok tagjaként több budapesti eszperantista is részt vett. Ezt az alkalmat kihasználva a szegedi csoport megszervezte találkozásukat a szegedi munkáseszperantistákkal /13. kép/. Ezt követően többször sor került a szegedi és a hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták kölcsönös látogatásaira is /14. kép/.

Ilyen előzmények után a szegedi csoport felvette a kapcsolatot az összes délmagyarországi csoporttal, s 1928. január 8-án a szegedi Munkásotthonban került sor a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete délmagyarországi konferenciájának megrendezésére.

- 86 -

13. kép.

13. kép: Az 1926-os szegedi munkásdalos találkozó eszperantista résztvevői a Nemzeti Színház mellett.
/MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma/

1. Józsa Antal kőműves /Szeged/
2. Steffler Ödön tisztviselő /Szeged/
3. Frank József vasutas /Szeged/
4. Csathlós Margit gyors- és gépiró /Szeged/
5. Altmann József kárpitos /Budapest/
6. Jurák Mici nyomdász /~~Budapest~~/
7. Feldmann Sándor /Budapest/
8. Verebélyi Aladár lakatos /Szeged/
9. Gajer Imre kalapos /Szeged/
- 10.
11. Jurák Matild /Budapest/
12. Józsa Ferenc asztalos /Szeged/
13. Altmanna Ibolya /Budapest/
14. Kiss Kálmán kőműves /Szeged/
15. Altmann Józsefné /Budapest/
16. Kocsis József papucsos /Szeged/
17. Kisguci Mihály földműves /Szeged/
- 18.
- 19.
20. Szücs Borbála cipőfelsőrészkészítő /Szeged/
21. Sz. Nagy László asztalos /Szeged/
22. Cseszkó Jenő kőműves /Szeged/
23. Palásthy István famunkás /Szeged/
- 24.
25. Mauks Piroska
26. Sz. Nagy József vízvezetékyszerelő /Szeged/
27. Galiba Imre kőműves /Szeged/
28. Nagy Mária /Budapest/
29. Kovács László kőműves /Szeged/
30. Kovács István villanyszerelő /Szeged/
31. Vincze József villanyszerelő /Szeged/
32. Farkas Sándor famunkás /Szeged/
33. Csanádi János timár /Szeged/

14. kép.

14. kép: Szegedi és hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták
találkozója 1927-ben. Szeged, Kállai-liget.

/Cseszkó Jenő tul./

1. Palásthy István famunkás,	Szeged
2.	Hódmezővásárhely
3. Hévizy Matild fodrász,	Szeged
4. Király Mária	Hódmezővásárhely
5.	Hódmezővásárhely
6.	Szeged
7. Szatmári Róza szabó,	Hódmezővásárhely
8. Hévizy Antal lakatos,	Szeged
9. Cseszkó András,	Szeged
10. Kocsis József papucsos,	Szeged
11. Lencse Imre molnár,	Hódmezővásárhely
12.	Szeged
13. Cseszkó Jenő kőműves,	Szeged

Itt mintegy 80 résztvevő vitatta meg a hazai munkásezperantista mozgalom néhány problémáját. A szegedi, hódmezővásárhelyi, szentesi, orosházi és békéscsabai csoportok küldöttein kívül hét távolabbi csoport is elküldte képviselőit. Részt vehettek a találkozón a MEME-n belül akkoriban kialakuló baloldali ellenzékhez tartozó Szerémi Borbála és Bán Sándor is, mindketten az illegális KMP tagjai, az 1. és az óbudai csoportok képviselői. 192./

A konferencia a jó rendezés ellenére sem válthatta be a hozzáfűzött reményeket. Nem tudták eljönni a makói, kisteleki, nagyszénási és gyulai küldöttek, feltehetően a hatósági zaklatások miatt, vagy ettől való félelmükben. A detektívek a helyszínen igazoltatták az ujszentiváni küldötteket, s lényegében ekkor szereztek tudomást a csoport létéről. A konferencián jelenlévő rendőrkapitány, "a konferencia élénk tiltakozása ellenére" megvonta a szót a résztvevő szentesiektől és orosháziaktól, miután egyformán azt tették szóvá, "hogy csoportjaik a rendőrhatalom akadékoskodása miatt nem folytathatják működésüket". 193./ Így azután az egyesület életét érintő legfontosabb kérdésekről vita sem bontakozhatott ki. A konferencia eredményei közé sorolható hogy Berger Sándor javaslatára állást foglaltak a nehéz anyagi helyzetben levő "Munkáskultúra" c. lap támogatása mellett, továbbá hogy támogatták Bleier Vilmos MEME-titkár javaslatát az 1929-es, Budapesten megrendezendő világkongresszussal kapcsolatban. Ezt a kongresszust a "semleges" UEA, a polgári eszperantisták világszövetsége rendezte, s

a MEME végül is úgy döntött, hogy az eszperantó mozgalom polgári szárnyától való különállásának, önállóságának, munkásjellegének megfelelően nem vesz részt a budapesti világkongresszuson.

Tombác Imre, a szegedi csoport elnöke előadásában az eszperantó mozgalom és a társadalmi haladás közötti összefüggést hangsúlyozta, Baghy Gyula pedig "Az eszperantó fejlődése" címmel nyelvi kérdésekről tartott előadást. A konferencia legnagyobb hiányossága az volt, hogy nem hozott intézkedéseket a délmagyarországi munkáseszperantista csoportok közötti kapcsolatok szervezettebbé tételére, munkájuk összehangolására, s ezért nem is tudta fékezni a mozgalomnak 1929 közepéig tartó visszaesését.

A MUNKÁSESZPERANTISTA CSOPORTOKBAN FOLYÓ BALOLDALI POLITIKAI MUNKA ÉS A MEME

A munkáseszperantista mozgalom a polgári eszperantisták mozgalmából "nőtt ki" még az első világháború előtt, attól elszakadva önállósult és végül a húszas években erősebbé, politikai és kulturális területen egyaránt jelentősebbé vált a mozgalom polgári szárnyánál. A polgári eszperantisták ideológiai befolyása azonban nem szűnt meg a szervezeti elkülönüléssel. Hatottak a polgáriak nézetei részben a közös múltból eredően, részben pedig azért, mert a mozgalom két szárnyának különállása, sőt helyenként szembenállása ellenére is egy sajátos egységet alkotott, sokoldalú kapcsolatban állott egymással, hatott egymásra.

Ennek a sajátos helyzetnek az eredményeként a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületében még érvényesült a polgári befolyás is, elsősorban a pacifizmus formájában. A MEME 1923-ban kiadott propagandafüzetének^{194./} szerzője, Schuller Béla egyrészt leszögezte, hogy a "nemzetközi nyelv a munkásság számára olyan fegyvert jelent, amelynek használatával hamarabb vivhatja meg azt a harcot, amelyet nemes céljai megvalósításaért folytat. E füzetnek tulajdonképeni célja, hogy az eszperantóra, mint a munkásosztály hatásos fegyverére fölhívja az elvtársak figyelmét..."^{195./} Schuller tehát az osztályharc szolgálatába kívánta állítani az eszperantót, s ebben a kérdésben álláspontja merőben el-

lentétes volt a polgáriak "semleges", "politikamentes" elképzeléseivel, azoknak a törekvéseivel, akik a nemzetközi nyelv használatát elsősorban a kereskedelem, a turizmus, a művészetek területére kívánta leszűkíteni.

Másrészt azonban találkozunk ebben a népszerű füzetben olyan nézettel is, mely szerint a "háborúk lehetőségének egyik legfontosabb oka a népek soknyelvűsége..." 196./ Az imperialista világháborút és az imperialista békeszerződések követően ilyen nézetek terjesztése a munkásmozgalomban már kifejezetten károsnak tekinthető, hiszen lényegében eltereli a figyelmet a nemzetközi psztályharc legfontosabb kérdéseiről, a háború jellegének, természetének felismerését akadályozza.

Az ilyen nézetek a hazai munkásezperantista mozgalomban nem terjedtek el, annak ellenére, hogy ez a kiadvány a MEME akkori vezetősége hivatalos álláspontjának is tekinthető.

Nem hatottak az ilyen nézetek a vizsgált területen, ahol polgári mozgalom nem volt, s így a polgáriak nézetei is kevésbé hatottak, mint az ország más területein. A szege-di munkásezperantisták a polgári eszperantisták ideológiájából elismerték azt, hogy a közös, nemzetközi nyelvet használókat egy sajátos érzés, szeretet kapcsolja a nemzetközi nyelvhez, s ez elősegíti körükben az internacionalizmus érzésnek kifejlődését. Ezen túlmenően azonban arra is alkalmas eszköznnek tartották, hogy a proletáriátus szolidaritását erősítse, a proletár internacionalizmus érzését kialakítsa és

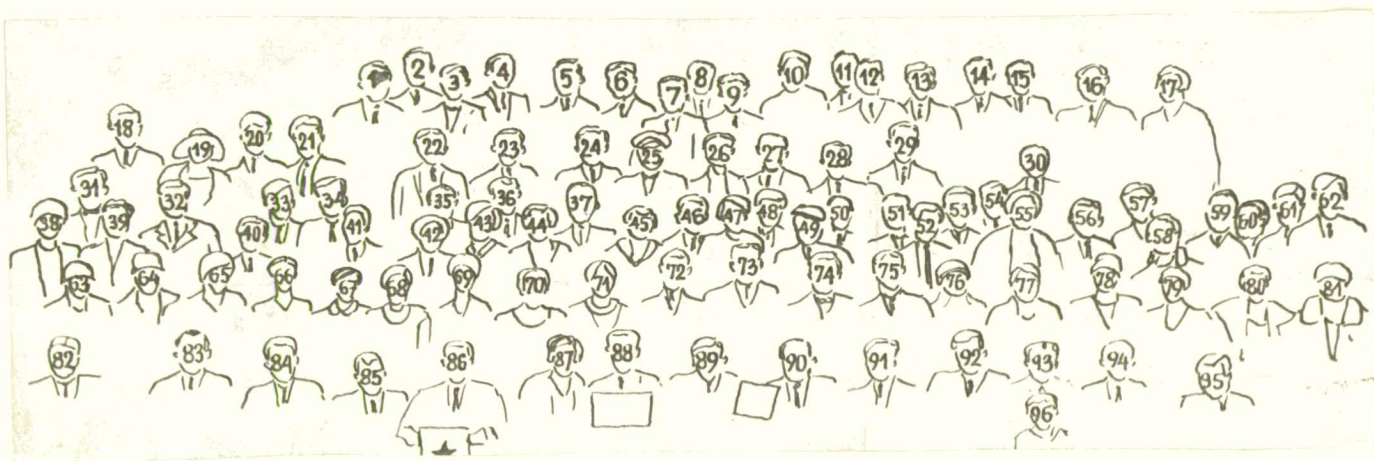
elmélyítse. Ám csak az egyik ilyen eszköznek tekintették, és semmilyen vonatkozásban sem tartották az eszperantót mindent orvosló csodaszernek, amelynek segítségével például a háborúkat is meg lehetne szüntetni. 197./

A munkáeszperantisták mozgalmukat a munkásmozgalom szerves részének tekintették, egész tevékenységüket alárendelték az osztályharc fő kérdéseinek. A legtöbb erre vonatkozó adattal a szegedi csoport történetéből rendelkezünk, de egyéb adatok azt bizonyítják, hogy a többi délmagyarországi csoportban sem volt ez másképpen.

Ezek a zömmel fiatalokból álló csoportok a munkásmozgalomban bátszárnyán álltak, élen jártak a politikai munkában, azonban a bennük rejlő nagy lehetőségeket a húszas évek közepén még csak kevesen ismerték fel. Országos viszonylatban is az volt a helyzet, hogy az eszperantó mozgalmon kívülálló munkásmozgalmi vezetők inkább csak kuriózumot láttak a mozgalomban, lehetővé tették működését, de nem támogatták azt.

Fordulat kezdődött a mozgalom történetében 1925-ben, amikor az illegális KMP I. Kongresszusán hozott határozatnak megfelelően a párt megkezdte a legális lehetőségek még jobb felhasználását, az illegális és legális munka kombinálását. A munkáeszperantistákkal kapcsolatos szemlélet azonban még ekkor sem változott meg, a fordulat csak ott jelentkezett, ahol a kommunista mozgalom helyi vezetői felismerve a lehetőségeket bátrabban építettek a munkáeszperantista csoportokra, vagy azok osztályharcos, proletár internacionalista szellemben nevelkedett tagjaira.

15. kép: A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete
közgyűlésének küldöttei. Budapest, 1926.04-05.
/R. Á. gyűjt./

1		49	
2		50	
3	Krizsán Árpád	51	Konrád /?/
4		52	Nagy József /Budapest/
5	Nolipa István	53	
6		54	
7		55	
8	Zachár Géza	56	Tomán János /Budapest/
9		57	
10		58	Szerémi Borbála /Budapest/
11	Herz Ottó	59	Csutak Ferenc
12	Györe János	60	
13	Farkas Béla	61	Hadamcsik József
14		62	
15		63	
16	Dora Dezső	64	Jurák Mici /Budapest/
17	Jurák Matild /Budapest/	65	Piller Gyuláné /?/
18	Langfelder Ernő	66	
19	Kvittner Paula	67	
20	Bleier Béla /Ujpest/	68	
21	Halka László Budapest/	69	
22		70	Nagy Mária
23	Bleier Vilmos /Budapest/	71	Grószmann Jolán
24		72	Sándor Dezső /?/
25	Csikós Illés /Hmvyhely/	73	Kertész Miklós
26	Magyar Endre /Budapest/	74	Zsámboki Mihály
27	Józsa Ferenc /Szeged/	75	Farkas Ferenc
28	Tombácz Imre /Szeged/	76	
29		77	
30		78	
31	Dallos /?/	79	
32	Berger Sándor /Budapest/	80	Fischer Ilona
33	Piller /?/ József /Gyula?/	81	
34		82	
35		83	
36	Altmann Hugó	84	
37	Réthelyi Tibor /Budapest/	85	
38	Berger Irén /Budapest/	86	Feldmann József
39	Berger Margit /Budapest/	87	
40		88	
41	Schlezinger	89	Halmágyi Balázs
42	Hencz Gizella	90	Lutz /?/
43	Kovács Erzsébet	91	
44	Altmann Hugóné	92	Gaál Ferenc
45	Fekete Irén /?/	93	Szalai Sándor
46	Fényes László	94	
47		95	
48	Grünhut /?/	96	

A kommunista befolyás először a budapesti csoportokban erősödött, majd egyes vidéki csoportokban is. Pécsen 1927-ben az MSZMP szervezőinek a munkásezperantistákra támaszkodva sikerül megszervezniük az MSZMP pécsi alapszervezetét: lényegében a MEME pécsi csoportja lett az MSZMP pécsi alapszervezete is. 198./

Területünkön a kommunista mozgalom viszonylagos gyengesége nem tette lehetővé, hogy az eszperantó csoportok ily módon is részt vállaljanak a politikai küzdelmekből. A délmagyarországi csoportok közül egyedül az orosházinak sikerült kapcsolatba kerülnie az MSZMP-vel, de csak viszonylag későn, 1927 szeptemberében, amikor a fokozódó rendőrterror következtében a párt budapesti szervezetei kénytelenek voltak megszüntetni működésüket, s mint ismeretes, 1928-ra az MSZMP-t a rendőrség már teljesen szétzúzta. Az orosháziai szervezkedését a rendőrség már kezdeti stádiumában felderítette, s azt ezt követő rendőri zaklatások a továbbiakban akadályozták a munkásezperantista csoport tevékenységét. 199./

Az MSZMP szétzúzását a KMP illegális munkájának megszilárdítása követte, majd 1928-tól kezdve a KMP és az MSZMP tagjai az eddiginél is tevékenyebben kapcsolódtak be a kultúr- és sportszervezetek munkájába. A KMP legális kulturális és társadalmi folyóirata, a 100 % - amelynek terjesztője volt a szegedi csoport is - ekkor kezdett el foglalkozni az eszperantó mozgalommal.

A 100 % ösztönzésére 1928-ban rendkívül éles harc bontakozott ki a MEME-n belül kialakuló két irányzat között. A vezetőség álláspontja az volt, hogy a MEME a magyar munkásmozgalom kulturális szervezete, nem vesz részt a politikai küzdelmekben, mert a politikai harc céljaira megfelelő más szervezetek állnak a munkásság rendelkezésére, elsősorban a Szociáldemokrata Párt. Ennek következtében az egyesület tevékenységének kulturális területre kell korlátozódnia, az eszperantó nyelv terjesztését, az eszperantó nyelvű irodalom terjesztését, a nyelvművelést állítva munkája középpontjába. Ezt az irányzatot ettől kezdve egyre gyakrabban nevezték por esperanto /eszperantóért/ irányzatnak.

A kommunisták által támogatott és egyre erősödő ellenzék arra törekedett, hogy igenis politizáljanak ezen a kulturális egyesületen belül is, sőt napi politikai problémákkal is foglalkozzanak. Az ellenzék súlya az egyesületen belül gyorsan növekedett, pedig az egyesület maga is gyors fejlődésen ment keresztül, néhány év alatt. Az 1924-ben még csak 836 tagot számláló egyesület ^{200./} taglétszáma 1927-ben 1491 volt, ^{201./} s 1929-ben már 1937.^{202./}

Ebben a magyar szervezett munkásságnak immár mintegy 1 %-át tömörítő kulturális egyesületben 1928 áprilisában volt az első olyan tisztújítás, amely az egyesület jelentősbalrafordulásának következménye. Bár Tieder Zsigmond, az új elnök személyében a jobboldali szociáldemokrata vezetők is biztosítékot láttak arra nézve, hogy az ellenzéket sikerül

majd viisszaszorítani az egyesületben, Tieder számos kérdésben elődeihél jóval pozitívabban foglalt állást. Az egyesület új, népszerű füzetében például a háború kérdésében már elfogadja az ellenzék álláspontját: "Tudjuk jól, hogy amíg a kapitalizmus fönnáll, addig lesz háború is." 203./

Először foglalkozott az eszperantó mozgalom és a nemzetközi békemozgalom kapcsolatával is: "... az eszperantó a megértést nagyban elősegíti, és így a világbéke egyik hathatós eszköze". 204./ "... a békemozgalom útja párhuzamosan halad az eszperantó mozgalom útjával, mert az eszperantónak a gyakorlati célja mellett etikai célja is van és ez, hogy a világbéke eszközéül szolgáljon." 205./

A korábbiánál pozitívabban foglalt állást Tieder számos más kérdésben is, így például már székfoglaló beszédében hangoztatta, hogy a szakszervezetek és az eszperantó mozgalom között szorosabb kapcsolatot kell teremteni, különös tekintettel a háborús veszély növekedésére. Szükségessnek tartotta, hogy az egyesület belépjen a Munkás Kultúrszövetségbe. 206./

Az osztályharcos ellenzék más kultúregyesületekben is tért hódított. Ezt demonstrálta az Alkoholelleses Munkások Szövetsége, a Munkás Testedző Egylet és az eszperantisták kommunista vezetés alatt álló 1. sz. csoportja, közösen rendezett kiállítása 1928 szeptemberében a házfelügyelők szövetségének Wesselényi utcai helyiségében. "A munkásosztály ma már csak politikai és gazdasági téren szakad el a polgári osztályoktól, hanem kulturális téren is. Bennünket, munká-

sokat csak olyan kultúra elégíthet ki, amely hű kifejezője a szocialista világnézetünknek és törekvéseinknek a kultúra minden területén" - hirdette a munkáskulturkiállítást propagáló röplap. 207./

A harcos, háborúellenes, osztályharcos kiállítás már nyitvatartása alatt a rendőrség közbelépését vonta maga között után. A kiállított tárgyak ott voltak "az eszperantó munkáslapok ..., amelyek a "Sennaciulo" körül csoportosultak..., kis helyen összepréselve, kevés anyaggal, mégis gazdagon agitáltak..." - írta a kiállításról fényképpel illusztrált cikkében a kommunista 100 %. 208./

A rendőrség a kiállítás után számos intézkedést fogatnatosított a kulturegyesületekben foly ellenzéki munka felszámolására, s ebben segítségére voltak az SZDP vezetőségének megtorló intézkedései is. Az eszperantista csoportokban 1928 őszén kibontakozó viták nyomán az ellenzék majdnem többséget szerzett a decemberi küldöttközgyűlésen, s a vidéki küldöttek egy része is az ellenzékkel szavazott. 209./ Feltételezhető, hogy a vidéki ellenzéki szavazatok között ott voltak a délmagyarországi küldöttek szavazatai is.

A MEME vezetősége meghátrált az SZDP jobboldali vezetősége előtt, s követelésükre a közgyűlésen a politizálást megtiltó határozatot fogadtak el: "... az egyesület politikával nem foglalkozik és nem foglalkozott ..., tagjai egytől-egyig szervezett munkások, akiknek módjukban áll véleményüket az arra illetékes legális politikai szervezetekben kifejteni. 210./

A MEME ellenzéke azonban tovább erősödött. Vezetőségeknek, sőt egész csoportoknak az egyesületből történő kizárásával folytatódott a harc 1929-ben. Ehhez hozzájárultak a rendőrség akciói: egymást érték a házkutatások, a "gyanús eszperantisták" lakásain, s sokakat le is tartóztattak. Így azután a MEME megtettent vezetőségének még 1929-ben is sikerült elkerülnie a Szociáldemokrata Párttal való szakítást sikerült még egy évvel elodáznia az ellenzék győzelmét.

A délmagyarországi munkáeszperantista csoportok fejlődése 1924-27-ben még szinkroban volt a MEME általános fejlődésével. 1927-29-ben azonban - miközben a MEME egésze létszám szempontjából gyors ütemben tovább növekedett és kialakult egy harcós, kommunista befolyás alatt álló ellenzék - a délmagyarországi csoportok tevékenysége hanyatlott, a taglétszám csökkent, néhány csoport be is szüntette működését. 1929 közepére, a MEME minden korábbinál nagyobb létszámmal dicsekedhetett, annak ellenére, hogy a belső harcok szokatlanul éles formákat öltöttek, s a rendőrség üldözése is fokozódott. Ugyanakkor a délmagyarországi mozgalom 1929 közepén mélyponton volt. A nagy visszaesést előidéző okok, az országotól eltérő fejlődés okainak feltárása végett meg kell vizsgálnunk a vizsgált csoportok külföldi kapcsolatait.

A DÉLMAGYARORSZÁGI MUNKÁSESZPERANTISTÁK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAIRÓL

A délmagyarországi munkáeszperantisták külföldi kapcsolatainak megértéséhez mindenekelőtt át kell tekintenünk a SAT tevékenységét, különös tekintettel azokra a folyóiratokra és egyéb kiadványokra, amelyek minden tilalom ellenére rendszeresen eljutottak Magyarországra is. 211./

Az 1919-21-ben Párizsban megjelenő Esperantista Laboristo /Eszperantista Munkás/ c. havi folyóirat már rendszeresen eljutott Magyarországra. A fehérterrort elítélő cikkeit is magyarok írták.

Az Esperantista Laboristo körül tömörült eszperantisták kezdeményezésére 1921 augusztusában a Prágában megrendezett eszperantó világkongresszusra érkezett 75 munkáeszperantista alapította meg a Sennacieca Asocio Tutmonda /Szennacionalista Világszövetség/ nevű munkáeszperantista szervezetet. A SAT hivatalos lapja az Esperantista Laboristo utóda, a Sehnacieca Revuo /Szennacionalista Szemle/ lett. A SAT szovjet aktivistái Moszkvában külön lapot adtak ki La Nova Epoko /Az Új Kor/ címmel, Ennek terjesztését Magyarországon már 1924-ben betiltották. 212./

1924. október 1-én Sehnaciulo /Szennacionalista/ c. újonnan alapított hetilap vette át a Sennaciena Revuo feladatait és vált a SAT hivatalos lapjává. Ugyanakkor La Nova Epoko vette fel a Sennacieca Revuo nevet.

Továbbra is Moszkvában szerkesztették és Lipcsében nyomták, majd Lipcséből is terjesztették, mint a SAT irodalmi-tudományos-pedagógiai folyóiratát. 1928-tól ez az orgánus már ismét La Nova Epoko címmel jelent meg.

Számunkra érdekesebb a Sennaciulo, részben azért, mert ez a hetilap volt a népszerűbb, ez jutott el nagyobb mennyiségben a vizsgált területre is, de azért is, mert ez volt a tulajdonképpeni politikai lap. A vele együtt terjesztett La Lernanto c. "melléklap"-ról már szözlöttünk.

A Sennaciulo kezdetben nyolc oldalon, majd 1929-től 12 oldalon jelent meg. Szerkesztése körül kezdettől fogva éles harcok folytak a SAT különböző frakciói között, s a frakcióharcok kimenetelétől függően a lap jellege is többször változott.

A frakciók léte a SAT szervezeti felépítéséből adódott. Politikai pártállásra való tekintet nélkül tömörítette a különböző munkásszervezetekhez, munkáspártokhoz tartozó eszperantistákat, azzal a céllal, hogy az eszperantó nyelvet a munkásság saját osztálycéljai érdekében használja fel. A szervezet 1921 óta létezett és erősödött, a programbizottságának és az évente megrendezett kongresszusoknak azonban nem sikerült meghatároznia ezeket az osztálycélokat. A kommunista, szociáldemokrata és anarchista frakciók mindegyike arra törekedett, hogy saját internacionáléjuk politikai célkitűzéseit fogadtassák el, ám egyiküknek sem sikerült többséget szerezniök. Az állandóan élesedő frakcióharcok végül is oda vezettek, hogy 1929-ben a programbizott-

ságot is feloszlatták, s elkezdődött a SAT bomlásának, a különböző politikai irányzatok szerinti eszperantista munkásinternacionálék létrehozásának folyamata.

A Sennaciulo kezdetben Lipcsében jelent meg, a kommunista Barthelmes szerkesztésében, s a lap a Komintern politikáját követte. Emiatt egymást érték a támadások, s az anarchisták egy része ki is vált a SAT-ból. 1925-ben egy kilenctagú lipcsei szerkesztőség vette át a lap irányítását. A szerkesztőség frakciók szerinti megoszlása a következő volt: öt kommunista vagy szimpatizáns, két szociáldemokrata és két anarchista. A lap ugyanúgy kommunista tendenciájú maradt, mint korábban. A viták újra kezdődtek, s 1925 végén a két anarchista kivált a szerkesztő bizottságból.

A kommunisták és szociáldemokraták ha vitákkal is, de még egy darabig együttműködtek a lap szerkesztésében. A két frakció közötti vita csak a későbbi években mérgesedett el. Hozzájárult az együttműködéshez az is, hogy a SAT 1925-ös, illetve 1926-os kongresszusait a szociáldemokrata illetve kommunista mozgalom fellegváraiban, Bécsben, majd Leningrádban tartották. Ezekhez a kongresszusokhoz mindkét frakció nagy reményeket fűzött, s a szervező munkák átmenetileg elvonták az osztrák és szovjet vezetők figyelmét az egyéb kérdésekről. Márpedig ekkor még csak a Szovjetköztársaságok Eszperantista Uniója /Sovetrespublikara Esperantista Unio/ és az Osztrák Munkáseszperantista Liga /Aüsztria Laborista Ligo Esperantista/ állott határozottan egy-egy párt - az SZK/b/P, illetőleg az Osztrák Szociáldemokrata Párt befolyása alatt.

Más országok munkáskeresőantistái között éppen úgy léteztek frakciók, mint a SAT-on belül. A bécsi Florisdorfban megtartott kongresszus fő szervezője az ALLE egyik feze-tője, Franz Jonas nyomdász volt /a jelenlegi államelnök/. Erre a kongresszusra magyar csoport is kijutott.

1926 nyarán egy váratlan fordulattal a párizsi szennacionalista frakciónak sikerült megszereznie a Sennaciulot. Ez a kezdetben kis csoport kezdeményezte a SAT megalakítását, vezetői mindig a szennacionalista frakció számarányát messze felülmúlva kerültek a SAT vezetésébe. "Pártokfelettségük" hangoztatásával is sikerült egyre nagyobb befolyásra szert tenniük. Programjukat a SAT soha nem fogadta el, annyit azonban sikerült elérniük, hogy magát a szervezetet és két orgánumat is szennacionalistának nevezték.

A szennacionalisták ideológusa a francia Eugen Lanti lett 1926-ban a Sennaciulo főszerkesztője, s mellette dolgozott az akkor már renegát kommunista Barthelmes is. A lapot ettől kezdve Párizsban szerkesztették és nyomták.

A szennacionalista ideológiáról a húszas években eleinte csak Lanti cikkei jelentek meg különböző folyóiratokban. 1928-ban jelent meg Lanti brosúrája a szennacionalizmusról,^{213./} s a lipcsei kongresszus csakhamar el is ítélte a SAT vezetését ennek kiadása miatt.

Az a tény, hogy a húszas években ez még nem egy pontosan megfogalmazott, ködös nézetként jelentkezett, lehetővé tette, hogy különbözőképpen értelmezzék, s sokan azonosították az internacionalizmussal.

Végső megfogalmazásban csak 1931-ben látott napvilágot ez a nézet. ^{214.}/ A frakció az eszperantót nem is nemzetközi nyelvnek tartotta, hanem a közeljövő egyetemes nyelvének, s a munkáeszperantisták fő feladata szerintük az, hogy meggyorsítsák a nemzetek, nemzeti kultúrák elhalásának folyamatát. Ennek érdekében nagy gondot fordítottak a nyelvművelésre, s ezen a területen messze felülmúlták a polgári eszperantistákat is. Ez csak növelte tekintélyüket. ^{215.}/

A szennacionalisták komolyan vették "pártokfeletti" szerepüket is. Ezért a Lanti szerkesztette Sennaciulo-ban továbbra is megjelentek a kommunista és szociáldemokrata tartalmú cikkek is. A szennacionalista frakció külön lapot adott ki Herezulo /Eretnek/ címmel. Bonyolította a helyzetet, hogy a frakciók száma is gyarapodott: egyre-nagyobb hangot kapott az internacionalista frakció. Ez elvetette az egyéni tagság elvét, s az egyes országos munkáeszperantista internacionáléját kívánta létrehozni. Követelésükre 1928-ban megkötötték a SAT és az országos szövetségek közötti együttműködést szabályozó Götebor-gi Egyezményt. Ez a kompromisszumos egyezmény nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, s a szervezeti felépítés körüli viták csakhamar kiújultak. Az osztrákok kezdetről fogva szembehelyezkedtek ezzel az egyezménnyel, a magyarok részt sem vehettek a götebor-gi kongresszuson.

A SAT 1929-es lipcsei kongresszusán a legerősebb frakció a kommunistáké volt. Hogy nem sikerült kezükbe

ragadniok a kezdeményezést, az két tényezővel magyarázható. A kommunisták között már elterjedtek bizonyos szektás nézetek, romlott a viszonyuk a szociáldemokratákkal, s balos fellépésükkel sok szövetségüket elriasztották. Ugyanekkor a Szovjetunióban is bizonyos szektás nézetek kezdtek érvényesülni az eszperantó nyelvvel és mozgalommal kapcsolatban is. A Szovjetunióból mindössze tizenketten kaptak útlevelet, de ezek közül is csak ketten kaptak beutazási engedélyt Németországba.

X X X X X

A délmagyarországi munkáeszperantisták - más országokbeli társaikhoz hasonlóan - már néhány hetes nyelvtanulás után levelezésbe kezdtek. A levelezőpartnerül általában egy más nemzetiségű munkáeszperantistát választottak. Az első, személyes természetű leveleket rendszerint már politikai, társadalomtudományi kérdéseket érintő levelek is követték. Mindezek a személyes kapcsolatok olyan időszakban bontakoztak ki, amikor csaknem mindegyik munkáeszperantista szövetségben jelentős balratolódás bontakozott ki.

16. kép: Farkas Sándornak egy német munkáeszperantistával folytatott levelezéséből. "... nagyon örülök, hogy tagja vagy te is egy munkáeszperantista szövetségnek és remélem, hogy jól meg fogjuk érteni egymást..." 1926. /R. Á. gyűjt./

17. kép: Levelezőlapok Farkas Sándornak egy szovjet eszperantistával folytatott levelezéséből. 1926.
/R. Á. gyűjt./

Ezek a kapcsolatok, a munkás levelezés terjedésének hatása jelentős és semmi esetre sem lebecsülendő a munkáeszperantista csoportok politikai arculatának kialakításában, a baloldali politikai kiadványok, könyvek, folyóiratok azonban ezen az úton jelentősebb mennyiségben nem érkeztek, hiszen a külföldről érkező küldeményeket a rendőrség jobbal szemmel tartotta, és még a szovjet eszperantistákkal való egyszerű levelezést is igyekeztek megakadályozni.

A húszas évek közepén ellenben rendszeresen érkeztek SAT-kiadványok a budapesti MEME-központból. Hódmezővásárhelyre rendszeresen érkezett onnan 6 példány Sennaciulo

és ugyanannyi La Lernanto.^{216./} Az orosházi rendőrség jelentésében is azt olvashatjuk, hogy "valószínű az a feltevés, hogy a lapot a MEME központja küldözgeti szét"^{217./} Egy 1934-ben készült összefoglaló rendőri jelentés szerint az 1924-29-es években a MEME központjában fizetett alkalmazottként dolgozó Bleier Vilmos magántisztviselő irányította "az eszperantó nyelvű szélsőséges szocialista és kommunista irodalom" terjesztését.^{218./}

Hogy hogyan került be az országba hétről-hétre az a nyilvánvalóan nagyobb mennyiségű folyóirat és más kiadvány, amelyet a rendőrség keresett, egyes példányait elkobozta és terjesztői, olvasóit felelősségre vonta, erre vonatkozóan eddig nem kerültek elő adatok. Márpedig nem kis mennyiségű nyomtatványról volt szó, hiszen ezeket terjesztették Budapesten és az ország más területein is.

Ugyanakkor ennek fényében az eddigiektől eltérően kell értékelnünk a MEME vezetőségének szerepét is, hiszen nem valószínű, hogy a MEME hivatalos helyiségében a fizetett alkalmazott éveken keresztül a vezetők tudta nélkül postázta volna a titokban terjesztett kiadványokat. Sokkal valószínűbb, hogy a MEME kulturális szerepének és politikamentességének hangoztatása csak a hatóságoknak szólt, legalábbis sokkal inkább, mint eddig felteleztük.

Hogy e kiadványok jelentőségét kellően értékeljük, ismét hangsúlyoznunk kell, hogy a SAT-kiadványok, első sorban a Sennaciulo nem egyszerűen eszperantó mozgalmi, hanem harcos, baloldali politikai folyóirat volt. Tucatjával közölt magyarországi vonatkozású cikkeket is, s olvasói a frankhamisítási botrányoktól kezdve, a nagyobb sztrájkmozgalmakon keresztül a Rákosi perig a magyar politikai élet minden fontosabb eseményéről olvashattak. A cikkek szerzői nem egyszer budapesti kommunista SAT-tagok voltak, akiknek ilyen hangvételű cikkeit a Népszava sem közölte volna. A Sennaciulo volt ezekben az években a vizsgált területre rendszeresen eljutó legbaloldalibb folyóirat. Olvasói nagy becsben tartották egyes példányait, kézről-kézre adták ezeket, s ők nem tudták, milyen úton érkezik hozzájuk. ^{219./} Padlásokon és másutt rejtett egy-egy példányt még nekünk is sikerült találnunk anyaggyűjtés közben.

Valószínűleg a MEME-központon keresztül jutottak el a csoportokhoz a SAT kiadásában megjelent könyvek is. "Igyekeztem megszerezni a csoport könyvtárának, amennyire lehetett, mindenféle SAT-kiadványt, és egyénileg is vásároltuk azokat... nagyon erősen hatottak ránk politikailag." - írja Cseszkó Jenő visszaemlékezésében. ^{220./} Nem lehet ma már pontos képet alkotni arról, hogy pontosan milyen könyvek jutottak el területünkre, a visszaemlékezők inkább csak címekre emlékeznek, nem pedig a bejutás évére.

Ebből pedig nem lehet következtetni a terjesztés időpontjára, mert egy - talán nagyobb - része ezeknek a kiadványoknak csak évekkal a megjelenés után, többnyire az 1929-33-as periódusban jutott be az országba. A békéscsabai csoport könyvlistáján már szerepel a For la neutralismon! /El a semlegességgel!/ c. kiadvány, ^{221.}/ amely a polgáriaktól teljesen független, a "semlegességet" elutasító, osztályharcos alapra helyezkedő munkásezperantista világszervezet szükségességét hangoztatta 1922-ben. Bizonyora vehetjük azonban, hogy a rendőrség által figyelt, keresett kiadványokat nem vettek fel hivatalosan sehol a könyvjegyzékbe, még akkor sem, ha azok a csoport tulajdonát képezték. A külföldi hatásra egyébként az is jellemző, hogy a békéscsabai csoport jegyzékében szereplő 23 szépirodalmi mű közül mindössze hatot adtak ki Magyarországon.

X X X X X

Az eddig elmondottakból következik, hogy a rendőrség a munkásezperantisták tevékenységét, és különösen a hozzájuk eljutó nyomtatványokat különös gonddal figyelte, s igyekezett ezek terjesztését meggátolni. Bethlen István miniszterelnök parlamentben elhangzott bejelentése szerint "a szegedi főkapitány az 1927. év

elején Szeged, Szentés, Hódmezővásárhely és Orosháza környékére vonatkozóan megállapította, hogy a munkásság körében eszperantó nyelvoktatással foglalkozó egyének címére olyan külföldön megjelenő eszperantó nyelvű folyóiratok érkeztek, amelyek a kommunizmust dicsőítik, és amelyek súlyos osztály elleni izgatást tartalmaznak." 222./

S Bethlen ezúttal nem túlozta el a tényeket.

Ezt követően bontakozott ki az a terrorhadjárat, amely a munkáeszperantista csoportok tevékenységének hanyatlását eredményezte. A vezetőknél tartott házkutatások, az ezt követő bírósági eljárás, letartóztatás, vagy háziőrizet éppen elég volt ahhoz, hogy a csoport munkája átmenetileg visszaessen. Még ennél is súlyosabb volt azonban az, hogy néhány helyen a nyelvoktatást is megakadályozták, s ezzel lehetetlenné tették az utánpótlás biztosítását és a továbbképzést. Az eszperantó mozgalomban a nyelvtanulás, illetve nyelvtanítás központi kérdés. Bármennyire is könnyű a nyelv, autodidakta módon elsajátítani csak a legjobbak képesek, s különösen vonatkozott ez a munkásságra, hiszen ezek iskolai végzettsége általában néhány elemi volt. Ilyen alapképzettséggel pedig nyelvtanulás csak tanfolyamokon lehet eredményes.

A szociáldemokrata vezetők nem egészen így látták a dolgot: ők egyáltalán nem tételezték fel a magyar munkás-

ságról azt, hogy képes idegen nyelvet elsajátítani. A Kotvits-ügy parlamenti tárgyalása során, amikor Bethlen miniszterelnök azt állította, hogy "ilyen sajtótermékek a szentesi szocialista párt, valamint a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége szentesi helyi csoportja elnökének, Kotvits József földmunkásnak címére is nagyszámban érkeztek, aki azokat hivei és barátai között szorgalmasan terjesztette." - Peidl Gyulának csak ennyi volt mondanivalója: "Olyan sok ott az eszperantista? ... Milyen naivak!" 223./

ÖSSZEROGLALÁS

A munkáeszperantisták csoportja 1914-ben különült el szervezetileg a szegedi polgári eszperantisták mozgalmától. Rövid működése a világháború kitörése miatt ért véget, de visszaesett a polgáriak mozgalma is.

1917-től Szegeden az eszperantó mozgalom ismét felélénkült. Az 1918-as polgári demokratikus forradalmat követő hónapokban a mozgalom különösen gyorsan erősödött. A Tanácsköztársaság rövid ideig tartó fennállása alatt ismét megkezdődött a munkáeszperantisták elkülönülése, Szeged ellenforradalmi központtá válása azonban újra visszavetette a mozgalmat.

A francia megszállás miatt 1919 őszén az országosnál kedvezőbb feltételei voltak a munkás kultúrmozgalmak fejlődésének, így Juhász Gyula támogatásával a munkásság körében széleskörű tevékenységbe kezdett a szegedi Munkás Eszperantó Egyesület. Működése 1920-ban a gazdasági helyzet romlása és az ellenforradalmi rendszer megszilárdulása következtében ért véget.

1922-ben az illegális KMP szegedi eszperantista tagjai kezdeményezték a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete Szegedi Csoportjának megalakítását. A KMP szegedi sejtje vezetőinek letartóztatása és elítélése ismét visszavetette a helyi munkáeszperantista mozgalom fejlődését.

Ezt követően a MEME budapesti csoportja nyújtott segítséget a Szegedi Csoport újjászervezéséhez. A Tombác Imre vezetésével működő csoport a húszas évek közepére, megerősödött, figyelemreméltó kulturális tevékenységet fejtett ki, s a helyi munkásmozgalom balszárnyához tartozott. A polgári eszperantisták helyi mozgalma hanyatlott ezekben az években, s a húszas évek közepére meg is szűnt, csak egyes személyek tevékenykedtek még néhány évig, a polgári eszperantisták világszervezete /UEA/ megbízottai-ként.

A szegedi csoport tevékenységének eredményeként 1924-25-ben több délmagyarországi helységben is létrejött a munkásezszperantista mozgalom. A terület második központjaként működött az igen gyorsan erősödő orosházi csoport.

A helyi hatóságok kezdettől fogva akadályozták a munkásezszperantista csoportok működését, s a MEME helyi csoportjai csak a nagyobb helyiségekben tudtak működni: Szegeden, Hódmezővásárhelyen, Orosházán, és Gyulán. A rendőrizaklatások miatt ugyan a hivatalos csoportalakításig nem jutottak el, de ténylegesen működtek csoportok Ujszentivánon, Szentesen és Tótkomlóson. Makón, Szarvason és Nagyszénáson is tevékenykedett néhány munkásezszperantista.

A csoportok internacionalista szellemben nevelkedett tagjaira különösen nagy hatással voltak a nemzetközi munkásezszperantista mozgalom kommunista tendenciájú kiadványai, amelyek rendszeresen, illegális úton jutottak el a szegedi, újszentiváni, hódmezővásárhelyi, szentesi és oros-

házi csoportok tagjaihoz. 1927-re a szentesi csoportnak az illegális KMP, az orosházi csoportnak pedig a Magyarországi Szocialista Munkáspárt aktivistáival sikerült felvenniök a kapcsolatot.

Részben ezeknek a kapcsolatoknak a felszámolását, részben a SAT nevű nemzetközi munkáeszperantista szervezet kiadványainak terjesztésének megakadályozását, s így a helyi csoportoknak a nemzetközi kommunista mozgalomtól való elszigetelését célozva bontakozott ki 1927-ben a közigazgatási és rendőri szervek hadjárata a munkáeszperantisták ellen. A vezetőknél végzett házkutatások, háziőrizet, letartóztatás, a nyelvoktatás betiltása és a MEME-csoportok működésének engedélyezése körüli akadékoskodások döntően hozzájárultak ahhoz, hogy a délmagyarországi munkáeszperantista mozgalom gyors fejlődése 1927-ben megtorpant, 1928-ban hanyatlásnak indultak a csoportok, s 1929 közepén a mozgalom a mélypontra jutott. Csak a szegedi, hódmezővásárhelyi és orosházi csoportok működése nem szűnt meg, de ezek aktivitása is csökkent.

Mivel az eszperantó mozgalom Délmagyarországon csaknem azonos volt a munkáeszperantista mozgalommal, az eszperantóval szemben kialakult hatósági szemlélet és magatartás nyomán még a terület néhány városában működő UEA-képviselők is megszüntették működésüket, annak dacára, hogy a polgári eszperantisták világkongresszusát 1929-ben Budapesten tartották.

A délmagyarországi munkáskeresőszervezetek proletár internacionalista, baloldali, osztályharcos szellemen nevelt tagjai közül néhányan már ebben az időben is kiemelkedő szerepet játszottak a helyi munkásmozgalomban, /Tombác Imre, Kotvits József, Molnár Imre, Soós Gyula/ a KMP helyi szerveinek viszonylagos gyengesége ~~mi-~~
~~attól~~ azonban ekkor még lehetetlenné tette, hogy az e csoportokban meglévő lehetőségeket hatékonyabban használja fel a forradalmi munkásmozgalom harcaiban.

J e g y z e t e k

- 1./ A kérdés részletes kifejtésétől itt eltekintek, e problémát bővebben elemzem "A nemzetközi nyelv, a nemzetközi munkásezperantista mozgalom előzményei és kialakulása" c. cikkben. MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Oktatási Igazgatóságának Évkönyve. Szeged, 1972.
51-69. pp.
- 2./ G. P. de Bruin: Gvidilo tra la Esperanto-movado. Sennacieca Asocio Tutmonda kaj Federacio de Laboristaj Esperantistoj, Amsterdamo-Parizo, 1936.
- 3./ G. P. de Bruin: Laborista Esperanta movado antaŭ la mond-milito. Sennacieca Asocio Tutmonda, Parizo, 1936.
- 4./ Historio de S.A.T. 1921-1952. Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, 1953.
- 5./ Léon Courtinat: Historio de Esperanto. Movado kaj literaturo /1887-1960/. Bellerive-sur-Allier, 1964-1966.
- 6./ Ulrich Lins: La danĝera lingvo Esperanto en la uragano de persekutoj. L'omnibuso, Kioto, 1973.
- 7./ Edward Sapir: Az ember és a nyelv. Gondolat, Budapest, 1971. 148-165. pp.
- 8./ Ermar Svadost: Kak vozniknet vszeobscsij jazik? Nauka, Moszkva, 1968.
- 9./ Serfőző Lajos: A KMP tevékenysége a munkás kultúr- és sportmozgalomban. /1925-1945/. Akadémiai, Budapest, 1963.

- 10./ Tiborc Zsigmond: Az eszperantó Magyarországon. Bibliográfia. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1959.
- 11./ Bálint Ferenc: A Békés megyei munkás eszperantó mozgalom válogatott dokumentumai. Elektitaj dokumentoj de laborista movado en departamento Békés. 1925-1934. Békés megyei Tanács VB és Gyula Város Tanácsa VB, Gyula, 1969.
- 12./ Barabás Ábel: Esperanto világnyelv. Kolozsvár, 1898.
- 13./ Tömörkény István: Az Esperanto-világnyelv. Szegedi Napló, 1898-04-10. 1-2. pp.
- 14./ Jakab Lajos /1859-1929/ a hazai gyorsírás kiemelkedő képviselője volt. - Lingvo Internacia /Paris/ 1898. 126. p. - Jakab Lajos: Világnyelv a vasútnál. Vasúti Lapok /Budapest/ 1898-07-10. 267. p. - Jakab Lajos: A dr. Zamenhof-féle "Esperanto" világnyelv grammatikája. /Barabás Á. nyelvtana után./ Vasúti Lapok /Budapest/ 1898-07-17. 275-276. pp.
- 15./ Altenburger Adolf /1865-1917/ 1899-től tanított Szegeden. Írásai 1900-tól a párizsi Lingvo Internacia-ban, majd 1906-tól a Budapesten megjelenő Esperanto c. folyóiratban jelentek meg.
- 16./ Országos versenyírás, gyorsírók kongresszusa és nemzetközi gyorsírási kiállítás Szegeden. Szegedi Gyorsíró 1905-12-10. 30. pp. - Tavaszi Károly: Az eszperantó nyelv. Szegedi Gyorsíró 1906-03-10. 53-54. pp. - Jakab Lajos: Az esperanto-gyorsírás néhány kér-

- dése. Szegedi Gyorsíró 1906-09-10. 17-18. pp. -
Szegedi Gyorsíró 1906-06-10. 91-93. pp., 1906-09-10.
8. p. 1907-09-10. 144. pp. - A Szegedi Gyorsíró Mel-
léklapja 1906. okt. 3-4. pp. - Esperanto /Budapest/
1906. 8., 31. pp.
- 17./ Esperantó vendégek. Esperanto /Budapest/ II. jaro.
No. 7-9. 1906. Aug:Okt. 54. p.
- 18./ La Verda Standardo /Budapest/ 1908. 3. p., 1909. 92.
p. - Hungara Esperantisto /Budapest/ 1909. 91. p. -
Tombác Imre visszaemlékezései. 1971-72. /R.Á.gyűjt./
- 19./ La Verda Standardo /Budapest/ 1912. 46., ápr. II.,
maj.II., 76., 95., 158. pp.
- 20./ Szücs Lajos: Mallonga historio de la esperantismo en
Szeged. En: Demetrio Lugosi: Gvidlibro de Szeged. Fra-
teco, Szeged, 1914. 72-73. pp.
- 21./ Szücs: i. m. 72-73. pp. - Tombác Imre visszaemléke-
zése. /R. Á. gyűjt./ - La Verda Standardo /Budapest/
1913. 16., 64., 115., 160. pp. - Arad és Vidéke
1913-06-18. 2. p. 1913-08-13. 6. p., 1913-08-20. 2.
p., 1913-08-22. 3. p., 1914-01-03. 3. p., 1914-02-08.
4. p., 1914-03-01. 4. p., 1914-03-08. 12. p.,
1914-03-08. 12. p., 1914-03-22. 8. p.
- 22./ La Verda Standardo /Budapest/ 1913. maj. 9. p.
- 23./ Figyelemreméltó ezek közül a szegedi írók novelláskö-
tete Muzsnay Dénes fordításában, s a város támogatá-
sával kiadott szegedi útikönyv.

- 24./ Pri la "Tria". La Verda Standardo /Budapest/ 1913.
okt. 160. p. - Demetrio LUGOSI: Gvidlibro de Szeged.
Grupo Frateco, Szeged, 1914. 74., 76. pp.
- 25./ Szegedi munkások és az eszperantó. Délmagyarország
/Szeged/ 1913-01-24. 8. p.
- 26./ Délmagyarország /Szeged/ 1914-05-29. 6. p., 1914-05-31.
11. p., 1914-06-03. 2. p. La Verda Standardo /Buda-
pest/ 1914. 93., 109-110., 113-115., 123-126., 128. pp.
- 27./ La Verda Standardo /Budapest/ 1915. N-ro. 3. 8. p.
- 28./ 10 jaroj ... Antaŭen /Budapest/ 1923. jan.
- 29./ Esperanto a szakszervezetekben. Népszava /Budapest/
1915-04-19. 4. p. - Népszava /Budapest/ 1915-05-01.
17. p., 1915-05-05. 12. p., 1915-05-12. 13. p.,
1915-09-11. 10. p., 1916-02-18. 11. p., - Typographia
/Budapest/ 1915-09-17. 3. p., La Verda Standardo
/Budapest/ 1915. no. 1-2. 16. p. No. 10., 8. p. -
Hungara Vivo /Budapest/ 1964. No. 4. 26. p.
- 30./ La Verda Standardo /Budapest/ 1915. No. 1-2. 13-14.,
16. pp.
- 31./ Germana Esperantisto - Der Deutsche Esperantist. /Ber-
lin/ 1917. Eldono A. Ausgabe A. 131. p. - Hungara Es-
perantisto /Szeged/ 1918. júl. 4. p. - Délmagyaror-
szág /Szeged/ 1917-04-22. 9. p., 1917-04-25. 8. p.,
1917-08-18. 7. p. - Szegedi Napló 1917-08-27. 7. p. -
Szeged és Vidéke 1917-04-26. 5. p. - Paŭlo Balkányi:
Rememoroj el la historio de la hungara Esperanto-mo-
vado. Hungara Vivo /Budapest/ 1963. No. 2. 22. p.

- 32./ Jozefo Takács: Katalogo de la Esperanto-gazetaro.
Prazák, Jablonné 1934. 51. p.
- 33./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1918. okt. 10. p.,
1919. jan. 12. p. - Esperanto /Genéve/ 1919. feb.
12. p. - A munkáseszperantisták ekkor a Somogyi Béla
utcai "Fekete Ház"-ban működő Munkásotthonban tevékeny-
kedtek. Pomázi István visszaemlékezése. /R.Á. gyűjt./
- 34./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1919. feb. 9. p., mar.
8, 11. pp., ápr. 7. p. - A Szegedi Eszperanto-kör
közgyűlése. Szegedi Napló 1919-02-06. 5. p. - Szegedi
Napló 1919-02-14. 4. p. - A leszámoló-hivatal esz-
perantó mozgalma. Délmagyarország /Szeged/ 1919-02-12.
5. p. - Délmagyarország /Szeged/ 1919-02-27. 4. p.
- 35./ A szegedi eszperanto-kör és a proletárdiktatúra.
Szegedi Napló 1919-03-29. 2. p.
- 36./ Esperanto. Délmagyarország /Szeged/ 1919-03-29. 2. p.
Ua.: Juhász Gyula Összes Művei 6. köt. Akadémiai, Bp.
1969. 175-176. pp. - Juhász Gyula /1883-1937/ élete
végéig az eszperantó mozgalom szimpatizánsa maradt,
ő maga azonban soha nem tanult meg eszperantóul, több
nagy, nemzeti nyelvű íróhoz, költőhöz hasonlóan. /Ba-
bits Mihály, Karinthy Frigyes, Makszim Gorkij, Leo
Tolsztoj, Romain Rolland, Henri Barbusse, Georges
Duhamel és sokan mások támogatták hasonló módon az
eszperantó mozgalmat./
- 37./ Szegedi Napló 1919-04-06. 2-3. pp., 1919-04-08. 3. p.,
1919-04-16. 4. p.

- 38./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1919. máj. okt. 12. p.
- Hungara Heroldo /Budapest/ 1935. feb. 19. p. -
Takács: i. m. 51. p., Takács szerint a francia hatóságok elkobozták a lapot. - Az eszperantónak reakciós célok felhasználásában nem a szegedi ellenforradalmi kormány volt az első. A császári Németország 1914-18-ban nem csak a hadijelentéseket, de a háborús propagandát szolgáló könyvsorozatot és folyóiratot is adott ki eszperantó nyelven. Mindezeket a szövetséges és semleges országokon kívül az ellenséges országok eszperantistáihoz is igyekeztek eljuttatni.
- 39./ A Munka /Szeged/ 1919-09-24. 4. p.
- 40./ A Munka /Szeged/ 1919-10-07. 3. p.
- 41./ A Munka /Szeged/ 1919-10-15. 3. p. 1919-10-17. 3. p.,
1919-10-21. 2. p. - Az időszak szegedi munkásmozgalmának történetéről lásd: Bárány Ferenc: A munkások és szegényparasztok küzdelmei. 1919. aug. - 1924.
MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Propaganda és Művelődési Osztálya, Szeged, 1972.
- 42./ Friss Hírek /Szeged/ 1919-10-27. 2. p.
- 43./ A Munka /Szeged/ 1919-11-05. 3. p.
- 44./ A Munka /Szeged/ 1919-10-21. 2. p.
- 45./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1919. dec. 13. p.,
1920. jan. 8. p., 1920. feb. 3. p.
- 46./ A Munka /Szeged/ 1919-10-21. 2. p.
- 47./ A Munka /Szeged/ 1919-10-07. 3. p.

- 48./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1920. jan. 8. p.
- 49./ A Munka /Szeged/ 1919-10-07. 3. p.
- 50./ Délmagyarország /Szeged/ 1919-11-05. 1. p.
- 51./ Szegedi Uj Nemzedék 1919-11-06. 1-2. pp.
- 52./ Délmagyarország /Szeged/ 1919-11-08. 3. p.
- 53./ Szegedi Uj Nemzedék 1919-11-11. 2. p. - Nyilvánvaló az egyik utalás Juhásznak A Munkásotthon homlokára c. versére, amelyet 1919. július 15-én, a kaszárnyából átalakított Munkásotthon megnyitására írt.
- 54./ A Munka /Szeged/ 1919-12-11. Ua: Juhász Gyula Összes Művei. 2. köt. Akadémiai, Bp. 1963. 215. p.
- 55./ A Munka /Szeged/ 1919-11-17. 2. p., 1919-11-26. 3. p. 1919-12-03. 3. p. 1919-12-06. 2. p. 1919-12-13. 3. p. 1920-01-01. 4. p., 1920-01-09. 3. p.
- 56./ Búcsú A Munkásotthontól. A Munka /Szeged/ 1920-04-20. 1. p., - A kulturház sorsa. Népszava /Budapest/ 1920-04-15. 5. p., - Költözködik a szegedi Munkásotthon. Népszava. /Budapest/ 1920-04-28. 3. p.
- 57./ Barbála Szerémi-Tóth: Perloj el la historio de Esperanto. I. Hungara Vivo /Budapest/ 1963. No. 1. 10-12.pp.
- 58./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1920. feb. 3. p., 1921. mar. 6. p., nov. 7. p., 1922. mar. 8. p., maj. 12. p., jun. 8. p., - Szegedi Friss Ujság 1921-11-05. 3.p.
- 59./ A Munka /Szeged/ 1921-03-08. 3. p., 1921-03-10. 4.p.
- 60./ Ladislao Halka: La historio de la Hungaria Esperantista Societo Laborista, Hungara Heroldo /Budapest/ 1929. dec. 3. p.

- 61./ Szegedi Állami Levéltár, Polgármesteri bizalmas iratok
72/1922. és Galiba Imre visszaemlékezése. 1971. júl.
/R. Á. gyűjt./
- 62./ Más források szerint Majorosi-Sejben Ferenc.
- 63./ A kommunista sejt történetét lásd Bárány Ferenc i. m.
52-55. pp. - Lásd még Tombácz Imre visszaemlékezése-
it 1971-72. /R. Á. gyűjt./
- 64./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1922. apr. 10. p. -
Tombácz Imre visszaemlékezései. 1972. /R. Á. gyűjt./
- 65./ Zászlóavatás az eszperantista munkások egyesületében.
Népszava /Budapest/ 1922-05-03. 10. p.
- 66./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1922. jun. 5. p.
- 67./ Tombácz Imre visszaeml. 1972. /R. Á. gyűjt./
- 68./ Szegedi Napló 1922.-09-12. 3. p. - Szücs Lajos való-
színűleg azonos azzal, aki 1913-14-ben a Frateco,
majd a munkáeszperantista csoport titkára lett.
Később a szegedi Csillag-börtön eszperanto mozgalmát
kezdemenyezte. Még 1922-ben elkerült Szegedről.
- 69./ Tombácz Imre visszaeml. 1972. /R. Á. gyűjt./
- 70./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1923. feb. 3. p., jul.
5. p. - Hungara Esperantisto /Budapest/ 1924. jan. 4.
p., feb. 12. p., maj. 29. p. - Szegedi Friss Ujság
1923-06-27. 2. p., 1924-01-02. 2. p., 1924-03-30.
2. p. 1924-09-12. 2. p.
- 71./ Szegedi Uj Nemzedék 1924-01-03. 2. p. 1924-09-12.
2. p.

- 72./ A pécsi eszperantó kongresszus. Friss Hírek /Szeged/ 1923-05-24. 3. p.
- 73./ Az ido-nemzetközi nyelvtervezet hiveinek mozgalma a 10-es, 20-as években igen jelentős volt, a 20-as évek végére azonban kifulladás, visszaszorult az eszperanto mozgalommal szemben. Az ido nem tudott az eszperanto helyett, ahhoz hasonló élő nyelvvé fejlődni. E mozgalmon belül is kialakult a munkásidista szárny, pl. a 20-as évek elején még munkásidista csoportok működtek Budapesten és Ujpesten. - Unesma Kongreso por la Lingvo Internaciona Ido. Wien /Austria/ 6-10 agosto 1921. 12-13. pp.
- 74./ Hétfői Rendkívüli Ujság /Szeged/ 1922-12-26. 3. p.
- 75./ Ido-Korespondo-Revuo /Esch/ 1920. dec. 61. p. - Unesma Kongreso ... i. m. 12. p. - Yarlibro Idista 1922. Esch /1922./ 78-79. pp.
- 76./ Szeged 1924-10-21. 5. p.
- 77./ Színház és Társaság /Szeged/ 1924-12-15. 4. p. - Munkássport és Egészségügy 1925. 1. sz. 3-4. pp. - 3. sz. 3. p., 4. sz. 4. p. - Munkáskultúra 1925. 5. sz. 5-6. pp., 6. sz. 10. p., 7. sz. 10. p., 8. sz. 3. p., dec. 3. p., 1926. jan. 4. p., apr. 3-4. pp. - Jenő Cseszkó: La laborista esperantista movado de 1922 ĝis 1935 en Szeged. Hungara Esperantisto /Budapest/ 1968. No. 3. 5-6. pp., No. 4. 2-3. pp., - Tombác Imre, Kekezovich Viola és Cseszkó Jenő visszaemlékezései. /R. Á. gyűjt./

- 78./ A munkáskeresőantisták száma /tehát a mozgalom/ ennél jóval nagyobb volt, ugyanakkor a rendszeresen, pontosan fizetők száma még ennél is valamivel kevesebb. /Jubilea ġeneralkunveno de HESL. Hungara Esperantisto/Budapest/ 1924. maj. 28. p. - Munkáskultúra /Budapest/ 1926. apr. 3. p.
- 79./ Id. Munkásspórt és Egészségügy, Munkáskultúra
- 80./ Idézett visszaemlékezések.
- 81./ Munkáskultúra 1926. ápr. 4. p.
- 82./ Munkáskultúra 1925. 8. sz. 3. p. - Cseszkó Jenő visszaemlékezései. 1971-72. /R. Á. gyűjt./
- 83./ Juhász Gyula: Remény. Délmagyarország 1925-09-29. 3. p. Ua.: Juhász Gyula: Örökség. Válogatott prózai írások. Szépirodalmi, Budapest, 1958. 1. köt. 280-282. pp.
- 84./ Hétfői Rendkívüli Ujság /Szeged/ 1926-01-18. 5. p., 1927-04-11. 4. p. 1927-05-23-3. p. - Délmagyarország Szeged/ 1926-01-16. 5. p., 1927-04-10. 7. p.
- 85./ Munkáskultúra /Budapest/ 1925. dec. 3. p., 1926. jún. 4. p., 1927. máj. 5. p., nov. 5. p., 1928. ápr. 3. p.
- 86./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jún. 4. p., júl. 4. p. - Tombácz Imre és Cseszkó Jenő id. visszaemlékezései.
- 87./ Hétfői Reggeli Ujság /Szeged/ 1926-01-18. 5. p., 1927-05-23. 3. p. - Délmagyarország /Szeged/ 1926-01-16. 5. p. - Munkáskultúra /Budapest/ 1926-nov. 5. p. - Cseszkó Jenő i. m.

- 88./ Ladislao Halka: i. m. Hungara Heroldo /Budapest/ 1929.
dec. 3. p. - Hétfői Reggeli Ujság /Szeged/ 1927-05-01.
4. p. - Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jan. 4. p.,
jún. 4. p., júl. 4. p.
- 89./ Hétfői Rendkívüli Ujság /Szeged/ 1927-01-31. 4. p.,
Szegedi Friss Ujság 1928-12-14. 3. p., Délmagyaror-
szág /Szeged/ 1927-02-01. 5. p., 1928-01-08. 6. p.,
1928-12-14. 6. p. - Munkáskultúra /Budapest/ 1926.
nov. 6. p., 1927. mar. 5. p., nov. 5. p. - Cseszkó
Jenő i. m.
- 90./ Esperanto. Délmagyarország /Szeged/ 1928-12-15. 1.p.
Ua.: Juhász Gyula Összes Művei 3. köt. Akadémiai,
Budapest, 1971. 315-317. pp. - Móra Ferenc: Az es-
peranto magyar őse. Délmagyarország /Szeged/ 1928-
-12-16. 2. p.
- 91./ Hétfői Rendkívüli Ujság /Szeged/ 1927-10-17. 4. p. -
Szegedi Friss Ujság 1927-10-16., 1927-10-18. -
Délmagyarország /Szeged/ 1927-10-16. 6. p.
- 92./ Munkáskultúra 1925. 8. sz. 3. p. - Vincze József
visszaeml. 1971-08-15. /R.Á. gyűjt./ - Cseszkó Jenő
i. m. - A kirándulások egyik fő szervezője Józsa
Ferenc asztalos volt, aki a tagok által gyűjtött pén-
zen a dereglyét is készítette.
- 93./ Kolomano Kalocsay: Kantanta kamparo. Bibl. de la
"Hungara Esperantisto" 2. Szeged, 1922. - Jos. Gold-
stein: Laborista Kantareto. Friedrich Ader, Dresden,
1923. - Kantaro por la proletaria esperantistaro.

Distrikto Chemnitz-Plauen de la Laborsita Esperanto-Asocio Germanlingva, Chemnitz, 1923. A Tombácz Imre és Józsa Ferenc fordításaiból összeállított "Gaja VII-ano" dalosfüzetben szerepelt egy népszerű "eredeti" szöveg is, amelyet a "Kiskutya, nagykutya ..." dallamára énekeltek:

"En VII-a de HESL mi estas grupano,
Flirtas en mia man¹, la verda standardo,
Flirtu, standard', flirtu, flirtu allogante,
Sub via ombro mi kantas Esperante."

/Cseszkó J. i.m. szerint/

- 94./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. márc. 4. p.
95./ Munkáskultúra /Budapest/ 1927. márc. 5. p.
96. Cseszkó J. i.m. és Cseszkő J. i. visszaeml.
97./ Tombácz Imre visszaeml. 1971-08-24. /R. Á. gyűjt./
98./ Cseszkó J. visszaeml. 1971-07-25. /R. Á. gyűjt./
99./ Kocsis-Holl József visszaeml. 1972-11-11. /R.Á.gyűjt./
- Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-08. 6. p.
100./ Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-08. 6. p. - Puskás Pál visszaemlékezése. 1971-11-27. /R. Á. gyűjt./ -
Cseszkó Jenő visszaeml. 1971-07-25. /R. Á. gyűjt./
101./ Cseszkó Jenő id. visszaemlékezései. /R. Á. gyűjt./
102./ Edmond Privat: Historio de la lingvo Esperanto.
La movado 1900-1927. Hirt kaj Sohn, Leipzig, 1927.
152-159. pp.
103./ Cseszkó Jenő i. m.

- 104./ Ezt az elsősorban mozgalmi híreket tartalmazó képes hetilapot munkáseszperantisták is előfizették, s minden bizonnyal Szegedre is eljutott. A visszaemlékezések mellett arról tanúskodik az 1925-ös kiállításról készült fénykép is.
- 105./ G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből /1919-1929/. Acta Universitatis Szegedienesis Sectio Historica. Szeged, 1959. 7. p.
- 106./ Tombácz Imre és Cseszkó Jenő idézett visszaemlékezései, Cseszkó J. i.m.
- 107./ Medgyesi János /1871-1943/ Gyógypedagógus, Hódmezővásárhelyen, Budapesten és Temesváron. A Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért bebörtönözték. Börtönben szerzett betegsége miatt 1927-től csaknem mindig ágyban fekvő beteg volt s lelkileg is meggyötörtén élt haláláig.
- 108./ La Verda Standardo /Budapest/ 1913. 129-133. pp.
- 109./ Népszava /Budapest/ 1910-04-08. 11. p. - Hungara Esperantisto ~~Studento~~ Studento 1910. ápr. 7. p.
- 110./ Medgyesi János: Esperanto nyelvgyakorló-olvasókönyv és szótár. Budapest, 1910. "Magyar-esperanto és esperanto-magyar szótár" rész 2. p.
- 111./ Munkáskultúra /Budapest/ 1925. 5. sz. 6. p., dec. 3. p., 1926. márc. 4. p., ápr. 3. p. - Cseszkó Jenő és Tombácz Imre id. visszaeml. 1971-72. Szatmári Róza visszaeml. 1971-10-06. /R.Á. gyűjt./

- 112./ Letero de Julia Bahgy al Rozinjo Szatmári. Budapest, 1926-11-11. /R. Á. gyűjt./ - Szatmári Rozália visszaeml. 1971-10-06. /R. Á. gyűjt./
- 113./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. dec. 5. p., 1927. márc. 5. p., júl. 4. p., nov. 5. p., 1928. ápr. 3. p.
- 114./ Hungara Heroldo /Budapest/ 1928. feb. 27. p.
- 115./ Csongrád megyei Levéltár. Hódmezővásárhelyi Levéltár. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete XXIV. csoportjának iratai. - Munkáskultúra /Budapest/ 1927. júl. 4. p., 1928. ápr. 3. p.
- 116./ Korsós Lajos visszaeml. 1972-05-15. /R. Á. gyűjt./
- 117./ MSZMP Párttörténeti Intézet Archivuma 638. f. 1/1927-IV-5-223. - Szatmári Rozália visszaemlékezése. 1971-12-10. /R. Á. gyűjt./ - A rendőrségi jelentés Medgyesi Jánost nevezi meg feljelentőnek, aki azonban ekkor fekvő beteg volt. Sokkal valószínűbb, hogy Erdei tett feljelentést azzal, hogy Medgyesi János küldte el őt a rendőrségre; ezzel a lépéssel kívánt "jót tenni" keresztapjának. Erdei egész későbbi életútja, tevékenysége vad kommunistaellenessége ezt a feltevést látszik igazolni.
- 118./ Hódmezővásárhelyi Állami Levéltár. A magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete XXIV. csoportjának iratai. - Szatmári Rozália visszaemlékezése. 1971-12-10. /R. Á. gyűjt./

- 119./ La Verda Standardo /Budapest/ 1908. 3. p., 1909.
64. p. - Hungara Esperantisto /Budapest/ 1909. dec.
91. p. - Maros Béla: Az eszperantó, mint a magyarság
védője. Makói Hirlap 1909-10-01. 3. p. - Maros Béla:
Az eszperantó nálunk. Makói Hirlap 1909-10-09. 3. p.
- Maros Béla: Az eszperantó Makón. Makói Hirlap
1909-10-17. 3. p. - Maros Béla: Fölhívás Makó város
közönségéhez. Makói Hirlap 1909-10-24. 3. p.
- 120./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1922. okt. 12. p.,
1923. jan. 6. p., feb. 4. p.
- 121./ Sulyok József és Kovács Károly visszaemlékezései.
1971-72. /R. Á. gyűjt./
- 122./ Hungara Studento /Budapest/ 1910. No. 8. 7. p. -
La Verda Standardo /Budapest/ 1911. nov. 12. p.
- 123./ Hungara Esperantisto /Szeged/ 1921. sept-okt. 17. p.
- 1922. apr. 6. p., okt. 8. p.
- 124./ Hungara Esperantisto /Budapest/ 1925. jan. 1. p.
- 125./ Vass Antal visszaemlékezése. 1972-04-03. /R. Á. gyűjt./
- Ifj. Rösztler János adatközlése.
- 126./ Molnár Imre /1906-1958/ A második világháború idején
az ellenállási mozgalom résztvevője, 1948-tól 1956-ig
az MDP KV tagja, 1948-tól 1953-ig az országgyűlés al-
elnöke.
- 127./ Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. Csong-
rádvármegye alispáni iratai 7995/1926. sz.
- 128./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jún. 4. p., dec. 5. p.

- 129./ Kántor István visszaemlékezése 1972-04-27.
/R. Á. gyűjt./
- 130./ Török János visszaemlékezése. 1972-04-12. /R. Á.
gyűjt./ - Török Antal visszaemlékezése. 1972-04-27.
/R. Á. gyűjt./
- 131./ Rendőri beavatkozás az eszperantista munkások szegedi kongresszusán. Az ügyeletes rendőrtiszt megvonta a szót a szónokoktól, akik a rendőrség akadékoskodásáról beszéltek. Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-10. 3. p.
- 132./ Papp Ferenc adatközlése. 1972-12-22. - Baranya megyei Levéltár. Pécsi törv.sz.ir. 962/1928. Papp Ferenc vallomása a rendőrség előtt a Magyarországi Szocialista Munkáspárt pécsi szervezéséről. 1928-02-24.
Közli: Válogatott dokumentumok a baranyai-pécsi munkásmozgalom történetéhez. II. 1918-1929. 340-343.pp.
- 133./ Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. Csongrád-vármegye alispáni iratai 3648/1928. Fl. 135.sz. Ua.:
Dr. Barta László - Gecsényi Lajos, - Schneider Miklós: Szuronyok árnyékában. 1890-1939. Dokumentumok a szentesi munkásmozgalom történetéből. Szentese, 1969. 104-105. pp. - Az 1927. január hó 25-re hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. 174. ülés. 1928. évi május hó 23-án. Esztergályos Ferenc képviselői interpellációja a belügyminiszterhez. Tizenharmadik kötet. Budapest, 1927. 121. p. - 225. ülés. 1928. évi november hó 28-án, Györki Imre képviselő interpellációja az összkormányhoz. A miniszter-

- elnök válasza. Tizenhatodik köt. Budapest, 1928.
279-282. pp. - Titkos szövetkezést lepleztek le a
Földmunkások Szövetségében. Szentesi Hírlap 1928-
- 05-26. 3. p.
- 134./ Raporto pri la jaro 1929. Antaŭen /Budapest/ 1929.
dec. - 1930. mar. 3-6. pp. - Kántor István vissza-
emlékezése. 1972-04-27. /R. Á. gyűjt./
- 135./ Orosházi Friss Ujság 1923-06-06.
- 136./ Miĥaelo Szverle: Al kamardo Magó. Munkáskultúra
/Budapest/ 1926. szept. 5. p. - Az orosházi eszpe-
rantisták kiállítása. Orosházi Friss Ujság 1925_
-04-07. 2. p.
- 137./ Orosházi Friss Ujság 1925-02-01. 4. p. - Munkássport
és Egészségügy /Budapest/ 1925. 3. sz. 4. p.
- 138./ Párttörténeti Intézet Archivuma. VII.res. 1930-7-5476.
18. p. - Orosházi Friss Ujság 1925-04-07. 2. p. -
Bacsúr Imre visszaeml. /R. Á. gyűjt./
- 139./ Oficĭala Scigilo de la Hungaria Esperantista Societo
Laborista. No. 10. Munkássport és Egészségügy /Buda-
pest/ 1925. r. sz. 3. p. - Az orosházi eszperantisták
kiállitása. Orosházi Friss Ujság 1925-04-07. 2. p.
- 140./ Orosházi Friss Ujság 1925-10-16. 3. p. - Munkás-
kultúra /Budapest/ 1925. 5. sz. 6. p., 6. sz. 10. p.,
7. sz. 10. p.
- 141./ Békés megyei Levéltár. Békés m. alispáni iratai
19862/1925. ikt.sz. melléklete. Közli: Bálint Ferenc:
A Békés megyei munkás eszperantó mozgalom válogatott
dokumentumai 1925-1934. Elektitaj dokumentoj de la-
borista esperantista movado en departamento Békés.

- 1925-1934. Békés megyei Tanács VB és Gyula Város Tanácsa VB Gyula, 1969. 35. p. - Békés megyei Levéltár. Békés megye alispáni iratai. 3163/1925.
- 142./ MSZMP Párttörténeti Intézete Archivuma. 680.b.10/8. ö/III/388.
- 143./ Békés megyei Levéltár, Békés m. alispáni iratai 14385/1928. Ua.: A Békés ... i.m. 39. p. - Nem vesz tudomást az alispán az orosházi eszperantistákról. Orosházi Friss Ujság 1925-10-25. 4. p.
- 144./ Az eszperantó mozgalomról. Orosházi Friss Ujság 1926-02-13. 2. p. - Eszperantó kiállítás lesz Orosházán. Orosházi Friss Ujság 1926-02-05. 3. p. - Orosházi Friss Ujság 1925-10-30. 3. p., 1925-12-04. 3. p., 1926-02-11. 3. p., 1926-02-14. 1. p., 1926-04-01. 3. p., 1926-06-20. 3. p., 1926-06-23. 3. p., 1926-09-19. 2. p., 1926-10-22. 3. p., 1926-11-11. 4. p., 1927-01-08. 3. p., 1929-02-10. 5. p. - Munkáskultúra /Budapest/ 1925. dec. 3. p., 1926. márc. 3-4.pp., jún. 4., 6. pp., dec. 5. p.
- 145./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. ápr. 3-4. pp., 1927. máj. 5-6. pp., 1928. ápr. 3. p.
- 146./ Orosházi Friss Ujság 1926-10-02. 2. p., 1926-10-03. 2. p., 1926-10-05. 3. p., 1926-10-06. 3. p., 1926-10-07. 3. p., 1926-10-08. 3. p., 1926-10-09. 3. p., 1926-10-10. 3. p.
- 147./ Munkáskultúra /Budapest/ 1927. márc. 5. p.

- 148./ Békés megyei Levéltár. Kigy. eszperantó iratok.
412/1927. Gyulai kir. ügyészség.
- 149./ Békés megyei Levéltár. Főispáni bizalmas iratok.
1927/108. - Munkáskultúra /Budapest/ 1927. nov. 5.p.
- 150./ Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-10- 3. p.
- 151./ Antaŭen /Budapest/ 1929. mar. 5-6. pp. - Békés megyei
Levéltár. Kigy. eszperantó iratok. 174.068/1929/VII.
min.o.tan. - Orosházi Friss Ujság 1929-02-10. 5. p.
- 152./ Munkáskultúra /Budapest/ 1928. márc. 4. p.
- 153./ Hungara Heroldo /Budapest/ 1928. jan. 12. p.
- 154./ Antaŭen /Budapest/ 1929. mar. 5-6. pp.
- 155./ Munkáskultúra /Budapest/ 1925. dec. 3. p.
- 156./ Sándor Dezső: Orosháza Genf ellen. Munkáskultúra
Budapest/ 1925. dec. 1. p.
- 157./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. márc. 4. p.
- 158./ Esperantista Junularo /Genève/ 1926. jun. III. p. -
Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jun. 4.p. dec. 5. p.
- 159./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. nov. 5. p.
- 160./ Munkáskultúra /Budapest/ 1927. már. 5. p.
- 161./ Békés megyei Levéltár. Békés m. alispáni iratai.
9719/1927. ikt. sz. Ua.: Bálint Ferenc i.m. 37-38.pp.
- 162./ Munkáskultúra /Budapest/ 1927. nov. 5. p.
- 163./ Tomán János: Az eszperantó világnyelv teljes kézi szó-
tára. II. Magyar-eszperantó rész. Magyar Eszperantis-
ta Munkások Egyesülete, Budapest, 1927. 367. p.
- 164./ Munkásotthon alakult Tótkomlóson. Orosházi Friss
Ujság 1927-11-29. 3. p.

- 165./ La Verda Standardo /Budapest/ 1910. 62. p.,
1911. 18. p.
- 166./ Kun Béla üdvözlése eszperantó nyelven. Békésmegyei Népszava /Békéscsaba/ 1919-04-13. 3. p. /A Holland Gyári Munkáspk Szövetsége táviratáról szóló hiradás/
- 167./ Esperantista Junularo /Genéve/ 1926. jun. 7. p.,
jul-aug. 16, p. - Hungara Esperantisto /Budapest/
1925. maj. 22. p.
- 168./ Munkáskultúra /Budapest/ 1925. 3. sz. 3. p., 4. sz.
4. p., 5. sz. 6. p.
- 169./ Népszava /Budapest/ 1925-05-13. 13. p.
- 170./ Békés megyei Levéltár. Békés megye alispáni iratai
19862/3/1925. alapszám, 7409/1926. ikt. szám: Egye-
sületi alapszabályok gyűjteménye 145. sorszám. Köz-
li: Bálint Ferenc i. m. 11-14.pp.
- 171./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jún. 4. p., dec. 5.p.,
1927. máj. 5. p., 1928. ápr. 3. p.
- 172./ Hungara Heroldo /Budapest/ 1928. jan. 12. p.
- 173./ Leteroj de Julio Baghy al Rozinjo Szatmári. Békés-
csaba, 1926-10-31; Budapest, 1926-11-03.
/R. Á. gyűjt./
- 174./ Békés megyei Levéltár. Békés megye alispáni iratai 3163/
1925. alapszám, 8329/1929. ikt.sz.; 10212/1929. ikt.
sz.; 3163/1925.alapszám, 31078/1929. ikt.sz. Ua.:
Bálint Ferenc i. m. 14-17. pp.; Békésmegyei kap.
jkv. 28/1929. köz.sz.

- 175./ Békés megyei Levéltár. Békéscsabai kap. dtv.-csop.
jelentése. 3587. I./1929. Békéscsabai kap.jkv.
28/1929. köz.sz.
- 176./ Blahut János visszaeml. 1971-11-21. /R. Á. gyűjt./
- 177./ Munkáskultúra /Budapest/ 1925. dec. 3. p.
- 178./ Békés megyei Levéltár. Békés megye alispáni iratai
23117/1925. ikt. sz.; 19862/1/1925. alapszám,
828/1926. ikt. sz.; 3616/1926. ikt. szám melléklete;
5049/1926. ikt. szám. Ua.: Bálint Ferenc i. m. 29-
31. pp.
- 179./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. dec. 5. p., 1927. máj.
5. p., nov. 5. p.
- 180./ Tomán János i. m. 367. p. - Munkáskultúra /Budapest/
1926. aug. 6. p.
- 181./ Hungara Haeroldo /Budapest/ 1928. jan. 12. p.
- 182./ Polgár Uzsó: Esperanto tanfolyam húsz leckében, tel-
jes nyelvtannal, olvasmányokkal és szótárakkal. Kókai
Lajos könyvkereskedése, Budapest, 1914. 128_x p.
- 183./ Eszperantó nyelvtan kezdő tanfolyamok számára. I. rész.
Magyarországi Eszperantista Munkáspk Egyesülete, Buda-
pest, 1924. 64_x p.
- 184./ Tomán János: Összevont eszperantó nyelvtan. Népszava,
Budapest, 1924. 32_x p.
- 185./ Tombácz Imre visszaemlékezése. 1972-01-21. /R. Á.
gyűjt./

- 186./ Raporto pri la jaro. 1929. Antaŭen 1929. dec. -
1930. mar. 3-6. pp.
- 187./ Biblioteko de la XIX-a grupo. Békéscsaba, 1927. március 28. /1 oldalas, géppel irt átvételi elismervény, R. Á. gyűjt./. - Békés megyei Levéltár. Békés m. alispáni iratai 3163/1925. alapszámnál, A békéscsabai csoport könyvtárában levő eszperantó nyelvű könyvek jegyzéke. Békéscsaba, 1929. április 2. Ua.: Bálint i.m. 14-15. pp.
- 188./ Ladislao Halka: La historio de la Hungaria Esperantista Societo Laborista. Hungara Heroldo 1929. dec. 3. p. - Munkáskultúra 1926. jan. 4. p., jún. 4. p.
- 189./ Baghy Gyula /Szeged 1891 - Budapest 1967/ eszperantó költő, író. 1911 óta eszperantista. Hatéves szibériai hadifogságból 1920-ban hazatérve az eszperantó irodalmi élet egyik vezéralakja lett. A társadalmi igazságtalanságok ellen tiltakozó, pacifista, könnyed nyelvezetű, romantikus, érzelmes versei, elbeszélései, regényei a 20-as évek és 30-éas években nagyon népszerűek voltak. Műveiből 13 nyelvre fordítottak. Bár polgári eszperantista volt, nagyon jó kapcsolata volt a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületével, ahol több tanfolyamot is vezetett.
- 190./ Munkáskultúra 1926. nov. 5. p., 1927. máj. 4. p.

- 191./ Oficiala Jarlibro de la Esperanto-movado. 1924. 12-a jaro. Universala Esperanto-Asocio, Genéve, 187., 257. pp. - Oficiala Jarlibro de la Esperanto-movado. 1925. 13-a jaro. Universala Esperanto-Asocio, Genéve, 149., 248., 278., 326. pp. - Oficiala Jarlibro de la Esperanto-movado. 1926. 14-a jaro. Universala Esperanto-Asocio, Genéve, 151., 226., 248., 309. pp. - Oficiala Jarlibro de la Esperanto-movado. 1927. 15-a jaro. Universala Esperanto-Asocio, Genéve, 223., 288., 312., 344., 413. pp. - Oficiala Jarlibro de la Esperanto-movado. 1929. 17-a jaro. Universala Esperanto-Asocio, Genéve, 312. p.
- 192./ Eszperantó konferencia Szegeden. Hungara Heroldo /Budapest/ 1928. jan. 12. p. - Tiszavidéki kerületi értekezlet /Hungara Heroldo/ 1928. feb.27. p. - Hétfői Rendkívüli Ujság /Szeged/ 1928-01-09. /téves dátumozás: 4. január 2./ 4. p. - Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-08. 6., 7. pp. - ha una regiona konferencio. Munkáskultúra /Budapest/ 1929. jan. 7. p.
- 193./ Rendőri beavatkozás az eszperantista munkások szegedi kongresszusán. Délmagyarország /Szeged/ 1928-01-10. 3. p.
- 194./ Schuller Béla: A munkásság és az eszperantó. "Magyar Eszperantista Munkások Egyesülete" Kiadói-

- zottsága, a Népszava-könyvkereskedés bizománya.
Budapest, 1923.
- 195./ Schuller i. m. 6. p.
- 196./ Schuller i.m. 17. p.
- 197./ Munkáskultúra /Budapest/ 1926. jan. 4. p. -
Tombácz Imre visszaemlékezései. /R.Á. gyűjt./
- 198./ Válogatott dokumentumok a baranyai-pécsi munkásmoz-
galom történetéhez. II. köt. 1918-1929. Pécs, 1970.
Dr. Szita László bevezetője, 220. p., Papp Ferenc
vallomása a rendőrség előtt a Magyarországi Szocia-
lista Munkáspárt pécsi szervezéséről. 1928. február
24-én. 340-343. pp.
- 199./ Békés megyei Levéltár , főispáni bizalmas iratok.
1927/108. sz.
- 200./ Ofociala Scigilo. Numero 10. Budapest, 25-an de ap-
rilo 1925. Munkássport és Egészségügy /Budapest/ 1925.
3. sz. 3. p.
- 201./ Munkáskultúra /Budapest/ 1928. ápr. 3. p.
- 202./ Sennaciulo /Paris-Leipzig/ 1929-12-31. 321. p.
- 203./ Tieder Zsigmond: Közös nyelv - közös elv. Magyar-
országi Eszperantista Munkások Egyesülete, Buda~~p~~est,
1929. 23. p.
- 204./ Tieder i. m. 23. p.
- 205./ Tieder i. m. 24. p.
- 206./ A világbéke katonái. Népszava /Budapest/ 1928-04-10.
- 207./ MSZMP KB Párttörténeti Intézet Archivum. R öplap-
gyűjtemény III/15./1928./IX./2321.

- 208./ Sós László: Munkáskiállítás. 100 %. /Budapest/
1928. okt. 13-15. pp.
- 209./ A munkáseszperantisták köréből. 100 %. /Budapest/
1929. jan. 188-189. pp.
- 210./ "Per Esperanto por la socialismo" /Vita az eszperan-
tóról./. 100 %. /Budapest/ 1929. febr. 233. p.
- 211./ A következő folyóiratok és könyvek alapján: Laborista
Esperantisto, La Nova Epoko, Sennacieca Revuo, Senna-
ciulo, La Lernanto; G. P. de Bruin: Gvidilo tra la
Esperanto-movado. Sennacieca Asocio Tutmonda kaj
Federacio de Laboristaj Esperantistoj, Amsterdamo-
Parizo, 1936. - Historio de la Fervojista-Esperanto-
movado 1908. 1968. Internacia Fervojista Esperanto-
Federacio. H. n., é.n. - Historio de S.A.T. 1921-1952.
Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, 1953. - Jozefő
Takács: Katalogo de la Esperanto-gazetaro. Prazák,
Jablonné, 1934.
- 212./ Serfőző i. m. 31. p.
- 213./ Eugen Adam: La laborista esperantismo. Sennacieca
Asocio Tutmonda, Leipzig, 1928. - Eugen Lanti: Ar-
beiter Esperantismus. Sozialista Esperanto-Asocio
por le germanlingvaj regionoj, Frankfurt, a.M., -
1928.
- 214./ Manifesto de la sennacistoj. Frakcio el membroj
de SAT, Nov-Jorko, 1931.

- 215./ Lanti kezdeményezésére a SAT már 1928~~é~~ban elhatározta egy Plena Vortaro /Teljes szótár/ kiadását. Ez 1930-ban jelent meg, s ettől kezdve a szótárkiadásban a vezető szerep azóta is a SAT-é.
- 216./ Szatmári Rozália visszaemlékezése. 1971-12-10.
/R. Á. gyűjt./
- 217./ Békés megyei Levéltár. Gyulai királyi ügyészség iratai 412/1927.
- 218./ MSZMP Párttörténeti Intézete Archivuma. A m.kir. rendőrség budapesti főkapitányságának politikai nyomozó főcsoportja jelentése az eszperantó mozgalomról. Budapest, 1934. április 5. 651. f. 4./896/1934. sz. Pol.res.
- 219./ Vass Antal visszaemlékezése. 1972-04-03.
/R. Á. gyűjt./
- 220./ Cseszkó Jenő visszaemlékezése 1972-04-23. /R. Á. gyűjt./
- 221./ Biblioteca de la XIX-a grupo. Békéscsaba, 1927. március 28. /R. Á. gyűjt./ - Ugyanebből Hódmezővásárhelyen is sikerült találnunk egy példányt.
- 222./ Az 1927. évi január hó 25-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Tizenhatodik kötet. Budapest, 1928. 281. p.
- 223./ Az 1927. évi ... i. m. 281. l. A szintén szociáldemokrata Farkas István közbeszólása: "Ki tud ott eszperantóul?" S ide kínálkozik a parlamenti vita

során elhangzott, s a magyarországi jobboldali szociáldemokrata vezetőkre oly jellemző még egy közbeszólás. Amikor Bethlen bizonyította, hogy "kommunista izgatásról és kommunista szervezkedésről volt szó", s egy jobboldali képviselő az ügyben interpelláló szociáldemokraták felé kiáltott, hogy "Most, ugy-e, hallgatnak?" Peidl Gyulâ ezt válaszolta: "Nem tetszik, hogy hallgatunk? Tessék csak szólni!" S ez volt a szociáldemokraták utolsó parlamenti interpellációja az eszperantisták hatósági üldözése, tevékenységük akadályozása tárgyában. Az SZDP csak addig állott ki a munkáeszperantisták mellett, amig úgy látta, hogy csak kizárólag kulturális területen tevékenykedtek.

A KÉPEK JEGYZÉKE

oldal

1. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete
1924. május 4-i közgyűlésének résztvevői. 31
2. Szegedi munkáeszperantisták a Maros utcai Munkásotthon udvarán. 1925 nyara /MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma/ 34
3. A szegedi munkáeszperantisták kiállítása a MEME
7. sz. csoport helyiségében, Deák F. u. 25. /je-
lenleg 31./ sz, Részlet. 1925. szeptember 27-28.
/Cseszkó Jenő tul./ 38
4. Részlet a kiállításból. Balról: Tombácz Imre és
Schwartz Adolf. /Cseszkó Jenő tul./ 38
5. Az 1927-es szegedi munkáeszperantista kiállítás
röplapja. /Csongrád megyei Levéltár. Polgármes-
teri bizalmas iratok. 1927-9465. sz./ 41
6. Szegedi munkáeszperantisták Maros-parti kirándu-
lóhelyükön. "Fenyőliget", Maros-balpart, 5.fkm.
1927. /Cseszkó Jenő tul./ 43
7. Hódmezővásárhelyi munkáeszperantisták 1925-ben a
Mária Valéria utcai iparostanonciskolában. /Magyar
Munkásmozgalmi Múzeum, R. Á, gyűjt./ 51
8. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete
hódmezővásárhelyi csoportjának kiállítása a Mária
Valéria utcai iparostanonciskolában, 1926. május
23-én. /Csikós Elemér tul./ 53

9. MEME-tagkönyv a hódmezővásárhelyi csoportból. 1926-1929. /Figyelemreméltó, hogy a hódmezővásárhelyi csoport hivatalosan csak 1927. június 5-én alakult meg. /R. Á. gyűjt./ 56
10. A hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták 1927. június 5-én a Mária Valéria utcai iparostanonciskola udvarán. /Szatmári Rozália tul./ 58
11. Rösztler János és Molnár Imre által Szentesen 1926-ban terjesztett MEME-plakát. /Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. Csongrád vármegye alispáni iratai. 7995/1926. sz./ 65
12. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete orosháti csoportjának plakátja 1926-ból. /Csongrád megyei Levéltár. Szentesi Levéltár. Csongrád vármegye alispáni iratai. 7995/1926. sz./ 71
13. Az 1926-os szegedi munkásdalos találkozó eszperantista résztvevői a Nemzeti Színház mellett. /MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archivuma/ 86
14. Szegedi és Hódmezővásárhelyi munkáseszperantisták találkozója 1927-ben. Szeged, Kállai-liget. /Cseszkó Jenő tul./ 88
15. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete közgyűlésének küldöttéi. Budapest, 1926-04-05. /R. Á. gyűjt./ 95
16. Farkas Sándornak egy német munkáseszperantistával folytatott levelezéséből. 1926. /R. Á. gyűjt./ 108
17. Farkas Sándornak levelezőlapok egy szovjet eszperantistával folytatott levelezéséből. 1926. /R. Á. gyűjt./ 108

T A R T A L O M J E G Y Z É K

Bevezetés	1
A munkáeszperantista mozgalom létrejötte Szegeden	10
A szegedi eszperantó mozgalom 1917-1919ben	15
A Munkás Eszperantó Egyesület /1919-1920/	18
A szegedi munkáeszperantista mozgalom újjászerve- zése és fejlődése 1929-ig	25
A hódmezővásárhelyi munkáeszperantisták	49
A makói munkáeszperantisták	61
A szentesi munkáeszperantisták	63
A munkáeszperantista mozgalom Orosházán	68
A tótkomlói munkáeszperantisták tevékenysége	74
A békéscsabai munkáeszperantista csoport	76
A gyulai munkáeszperantista csoport	79
Nyelvművelés a délmagyarországi munkáeszperantistaa csoportokban	81
A csoportok közötti kapcsolatok fejlődése	84
A munkáeszperantista csoportokban folyó baloldali politikai munka és a MEME	92
A délmagyarországi munkáeszperantisták nemzet- közi kapcsolatairól	102
Összefoglalás	115
Jegyzetek	119
A képek jegyzéke	146

B i r á l a t

Rátkai Árpád: A délmagyarországi munkáeszperantista mozgalom kialakulása és története 1929-ig c. doktori disszertációjáról

A munkásmozgalomban a legális lehetőségek kihasználásának mindig nagy jelentősége volt. Különösen így volt ez a Horthy-fasizmus éveiben, amikor a forradalmi mozgalmat kegyetlenül üldözték, de a legális lehetőségek is rendkívül korlátozottak voltak. Egyik ilyen lehetőség az eszperantó mozgalom volt. A KMP vezetése ezt felismerte, s amint ezt Rátkai Árpád dolgozata is bizonyítja fel is használta forradalmi céljai érdekében. A szerző témaválasztását elsősorban ezért tartjuk szerencsésnek. Növeli a választott téma feldolgozásának jelentőségét, hogy mindezideig e fontos részkérdés vizsgálata elkerülte a kutatók figyelmét.

A munkáeszperantista mozgalom kialakulását, önállósulását, a polgári mozgalomtól való elkülönülését jól mutatja be a disszertáció. Kár, hogy a szerző nem fordított nagyobb figyelmet a polgári eszperantisták céljainak elemzésére, a munkáeszperantisták különválásának szükségességére. Az elemzés elmaradása teszi "érthetetlenné", hogy a polgári eszperantisták a kedvezőbb körülmények ellenére miért veszítették el döntő befolyásukat a mozgalomban. /25. old./ Ugyancsak nagyobb figyelmet érdemelt volna annak vizsgálata, hogy a 20-as évektől miért került kommunista vezetés alá a munkáeszperantista mozgalom. A dolgozatban megtalálhatók - ha nem is csokorba szedve - ennek fontosabb tényezői. Ez is a munka leíró jellegével magyarázható.

Nagy érdeme a szerzőnek, hogy rendkívül nagy anyagot gyűjtött össze és dolgozott fel. Pedig ez nem volt könnyű, hiszen viszonylag kevés a mozgalommal összefüggő fennmaradt írásos dokumentum. Értéke a disszertációnak az is, hogy a választott terület mozgalmát nem szakította el az országotól, sőt a nemzetközi vonatkozásokra is felhívja a figyelmet. A szépszámu kép- és dokumentumanyag jól egészítik ki a dolgot mondani-
valóját.

Összegezve: Rátkai Árpád értékes tanulmányt készített, munkája uttörő jellegű és hűzágpótló. Az említett kritikai észrevételek sem teszik ezt kétségesse. Mindezek alapján a disszertációt summa cum laude minősítéssel javaslom elfogadni.

Szeged, 1973. április 29.

Dr. Rácz János
docens

15-65/1973.bksz.

Tárgy: ..... Rátkai Árpád .....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr. Rác János elvtársnak
tszv. egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve ..... Rátkai Árpád: A délmagyarországi munkáseszperantista .....
..... mozgalom kialakulása és története 1929-ig .....
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után sziveskedjék átadni
tanszéke könyvtárosának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, ... 1973. ápr. 20. ....

Kovács Péter

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

Rác János

.....
előadó

Kapták: ..... Dr. Rác János tszv. docens

..... Dr. Serfőző Lajos docens ..... társbíró

..... tanszéki könyvtáros

..... tanszéki könyvtáros